

**ANNE BABASI BOŞANMA AŞAMASINDA OLAN
ÇOCUKLARIN ALGILADIKLARI ANNE BABA TUTUMLARI
İLE BOŞANMA SÜRECİNE UYUMLARI ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Emine ŞENTÜRK

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ULUTAŞ

Yüksek Lisans Tezi – 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ANNE BABASI BOŞANMA AŞAMASINDA OLAN ÇOCUKLARIN
ALGILADIKLARI ANNE BABA TUTUMLARI İLE BOŞANMA SÜRECİNE
UYUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Emine ŞENTÜRK

Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ULUTAŞ

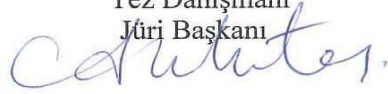
MALATYA
2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı çerçevesinde yürütülmüş olan; Emine ŞENTÜRK'ün “Anne Babası Boşanma Aşamasında Olan Çocukların Algıladıkları Anne Baba Tutumu İle Boşanma Sürecine Uyumluluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” konulu bu çalışması, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 22/03/2019

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ULUTAŞ
İnönü Üniversitesi
Tez Danışmanı
Jüri Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Esra DEMİR ÖZTÜRK
Muş Alparslan Üniversitesi
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz EMRE
İnönü Üniversitesi
Üye

ONAY

Bu tez, İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../2019 tarih ve 2019/..... sayılı Kararıyla da uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Yusuf TÜRKÖZ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın önemi.....	3
1.2. Araştırmanın amacı.....	4
1.3. Araştırmanın alt amaçları.....	4
1.4. Araştırmanın sınırlılıkları.....	4
1.5. Araştırmanın varsayımları.....	5
1.6. Tanımlar.....	5
2. GENEL BİLGİLER.....	6
2.1. Evlilik	6
2.2. Aile.....	6
2.3. Ailenin çocuğun gelişim sürecine etkisi.....	7
2.4. Ebeveyn tutumları.....	9
2.4.1. Otoriter tutum.....	12
2.4.2. Demokratik tutum.....	12
2.4.3. İzin verici tutum.....	13
2.4.4. İhmalkar tutum.....	14
2.5. Ebeveyn tutumu ile ilgili araştırmalar.....	15
2.6. Evlilik çatışması ve boşanma.....	18
2.7. Hukuk açısından boşanma.....	22

2.8. Çatışma ve boşanmanın çocuğun gelişim sürecine etkileri.....	22
2.8.1. Beklenen Gelişim Özelliklerine Karşı Ebeveyni Boşanma Sürecinde Olan Çocuklarda Görülebilecek Gelişim Özellikleri.....	26
2.8.1.1. Sıfır-üç yaş dönemi.....	26
2.8.1.2. Üç-beş yaş dönemi.....	27
2.8.1.3. Altı-on üç yaş dönemi.....	27
2.8.1.4. On üç-on sekiz yaş dönemi.....	27
2.9. Çocuğun boşanmaya uyumu.....	30
3. MATERYAL VE METOT.....	34
3.1. Araştırmanın Modeli.....	34
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	34
3.3. Veri Toplama Araçları.....	38
3.3.1. Demografik Bilgi Formu.....	38
3.3.2. Anne Baba Tutum Ölçeği.....	39
3.3.3. Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği.....	40
3.4. Verilerin Toplanması.....	41
3.5. Verilerin Analizi.....	41
3.6. Araştırmanın Etik İlkeleri.....	42
4. BULGULAR.....	43
4.1. Genel tanımlayıcı istatistikler.....	43
4.1.1. Ölçek puanlarına ait tanımlayıcı istatistikler ve cronbach alfa değerleri.....	43
4.1.2. Çalışmaya katılan çocukların ebeveyn tutumları ile ilgili istatistikler.....	43
4.2. Anne Baba Tutum Ölçeği ile Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği arasındaki ilişki analizleri.....	44
4.3. Demografik özellikler ile ABTÖ ve ÇBUÖ puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin	

analizler.....	47
5. TARTIŞMA	65
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
KAYNAKLAR.....	79
EKLER.....	92
EK1. ÖZGEÇMİŞ.....	92
EK 2. ETİK KURUL ONAY İZİNİ.....	93
EK 3. ANNE BABA TUTUM ÖLÇEĞİ İZİNİ.....	94
EK.4. ÇOCUKLAR İÇİN BOŞANMAYA UYUM ÖLÇEĞİ İZİNİ.....	95
EK 5. AİLE MAHKEMELERİ İZİNLERİ.....	96
EK 6. ANNE BABA TUTUM ÖLÇEĞİ.....	100
EK 7. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU.....	103
EK 8. ÇOCUKLAR İÇİN BOŞANMA UYUM ÖLÇEĞİ.....	105

TEŞEKKÜR

Çalışmanın fikir aşamasından sonuçlanmasına dek emeği geçen arkadaşlarıma, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ULUTAŞ'a, ayrıca Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ÇALIŞKAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SAĞLAM'a, çok sevdiğim annem, babam ve kardeşlerim başta olmak üzere geniş ailemin her bir ferdine, özveri ile bu sürece destek olan teyzeme ve tabii ki biricik eşime teőekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Anne Babası Boşanma Aşamasında Olan Çocukların Algıladıkları Anne Baba Tutumları ile Boşanma Sürecine Uyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Amaç: Anne babası boşanma aşamasında olan çocukların algıladıkları anne baba tutumları ile boşanmaya uyumları arasındaki ilişkiyi araştırmaktır.

Materyal ve Metot: Çalışma, anne babasının boşanma davası süren 10, 11, 12 yaşındaki 70 çocuk ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak demografik bilgi formu, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği ve Anne Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Veriler, Student t, Mann Whitney u, ANOVA, LSD, Kruskal Wallis ve All Pairwise testleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: Anne baba tutum değişkenine göre boşanma uyum ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunamamıştır. Çocukların yaş, cinsiyet, doğum sırası, kardeş sayısı, annesinin eğitim düzeyi, babasının eğitim düzeyine göre algıladıkları anne baba tutumlarının farklılaşmadığı; annesiyle veya babasıyla yaşama değişkenine göre ve annesini görme sıklığına göre boşanma uyumlarının farklılaştığı tespit edilmiştir.

Sonuç: Anne baba tutumlarının çocuğun boşanmaya uyumunda temel belirleyici olmadığı, algıladıkları anne baba tutumlarının cinsiyet yaş vb. özelliklerine göre değişmediği, annesiyle veya babasıyla yaşamanın, annesini sık görmenin çocuğun boşanma uyumunu artırdığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, çocuğun boşanmaya uyumu, çocuk, ebeveyn tutumu.

ABSTRACT

Investigation Of The Relationship Between The Children's Perspective On Parenting Attitude and Children's Adjustment Process Of Divorce

Aim: The aim of this study is to investigate the relationship between the children's perspective on parenting attitude and the adaptation process of divorce.

Materials and Methods: The study has been conducted with 70 children (10 to 12 years old) whose parents are in the process of divorce. In this study, Demographic Information Form, The Child's Divorce Adjustment Inventory and Parenting Style Scale have been used as data collection instruments. The data has been analyzed with "Student t", "Mann Whitney u", "LSD", "Kruskal Wallis" and "All Pairwise" tests.

Findings: According to the parenting attitude, statistically significant difference wasn't found between the child's divorce adjustment inventory scores. According to the child's age, gender, number of siblings, father's education, mother's education, statistically significant difference wasn't found between perspective of parental attitude. It is determined significant difference according to the child's variable living with mother or father between the child's divorce adjustment.

Result: Child's perceptions of parenting style aren't important to child's adjustment to divorce. Child's Demographical characteristics like age, gender can play an important role according to their perceptions of parental attitude. It is determined to frequency of meeting with mother is important for child's adjustment to divorce.

Keywords: Child, children's adjustment to divorce, divorce, parenting attitude.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABTÖ	: Anne-Baba Tutum Ölçeği
ÇBUÖ	: Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği
ÇKU	: Çatışma ve Kötü Uyum
DBF	: Demografik Bilgi Formu
DK	: Depresyon ve Kaygı
F	: ANOVA değeri
KD	: Kontrol-Denetleme
Kİ	: Kabul-İlgi
Max	: En büyük değer
Min	: En küçük değer
n	: Veri sayısı
p	: Anlamlılık düzeyi
PÖ	: Psikolojik Özerklik
SD	: Sosyal Destek
SS	: Standart sapma
t	: T testi için değer
X²	: Kruskal Wallis testi değeri
\bar{X}	: Aritmetik ortalama

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
Tablo 3.1. Araştırmaya dahil edilen çocukların demografik özelliklerinin dağılımı.....	35
Tablo 4.1. ÇBUÖ ve alt boyutları ile ABTÖ alt boyutlarına ilişkin ait tanımlayıcı istatistikler ve cronbach alfa değerleri.....	43
Tablo 4.2. Araştırmaya katılan çocukların algıladıkları ebeveyn tutumlarının dağılımı.....	43
Tablo 4.3. Ebeveyn tutumlarının ÇBUÖ ve alt boyutlarında analizleri.....	44
Tablo 4.4. ABTÖ alt boyutları ile ÇBUÖ alt boyutları arasındaki ilişkiyi içeren analizler....	46
Tablo 4.5. Çocuğun bazı demografik özellikleri ile algıladığı ebeveyn tutumları arasındaki farklılığa ilişkin analizler.....	47
Tablo 4.6. Cinsiyet değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutları bakımından karşılaştırılması.....	49
Tablo 4.7. Annenin eğitim düzeyi değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarındaki farklılık analizleri.....	49
Tablo 4.8. Anne eğitim düzeyi değişkeni ile ABTÖ Kİ alt boyutu LSD ikili karşılaştırma sonuçları.....	52
Tablo 4.9. Babanın eğitim düzeyi değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarındaki farklılık analizleri.....	53
Tablo 4.10. ÇBUÖ SD ve ABTÖ PÖ alt boyutları LSD ikili karşılaştırma sonuçları.....	55
Tablo 4.11. Çocuğun kiminle yaşadığı değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarında farklılık analizleri.....	56
Tablo 4.12. Çocuğun babasını görme sıklığı değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları	

ve ABTÖ'nün alt boyutlarının farklılık analizleri.....	57
Tablo 4.13. ÇBUÖ DK alt boyutu ikili karşılaştırmaları (LSD testi).....	60
Tablo 4.14. Çocuğun annesini görme sıklığı değişkeni ile ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarının farklılık analizleri.....	62
Tablo 4.15. Anne görme sıklığı değişkeni ile ÇBUÖ ikili karşılaştırmalarına ilişkin All Pairwise Testi sonuçları.....	64
Tablo 4.16. Anne görme sıklığı değişkeni ile ÇBUÖ DK ikili karşılaştırma sonuçları.....	64

1. GİRİŞ

Aile birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen, birbirlerinin psikolojik, fiziksel ve sosyal gereksinimlerini karşılayan üyelerinin kan bağı, evlilik veya evlat edinme yoluyla bir araya geldiği ve aynı mekânı paylaştığı bir kurum olarak tanımlanmaktadır (1).

Diğer toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da aileye ayrı bir önem ve değer atfedilerek aile, hukuk kuralları ile koruma altına alınmıştır. Eşlerin; çocukların ve toplumun yararı için evlilik hayatının sorumluluklarını yerine getirmesi, ailenin geleceği açısından risk oluşturacak tutum ve davranışlardan uzak kalması, ailenin işlevlerini sağlıklı şekilde yerine getirmesi gerekmektedir (2). Ailenin toplumun düzeni ve devamını sağlayan temel kurum olarak tanımlanmasının başlıca iki sebebi vardır. İlk olarak toplumun sürekliliğini sağlayan üreme faaliyetinin olması; ikinci olarak ise eğitim, ahlak, kültür, din, ekonomik faaliyetler ve sosyal davranış kalıplarının temelini bu sistem içerisinde atılmasıdır (3).

Topumlarda zamanla şekillenen teknolojik, iktisadi, ahlaki ve kültürel değişikliklerin evlilik birlikteliğini sağlayan faktörleri, bireylerin evliliğe bakış açısını ve evlilikten beklentilerini etkilemesiyle aile kurumu da zaman içerisinde çeşitli değişimler yaşamıştır. Değişen toplumsal koşullar ile bireylerin kişisel değişimleriyle birlikte evlilikten beklentilerinin karşılanıp karşılanmamasına, eşlerin aile olmanın gerektirdiği sorumlulukları üstlenip üstlenmemesine ve kişisel-çevresel diğer faktörlere bağlı olarak evlilikler boşanmayla sonuçlanabilmektedir (4).

Hukuki sürece dâhil olan boşanmaya, sosyokültürel ve ekonomik koşullar sebep olabilmektedir. Aile bireyleri ve çocuk için zedeleyici bir tecrübe olan boşanma sürecini çocukların algılamaları ve kabullenmeleri güç olabilmekte, boşanma sonrasında da birtakım problemler yaşanabilmektedir. Yaşam düzeni bozulan, iradesi dışında hayatı ciddi oranda değişen ve yeni düzene uyum sağlamak zorunda kalan, kimi zaman ebeveynleri tarafından taraf olmaya zorlanan, ebeveynlerinden biriyle paylaşımı kısıtlanan çocuk, boşanma olayından kuşkusuz en fazla etkilenen aile bireyidir (5). Ailenin bütün bireyleri açısından boşanma olayı, ailenin ekonomik, toplumsal ve psikolojik yükümlülüklerin aksamasına yol açarak ait olunan toplumun yapısı ve işlevi için de risk oluşturmaktadır (6).

Her bir çocuk ve aile farklı güçleri, zayıflıkları, kişilik özellikleri, mizaçları, sosyallik düzeyleri, duygusal ve ekonomik kaynaklarıyla eşsiz olmasının yanı sıra boşanma öncesindeki farklı aile yaşantıları ile de eşsizdir. Anne babası boşanmış çocuk velayetini almayan ebeveyni ile geçirdiği vakti, ekonomik ve duygusal güvencesini kaybeder; çocuğun, duygusal sıkıntı yaşama riski yüksektir, sosyal ve psikolojik olgunluğu azalabilir, cinsel davranış örüntüsü değişebilir, dini inanç veya ibadetleri zayıflayabilir, bilişsel-akademik uyarıları ve fiziksel sağlığı azalabilir (7).

Ebeveyn çatışması ve boşanma çocuğun birçok alandaki gelişimini etkileme potansiyeline sahiptir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda çocukların algıladıkları ebeveyn çatışmasının öncelikli olarak psikolojik uyumları, davranış problemleri, şiddet davranışları, kaygı düzeyleri, içevurma-dışavurma davranışları, suç içeren eylemleri, bağlanma modelleri, öz-denetim mekanizmaları ve yaşam kaliteleri ile ilişkisinin incelendiği, üniversite düzeyindeki gruplarda algılanan ebeveyn tutumu ile ilgili çalışmalarda ise hemcins olmayan kişiler ile ilişkileri, benlik saygıları, bağlanma örüntüleri ve psikolojik uyumları ile ilişkisinin incelendiği görülmektedir (8). Evlilik çatışmasının çocuklar üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır; doğrudan etkileri çocuğun stres düzeyini artırarak psikolojik uyumunu ve başa çıkma becerilerini olumsuz etkilemesi olarak belirtilirken dolaylı etkileri ise kendi sorunlarına odaklanan ebeveynlerin çocuklarına yeterli desteği sunamayarak çocuğu ihmal etmeleri, çocuğa karşı ilgisiz kalmaları, çocuğu kontrol edememeleri, çocuk üzerinde fazla otorite kurmaları, çocuğa aşırı odaklanmaları ve bağlanmaları veya çocuğa karşı dengesiz tutum ve davranışlar sergilemeleri olarak sıralanmıştır (9).

1997 yılında Portes ve arkadaşları tarafından geliştirilen Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeğini (ÇBUÖ) Arifoğlu'nun 2006 yılında geliştirmesinin ardından ülkemizde de çocukların boşanmaya uyumlarını inceleyen çalışmalar yapılmıştır. Arifoğlu tasarlanan bir boşanmaya uyum programının çocukların kaygı ve depresyon düzeylerine etkisini incelemiştir. Şentürk Aydın ise Yaşam Becerileri Eğitim Programı'nın çocukların çatışma ve kötü uyum, sosyal destek, depresyon ve kaygı düzeylerine etkisini çalışmıştır (10). Çocukların boşanmaya uyumları üzerinde kapsamlı bir çalışma yapan Aydın boşanmaya uyumlarını etkileyebilecek faktörler olarak düşündüğü çocukların doğum sırasının, cinsiyetinin, kardeş sayısının, kendisiyle yaşadığı ebeveyninin, anne babasının ayrılacağı bilgisini aldığı kişinin, ebeveyninin eğitim, çalışma ve profesyonel destek alma durumunun

boşanmaya uyumları üzerindeki etkisini inceleyerek doğum sırasının boşanmaya uyum üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır (11).

Baumrind'in ebeveyn tutumlarına ilişkin sınıflamasına dayanarak; çocuklar için belirsizliklerin yoğun olduğu boşanma sürecinde çocuğa sıcak davranırken onlara yol göstermekte yetersiz kalan izin verici ebeveynlerin, çocukların istek ve ihtiyaçlarına, gelişimlerine duyarsız kalan, zaman zaman çocukların ihmaline kadar uzanan rahat tutum sergileyen ilgisiz ebeveynlerin ve çocukların görüşlerini ve isteklerini önemsemeyerek eylemlerine katı sınırlar getiren otoriter ebeveynlerin çocukların boşanmaya uyumunu zorlaştıracığı, çocuklara açıklama yapan, onların istek ve görüşlerini dinleyerek rehberlik yapan demokratik tutumu benimseyen ebeveynlerin çocuklarının artan sözel ifade, sosyalleşme becerileri aracılığıyla (12) boşanma sürecini daha kolay anlamlandırarak bu sürece daha rahat uyum sağlayabileceği düşüncesinden hareketle bu çalışma yapılmıştır.

1.1. Araştırmanın önemi

Boşanma olayı çocuk için yeni bir düzenin başlangıcı anlamına gelebilmektedir. Belirsizliklerin yoğun olduğu, anne baba arasındaki çatışmaların devam ettiği geçiş aşaması olan bu sürecin başlamasıyla birlikte çocuğun günlük rutininde, sosyal çevresiyle iletişiminin sıklığı ve niteliğinde birtakım değişiklikler olabilmektedir ve bu süreç çocuğun birçok alandaki gelişimini etkileyebilmektedir. Tuvalet alışkanlığı vb. olağan gelişim ödevlerinin tamamlanmasında anne baba tutumlarının rolüne işaret edilirken boşanma gibi çocuğun yaşam düzenini büyük oranda değiştirebilecek bu süreçte de anne ve babanın bu süreci nasıl yönettiğinin, çocuğa nasıl yansıttığının, bu süreçte kendi sorunlarıyla ilgilenirken çocuğa yaklaşımının bu sürecin çocuğu etkileme düzeyini farklılaştırabileceği düşünülmektedir. Boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini farklılaştıran faktörler arasında ebeveyn tutumlarına da yer verilirken hangi ebeveyn tutumunun ne şekilde bu süreci etkileyebileceğine ilişkin ayrıntılı bilgi yer almamaktadır. Nitekim çocuğun boşanma uyumu üzerine yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak boşanma süreci tamamladıktan sonra yapıldığı görülmektedir. Ailenin bütünü için geçiş aşaması olan boşanma süreci devam ederken çocuğun gözünden anne baba tutumlarının değerlendirilmesiyle boşanma uyumunun incelenmesinin çalışmayı önemli hale getirdiği düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın amacı

Bu çalışmanın temel amacı anne babası boşanma aşamasında olan çocukların algıladıkları anne baba tutumlarının boşanma sürecine uyumlarını ne şekilde farklılaştırdığını tespit etmektir.

1.3. Araştırmanın alt amaçları

Çocukların yaşı, cinsiyeti, doğum sırası, kardeş sayısı annesinin veya babasının eğitim düzeyi, şunda kiminle yaşadığı annesini veya babasını görme sıklığı gibi değişkenler algıladıkları anne baba tutumunu ve boşanmaya uyumlarını farklılaştırmakta mıdır?

1.4. Araştırmanın sınırlılıkları

Türk örnekleminde ÇBUÖ'nün 9-12 yaş grubu için ABTÖ'nün ise 10-12 yaş grubu için kullanılabilir olması sebebiyle araştırmanın sadece 10-12 yaş aralığındaki çocuklar ile yapılmasının araştırmanın sonucunu sınırlayabileceği ve bu nedenle araştırma sonucunu etkileyebileceği düşünülmektedir. Araştırmaya katılan çocukların Piaget'in Bilişsel gelişim kuramına göre somut işlemler dönemi ile soyut işlemler dönemi arasında bir geçiş aşamasında oldukları için anne babalarının tutum ve davranışları hakkındaki algılarının ve yargılarının içerisinde buldukları dönemin özelliklerine göre farklılaşabileceği düşünülmektedir.

Ebeveynleri boşanma sürecinde olan çocukların bir süredir sadece bir ebeveyni ile birlikte yaşaması, anne ve baba arasında çatışmaların yoğun olduğu bu dönemde çocukla ayrı yaşadığı ebeveyni arasındaki fiziki ayrılığın duygusal kopuşu da beraberinde getirmesi, çocukların kimi zaman ebeveynlerinden birinden yana taraf tutması gibi etkenler nedeniyle bu çalışmanın yapıldığı kimi çocukların anne ve babanın tutumlarının birlikte değerlendirildiği ABTÖ'deki anne ve baba ile ilgili bir arada olumlu ve olumsuz tutum içeren maddelerdeki anne veya baba ifadesini silerek tek bir ebeveyni ni düşünerek yanıt verdiği, diğer ebeveyninin bu davranışları sergilemediği notunu her bir maddeye eklediği, bu nedenle verilen kimi yanıtlarda netliğin oluşmamasının araştırma sonuçlarını da etkileyebileceği düşünülmektedir.

ÇBUÖ'nün içerdiği maddelerde de benzer şekilde anne ve babanın birlikte yer alması sebebiyle çocukların ebeveynlerinin birinin sergilediği fakat diğerinin sergilemediği tutum

veya davranışlarla ilgili ölçek maddelerini düzeltme ihtiyacı gördükleri ve anne veya baba ifadesini kendi yaşantılarına uygun olarak karaladıkları görülmüştür. Ebeveynlerden sadece birini düşünerek bu sorulara yanıt vermelerinin boşanma uyumlarını değerlendirmesini etkileyebileceği düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın varsayımları

Anne babası boşanma aşamasında olan çocukların algıladıkları anne baba tutumlarına göre boşanmaya uyumlarını ortaya çıkarmayı hedefleyen bu çalışmanın temel hipotezleri;

1-Çocuk tarafından algılanan demokratik anne baba tutumu çocuğun boşanmaya uyumunu kolaylaştırmaktadır.

2-Çocuk tarafından algılanan otoriter anne baba tutumu çocuğun boşanmaya uyumunu zorlaştırmaktadır.

3-Çocuk tarafından algılanan müsamahakar anne baba tutumu çocuğun boşanmaya uyumunu zorlaştırmaktadır.

4-Çocuk tarafından algılanan ihmalkar anne baba tutumu çocuğun boşanmaya uyumunu zorlaştırmaktadır şeklindedir.

1.6. Tanımlar

Anne baba tutumu: Anne ve babanın çocuklarına yönelttikleri tutumların davranışların ve beklentilerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (13).

Boşanma: Evlilik birlikteliğinin hukuka uygun şekilde sonlandırılmasıdır.

Çocuğun boşanmaya uyumu: Anne ve babasının boşanmasından çocuğun farklı gelişim alanlarında etkilenme düzeyine göre bu süreci yaşama biçimidir

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Evlilik

Evlilik sevgi, güven, bağlılık gibi duygusal süreçlerle desteklenen, içerisinde bulunulan kültürün ve çağa ait kodların sonraki nesilleri aktarıldığı, kadın ve erkeğin belirli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirdiği, nesillerin devamını sağlamak amacına da hizmet eden karşılıklı sözleşmeye dayanan, iç dinamikleri bulunan bir birliktelik şeklidir. Tarihsel sürece bakıldığında 4000 yıllık bir kurum olan evlilik, doğada insan haricinde örneği gözlemlenmeyen bir kurumdur. Evlenme hakkı, aile kurma hakkı ve boşanma hakkı günümüzde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi insan haklarıyla ilgili birçok belgede yer alan temel haklardan biridir (14). Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de evlilik, aile birliğinin kurulmasının yanı sıra ekonomik, toplumsal ve demografik faaliyetlerin yürütülmesi açısından önemli bir olgudur. Ülkemizde evliliklerin; bölgesel anlamda, gelir düzeyi, kültürel yapısı, eğitim durumu ve diğer değişkenlere bağlı olarak farklılaşıp şekillenmesiyle oldukça hızlı değişimler görülmektedir (15).

Evlilik yoluyla eşlerin karşılaşmaları gereken sosyal ve psikolojik gereksinimler vardır. Bunlar birliktelikle güvenli ve korunaklı olduğunu, değer ve saygı gördüğünü hissetme ihtiyacı, paylaşma, beraber güzel bir gelecek kurabilme, farklı ilgi alanları olsa da ortak hedefler belirleyebilmeyi içeren sosyal ihtiyaçlar, sevgi ve buna bağlı olarak evlilikte doyuma ulaşmayı kapsayan psikolojik ihtiyaçlardır (16).

2.2. Aile

Doğası nedeniyle toplumsal bir varlık olan insan ilişkiler bağlamında doğar, yaşar ve ölür. Bu ilişkiler anne-baba ve çocuk, komşu, dost, meslek arkadaşları, öğretmen, öğrenci gibi pek çok açıdan farklılaşabilmektedir (17).

İnsan topluluklarının karakteristiği olan aile birlikteliği evlilik, kan bağı veya evlat edinme yoluyla birbirine bağlanmış, aynı konut ve geliri paylaşan, birbirleriyle sürekli temas halinde olan ve eş, çocuk, ebeveyn, kardeş, büyük ebeveyn, hala, dayı gibi sosyal rolleri kabul eden, oluşturdukları kendilerine has görgüyü kuşaktan kuşağa aktaran insanların

topluluğudur (18). Çocuğun yetiştirilmesi, toplumsallaştırılması, eğitilmesi gibi sorumlulukları üstlenen ailede ait olunan toplumun sosyokültürel değerlerinin aktarımı sağlanmaktadır (6).

Toplumsal bir varlık olması sebebiyle toplum içinde yaşaması zorunlu olan insanın kurduğu toplumun en küçük birimine aile adı verilmektedir. Medeni Kanunumuza göre ailenin temelini bir kadınla erkeğin birliği oluşturmaktadır. Evlilik birliğini meydana getiren kadın ile erkeğe hukuken yüklenen bazı yükümlülükler bulunmaktadır ve bunların yerine getirilebilmesi için kadın ile erkeğin evlenme ehliyetine ve bunun asli koşullarından olan ayırt etme gücüne sahip olması gerekir (19).

Modern toplumlarda aile evlilik aracılığıyla kurulmaktadır. Aile birliğinin temel karakteristik öğelerinden biri olan evlilik, aile birliğini kurmanın ilk basamağı olarak değerlendirilmektedir. Evlilik ile aile kavramları arasındaki farkın evliliğin “Çocuk yapmak ve yetiştirmek için yapılan bir kontrat” iken ailenin “Bir grup ya da örgüt” olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir (20).

Doğumundan itibaren çocuk içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal çevreye uyum sağlamaya çalışırken en önemli desteği ebeveynlerinden alırken kendisini ifade etme becerisini, istek ve ihtiyaçlarının farkına vararak kendisi için iyi ve doğru olana yönelebilmeyi, zarar gelebilecek ortam ve koşullardan uzak kalmayı da ailesinden öğrenir (21). Bu nedendir ki psikolojik iyilik halini koruyabilen, sosyal çevresi ile sağlıklı ilişkiler geliştirerek toplumsallaşabilen kişilerin yetişmesinde anne-babaların çocuklarına yönelik sergiledikleri davranış uygulamaları önem arz etmektedir (22). Toplumun en küçük üyeleri ve geleceğinin teminatı olan çocukların olumlu atmosfere sahip ailelerde yetişerek topluma kazandırılmasında çocuğun temel bakım ve eğitiminden sorumlu olan ebeveynlerin çocuklarına yönelik düşünce ve davranışlarını kendi kişilik özellikleri, yaşları, eğitim düzeyleri, annenin çalışma durumu gibi demografik özellikleri, çocuğa ait özellikler, çocuğun doğum sırası veya ebeveyn algısı etkileyebilmektedir (23).

2.3. Ailenin çocuğun gelişim sürecine etkisi

Anne-babaların çocuklarıyla etkileşimi çift taraflı şekillenmektedir. Ebeveynler ile çocukları birbirlerinden etkilenmekte ve birbirlerini etkileyerek şekillendirmektedir. Ebeveynlerin daha yetkin bilişsel ve psikososyal kapasiteleri, öğrenmeleri ve deneyimleriyle

edindikleri bilgi donanımları aracılığıyla çocukları üzerinde daha çok etki bırakabilmektedir (24). Ebeveynler öğreten, aktaran, denetleyen yöneten, biçimlendiren ve besleyen bireyler olarak çocuğun hayatında bulunurken çocuğun da alma, öğrenme ve ebeveyninin koyduğu kurallara uyum sağlama sorumluluğunu alması sebebiyle gelişim sürecindeki en önemli faktörün ebeveynin çocuk ile ne şekilde ilişki kurduğu olduğu belirtilmektedir (25).

Ailenin çocuğa grup içerisinde dengeli bir birey olması için güven aşılması, toplumda sosyal kabul görmesi için gerekli zemini hazırlaması, toplumsallaşabilmesi için onaylanmış davranış biçimlerine model oluşturması ve bu konuda rehberlik etmesi, çocuğun çevresine uyum sağlarken yaşadığı güçlüklerle çözümler sunması ve bunun için gerekli davranışlarla alakalı sözel ve sosyal alışkanlıkları kazanmasına yardımcı olması, sosyal ve akademik yaşamında yeterli olması için yeteneklerini uyarması ve geliştirmesi, ilgi, istek ve becerileri doğrultusundaki hedeflerini yerine getirmesine yardımcı olması çocuğun gelişimine en önemli katkılarıdır (21).

Her çocuğun yetişkinlikte bireysel ve toplumsal yeterlilikler bağlamında sağlıklı birey olabilmesi, dengeli bir şekilde psikolojik iyilik halinin teminatı için karşılanması gereken bazı evrensel ihtiyaçları bulunmaktadır. Bunlar kendi kendini yönetebilme, başkalarına güvenli bağlanabilme, yetkin olduğunu hissetme, olumlu kimlik algısı, duygu, istek ve ihtiyaçların karşısına aktarılabilmesi için açık olma ve oyun şeklinde sıralanmaktadır. Çocuğun ailesine dair zihinsel şemaları, yaşama ilişkin zihinsel şemalarının temelini oluşturmasıyla hayatın ilk yıllarında anne baba ile arasındaki ilişkinin önemli olduğu, farklı bir zaman ya da konu karşısında uyumlu olmayan bilişsel şemalar harekete geçtiğinde bireyin, çocuklukta anne babasıyla yaşadığı bir olayı yeniden yaşadığı aktarılmaktadır (26).

Erken yaşlardan itibaren bir yetişkinle yakınlık kurma ihtiyacı hissettiği bilinen tüm çocuklar arasından bebeklik döneminden başlayarak tüm ihtiyaçları tutarlı, sürekli biçimde ve hassasiyetle karşılanan, sevgi dolu, sıcak bir ortamda büyütülen, ebeveyni ile arasında güvenli bağlanma gerçekleşen çocukların ileriki hayatında bunu sosyal çevresiyle kurduğu diğer ilişkilere de yansıttığı, bu çocukların kendisine yönelik olumlu bir algıya da sahip olduğu ve sosyal ilişkilerinde kendine daha fazla güven duyarak hareket ettiği (25), ilgiyi üzerinde toplayabilen, öğrenmeye hevesli, işbirliği kurabilen, paylaşımında bulunabilen, çevresine alaka duyabilen çocuklar oldukları (27) bilgisine yer verilmektedir. Anne-baba ile

ailedeki diğer fertlerin çocukla olan etkileşiminin çocuğun aile içindeki yerini belirlediği, çocuğun kişiliğinin gelişmesinde ve yapılanmasında temelini çocukluk döneminde atıldığı bu yüzden bu dönemde çocuğa gösterilen tavır ve davranışların, ilk yaşantıların oluşturulmasında büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır (21).

Cornell ve Grossberg'in 1987 yılında yaptığı çalışmada aile bireylerinin bağlılık düzeyinin, çocuğun yetişkinlik döneminde genel uyum halini, özkontrolünü, disiplin problemlerini, bilişsel gelişimini ve akademik başarısını etkilediği bulunmuştur (28). İlköğretim döneminde ebeveynlerinin amaç oluşturma, motivasyon ve strateji kullanımı gibi davranışlarını gözlemlemesi ve onları model alması yoluyla çocukların öz düzenleme becerisinin ebeveynlerinden etkilendiği bilinmektedir (29).

Aile işlevselliğini de yordayan eşler arasındaki uyum, çocuğun duygusal ve psikolojik iyiliğinin sağlanması, dengeli ve uyumlu benlik kavramının gelişmesi, toplumsal becerilerdeki yeterliliği ve bilişsel kapasitesinin gelişmesi açısından önemlidir (30).

2.4. Ebeveyn tutumları

Tutum ve davranışlar birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Örneğin kişi bir konudaki tutumuna, inanç veya düşüncesine uygun davranış örneği sergileyebilmektedir. Edinilmesinde bireyin çevresinde yer alan bireylerle özdeşleşme, davranışlarını model alma ve deneyimlerin ön planda yer aldığı tutum, kişiyi benzer kişi ve yaşantılar karşısında belirli davranışları uygulamaya yönlendiren öğrenilmiş eğilimler veya kişilerin kendisi, diğer insanlar, nesnelere, olaylar ya da sorunlar hakkındaki genel değerlendirmeleri olarak tanımlanmaktadır. Davranış ise tarafından organizmanın görülebilen ya da görülemeyen faaliyetlerinin tümüdür (31).

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren ilk sosyal ortamı olan ailede davranış örnekleriyle karşılaşır, bunları öğrenir ve yaşar, ahlaki yargıları, toplumsal değerleri ve aktarımları ilk burada kazanır; çocuğun temel fiziksel ve psikososyal ihtiyaçları da öncelikle aile ortamında karşılanır (32).

Anne-babaların çocuklarının yetişkinliklerinde nasıl bir insan olacaklarına, ileride sahip olacakları ahlaki ve toplumsal değerlere, yeteneklerine, seçecekleri mesleklere, kuracakları yaşam düzenine, girecekleri sosyal çevreye ilişkin açık ya da örtük çeşitli idealleri ve beklentileri bulunmaktadır. Anne babalar bu ideal ve beklentiler doğrultusunda

çocuklarını bu ideale yönlendirmek için onların davranışlarını pekiştirerek ya da cezalandırarak, onlara rol model olarak ve hayallerini açıklayarak, onlar için değerlerini ve hedeflerini gerçekleştirmeye destek olabilecek eğitim olanakları, sosyal çevre ve iş ortamı belirleyerek birçok farklı stratejiler denerler. Benimsenen ve uygulanan bu farklı metotlar, çeşitli çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir (24). Algılanan ebeveyn tutumu ise çocukların anne babaları tarafından kendilerine yöneltilen davranışlara ve beklentilere dair yargılamalarıdır (33).

Ebeveynlik uygulamaları ebeveynlerin çocuklarını sosyalleştirmek için kullandıkları belirgin davranışlar olarak tanımlanır (13). Bazı araştırmalarda ebeveyn tutumunun etnik köken, kültür ve sosyoekonomik durum karşısında tutarlı olmadığı bulgusuna erişilmiştir. Darling ve Steinberg, bu tutarsızlıkları açıklamaya yardımcı olmak amacıyla 1993 yılında yaptığı çalışmada ebeveynlik stiline, ebeveynin sosyalizasyon amaçlarının vurgulandığı ve ebeveyn uygulamalarının sergilendiği duygusal iklim gibi bir ebeveynlik bağlamı olduğunu öne sürmüştür (34).

Çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin araştırmaların kuramsal temelini Baumrind'in sınıflaması oluşturmaktadır. Baumrind (1991), çocuk yetiştirme stiline anne babanın çocuğa sağladığı bakımın niteliği ve çocuğun eylemleri üzerindeki kontrolünün düzeyi ile belirlenerek iki temel boyuttan oluştuğunu; bu iki boyutun sıcaklığı barındıran “kabul/ilgi” ile tutarlı ve koşula bağlı disiplini barındıran “denetim/kontrol” olduğunu aktarmaktadır (35).

Baumrind ebeveyn tutumu kavramının anne babanın sahip olduğu değer, inanç, kültür ve göstermiş olduğu davranışları içerdiğini belirterek ebeveyn tutumu ile ilgili olarak ebeveyn kontrolü, ebeveyn çocuk iletişimde açıklık, olgunluk beklentisi ve bakım-destek olarak sıralanan 4 boyut belirlemiştir. Bu dört boyutun kombinasyonu otoriter, demokratik ve izin verici olarak tanımlanan üç temel ebeveyn tutumu belirleyen Baumrind'in sınıflamasına göre ebeveyn kontrolü ve olgunluk beklentisi boyutlarında yüksek, açık iletişim ve bakım-destek boyutlarında düşük olan anne-babalar otoriter, sıralanan bütün boyutlardaki özelliklere yüksek oranda sahip olan ebeveynler demokratik, ebeveyn kontrolü ve olgunluk beklentisi boyutlarında düşük, açık iletişim ve bakım-destek boyutlarında yüksek olan anne babalar ise izin verici olarak nitelendirilmektedir (36).

Maccoby ve Martin (1983) Baumrind'den farklı olarak anne-baba tutumunu duyarlılık

(responsiveness) ve talepkarlık/ denetleme (demandingness/control) olmak üzere iki boyut açısından ele almışlar ve bu iki boyutun kesiştiği noktada dört tür anne-baba tutumu tanımlamışlardır. Baumrind'in sınıfladığı izin verici anne baba tutumunu izin verici-hoşgörülü ve izin verici-ihmkar olmak üzere ikiye ayırmışlardır. İzin verici-hoşgörülü anne babalar yüksek düzeyde kabul-ilgi ve düşük düzeyde kontrol sergilerken izin verici-ihmkar anne babalar ise her ikisini de düşük düzeyde sergilemektedir. Buna göre her iki izin verici anne baba tutumunda kontrol boyutu düşükken izin verici anne babalar arasındaki farklılık anne babanın göstermiş olduğu kabul-ilgiden kaynaklanmaktadır. Otoriter anne babalar yüksek düzeyde kontrol isteğine sahipken düşük düzeyde kabul-ilgi gösterirler. Otoriter ve demokratik anne babaların çocuklarının gelişimindeki farklılık anne babanın kabul-ilgi düzeyindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Çünkü sınıflamadaki her iki tutumda da kontrol boyutu yüksektir. Demokratik anne-babalar hem denetleme/talepte hem de kabul/ilgi de yüksektirler. Otoriter anne-babalar ise denetleme/talepte yüksek, kabul/ilgide düşüktürler (36).

Demokratik ve otoriter ebeveyn tutumunun ortak özelliği yüksek talep ve yüksek kontrol sergilemeleridir. Demokratik ebeveynler çocuklarına duyarlı yaklaşarak onların davranışları üzerinde kontrol sağlarken otoriter ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını kontrol ettiği ancak çocuklarına karşı duyarsız davrandıkları görülmektedir. İzin verici/müsamahakâr ve izin verici/ihmkâr ebeveynlerin ortak özellikleri çocuklarını yeterince kontrol etmeyerek çocuklarından beklenti ve taleplerinin olmamalarıdır. Maccoby ve Martin 1983 yılında yaptıkları çalışmalarında Baumrind'in öne sürdüğünden farklı olarak izin verici/müsamahakâr anne-babaların çocuklarına karşı sıcak ve ilgili davrandıklarını fakat onları kontrol etme gayreti sergilemediklerini, neticede ise bu tutumla yetiştirilen çocukların kontrolsüz ve yıkıcı davrandıklarını, özerk olamadıklarını ve sorumluluk üstlenemediklerini; izin verici/ihmkâr anne babaların ise, çocuklarına yeterli zaman ayırmayarak bakımlarına ve gereksinimlerine yeterli özen göstermediklerini, çocukları ile iletişimlerinde mesafeli olduklarını, onların eylemlerini kontrol etmediklerini belirterek izin verici anne baba tutumunu izin verici/müsamahakâr ve izin verici/ihmkâr olarak ikiye ayırmıştır (22).

Maccoby ve Martin'in 1983 yılında gerçekleştirdiği çalışmalarında belirledikleri boyutları temel alarak Lamborn ve arkadaşlarının (1991) yaptıkları kapsamlı bir çalışmada,

Steinberg ve arkadaşlarının 1989 yılında yaptıkları çalışmada ele aldıkları boyutlardan da yararlanarak çocuk yetiştirme stillerinin hem kategorik hem de boyutlar temelinde incelenmesine olanak sağlayan, anne-baba tutumunu “otoriter, demokratik, hoşgörülü (müsamahakar, izin verici) ve ihmalkar” olmak üzere dört kategoride değerlendiren Anne-Baba Tutum Ölçeği geliştirilmiştir (36). Bu çalışmada bu dörtlü ebeveyn tutumları sınıflaması esas alınacaktır.

2.4.1. Otoriter tutum

Otoriter ebeveynler çocuğu kendi tasarladığı bir kalıba sokma amacını taşırlar, söz konusu ebeveynler tarafından belirlenen kurallara çocuğun sıkıca uyması beklenir, ceza ön plandadır ve suç teşkil eden davranışla orantısızdır, çocuk anne babanın tepkisinden veya eleştirisinden korkarak sindirilir, çocuğa davranış esnekliği tanınmamıştır ve onun özgürlük sınırları daraltılmıştır, çocuktan yaşının üstünde olgunluk beklenirken onun duygu, istek veya görüşlerine önem verilmez (37).

Otoriter tutumla yetiştirilen çocuklarla anne baba arasındaki ilişki korku temellidir (38). Anne babası otoriter olan çocuklarda duygu ve düşüncelerini kolay ifade edememe, yüksek öfke düzeyi, düşük özgüven, güvensizlik, kaygılı olma, içe kapanıklık, korku, yalnızlık ve aşağılık duygusu, tırnak yeme davranışı, olumsuz benlik algısı, isteksizlik, çekingenlik ve pasif bir kişilik yapısı (39), saldırganlık, düşük akademik başarı (40), ilişkilerinde onay arama, psikolojik uyum sorunları (41) görülebilirken anne-babanın otoriterliğine bağlı olarak çocukta problem görülme sıklığı artmaktadır (38). Otoriter ebeveynler bir taraftan aşırı disiplin kuralları ve uyguladıkları cezalar ile çocuğun ve ergenin deneyim ve özgüven kazanmasını engellerken öte yandan sosyal ilişkiye ve fikir alışverişine izin vermediği için bilişsel fonksiyonların bir sonucu olan eleştirel düşüncenin çocukta gelişmesini de engellemektedir. Bu ise çocuk ve ergenin karar verme becerisini olumsuz etkilemektedir (42).

2.4.2. Demokratik tutum

Ebeveyn tutumları arasında en etkili ve doğru olan (43), çocukların kendilerini gerçekleştirme, özelliklerini kabul etmesi, bireysel ve toplumsal adaptasyonunun sağlanabilmesi açısından uygun aile ortamı olduğu iddia edilen demokratik tutumun hakim olduğu ailelerde çocuğun kişiliğine ve isteklerine saygı gösterilir (42). Bu ebeveynlerin

çocuklar üzerindeki kontrolü fazlayken çocukların otonomi kazanımları ve bağımsız davranışları desteklenir, çocukların ihtiyaçlarına karşı duyarlılık vardır, çocuklara karşı sabırlı, ilgili ve sevecen bir tutum sergilenir (44), aile içinde verilecek olan kararlarda çocuklara da söz hakkı tanınır (45), çocuğa sorumluluk bilinci kazandıracak öğretici cezalar verilir (28), çocuğun duygularına ve kişiliğine yönelik değil davranış ve yaptığı işe müdahale edilebilmektedir, güven duyulan çocuk cesaretlendirilmektedir (39). Bu ailede kabul görmeyen davranışların nedenleri olumlu bir şekilde açıklanır (46).

Demokratik aile ortamının etkili karar verme açısından da en uygun aile ortamı olduğu (42), ebeveynin demokratik tutumunun çocuklarda kendine güven, özerklik, rahatlıkla görüşlerini iletebilme, sorumluluk üstlenebilme, gelişmiş arkadaş ilişkileri, olgun düşünce ve davranışlar, akademik başarı, sosyal uyum, kendini geliştirme, girişimcilik, yüksek problem çözme becerisi, düşük utangaçlık düzeyi ve yaratıcı fikirler üretebilme gibi sonuçlarla ilişkilendirildiği belirtilmektedir (24). Bu tür ailelerde yetişen çocukların sosyal konularda saldırgan tutum içerisine girebilen, sosyal, yaratıcı, işbirliğine açık, dışa dönük, öğrenmeye açık, bütün canlıları seven, sorumluluk sahibi, kendi ebeveynliklerinde çocuklarına karşı anlayışlı, sevecen, hoşgörülü ve sağlıklı tutumlar sergileyen çocuklar olduğu (46), ebeveynleri tarafından stresli ortamlarda aşırı korunmadıkları için stresli koşullarda nasıl davranacaklarını öğrenerek engellenmişliklerinin üstesinden gelebildikleri bilinmektedir (17).

2.4.3. İzin verici tutum

Müsamahakar, izin verici veya hoşgörülü olarak nitelendirilen ebeveynler çocuğun her konuda karar vermesine izin vermemekte, çocuğa limitsiz haklar sunmakta, çocuğun eylemlerine hiçbir şekilde sınır belirlememekte, çocuğun davranışları üzerinde kontrol sağlamamakta, çocuğun ihmale varan hatalı davranışlarını dahi hoş kabul etmektedirler. Bu tarz ebeveynlik sergileyen anne babalar çocuk bilinçli şekilde zarar verici davranışlarda bulunsa bile bu davranışın uygun olmadığını içeren mesaj iletmemektedir (39).

Daima başkalarının dikkatini çekmeyi ve kendisine hizmet edilmesini isteyen bu tutumla yetişen çocuklar çevrelerinde çok zayıf sosyal uyum göstermekte, anne babasını yönlendirmek için farklı metotlar deneyerek isteklerini kabul ettirmektedir (21), dürtü kontrolünde zayıflık, düşük akademik başarı, kendini hoş görme özellikleri

sergilemektedirler (24). Bu çocuklara doğru-yanlış, iyi-kötü kavramları kazandırılrsa bile düzensiz kontrol sunulduğundan ve sınırlar belirlenmediğinden verilen cezalar da işlevsiz olmakta ve çocuk bu davranışları ciddiye almamakta böylece doğru davranışı kazanamamaktadır. Bu tutumla yetiştirilen çocukların benmerkezci, sorumluluk üstlenmeyen veya şımarık yetişmesi beklenen bir sonuçtur (37). Ailenin merkezinde olan bu çocukların bağımsız, üretken, yaratıcı, talepkâr, itaatsiz olabildiği ve anti-sosyal davranışlar sergileyebildiği görülmektedir (46).

2.4.4. İhmalkar tutum

Bu tutumu benimseyen ebeveynler çocuklarına zaman ve enerji ayırmazlar, çocuklarıyla aralarına mesafe koyarlar, onlara karşı ilgisiz olmakla birlikte çocukları üzerinde kontrolleri de yoktur, çocuklarının beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılarken onlara duygusal ilgi göstermezler, onların okul veya diğer faaliyetleriyle ilgilenmezler (36). Bu aile ortamında ebeveyn-çocuk arasında yeterli iletişim imkanı bulunmamakta, çocuklarına hiçbir kural koymayan bu ebeveynlerin çocukları kendilerinin ihmal edilmiş olduğunu düşünmekte, yetişkin rollerini üstlenmede başarısız olabilmekte, sosyal olarak içe kapanık olabilmekte (46) ayrıca saldırgan davranışlar sergileyebilmektedir (45).

Anne ve babanın çocuklarına karşı en yaygın tutum ve davranış biçimleri; çocuğa aşırı koruyucu veya aşırı hoşgörülü tutum, çocuğu reddetme, kabul etme, baskı altında bulundurma, çocuğun isteklerine boyun eğme ve çocuk ayırmadır (21).

Yavuzer baskıcı ve otoriter tutumla yetiştirilen çocukların çekingen olabildiği gibi aykırı tutum ve davranışlar da sergileyebildiğini, istediği gibi ya da kendisi gibi davranmadığını, başkasının beklediği davranışlarda bulunduğunu; gevşek tutumla yetiştirilen çocukların doyumsuz olduğunu, ebeveynlerine saygı göstermediğini, her istedikleri yapıldığı için yetişkinliklerinde de talepleri karşılanmadığında hayal kırıklığı yaşadığını; koruyucu tutumla yetiştirilen çocukların başkalarına bağımlı hale geldiğini ve güven problemi yaşadığını, sosyal gelişim düzeylerinin düşük olduğunu; güven verici destekleyici tutumla yetiştirilen çocukların yüksek özgüven ile girişimci bir kişiliğe sahip olduğunu, sorumluluk bilinci kazandığını; dengesiz ebeveynlik tarzının hakim olduğu ailelerde yetişen çocukların ise bir olay karşısında nasıl davranacağını bilemediğini, yetişkinliğinde kendisinin de dengesiz ve tutarsız tutum ve davranışlar sergileyebileceğini,

eğitim ve gelişiminin bu tutumdan olumuz etkilenebileceğini ifade etmektedir (45).

Yukarıda yer alan literatür bilgileri doğrultusunda ebeveynlik tutumunu içeren sınıflandırmaların içerik açısından benzerlik gösterdiği, anne ve babaların çocuklarına karşı sergiledikleri tutum ve davranışların çocuklarının bilişsel, fiziksel, psikososyal ve akademik gelişimini etkilediği, çocuğun yetişkinliğindeki kişilik özelliklerini, tutum ve davranışlarını yordaması açısından belirleyici olabildiği anlaşılmıştır.

2.5. Ebeveyn tutumu ile ilgili araştırmalar

şefkatli/sevecen ebeveynlik tarzına sahip ailelerin çocuklarda istismarcı/dışlayıcı ebeveynlik ve disiplinsiz/lakayt ebeveynlik tarzına sahip ailelerin çocuklarına kıyasla suçluluk ve utanç duygusu daha çok gelişmiştir. Bunun sebebinin şefkatli/sevecen ebeveynlik tarzı sergileyen ailelerin çocuklarının yaptıkları hatalı davranışlar nedeniyle karşısındaki insanların zarar görebileceğini düşünerek suçluluk duygusunun ortaya çıkabilmesi ve buna bağlı olarak çocukların hatalarını düzeltme yoluna gitmeleri olabileceği düşünölmektedir (22).

Reddedici tutuma sahip annelerin çocuklarında düşük özgüven, düşük duygusal gelişim, zayıf iletişim becerileri (47), depresyon, somatizasyon ve hipomani gibi psikiyatrik bozukluklar görölebilmektedir (48).

Otoriter tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarında içe kapanıklık, parmak emme, yalan söyleme, fobi, vb. durumlar görölebilmekte (39), Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu tanısı görölme olasılığı artmaktadır (48). Ayrıca bu çocukların öz anlayışının düşük olduğu da bilinmektedir (49). Kontrolü esas alan ve itaat bekleyen ebeveynlerin ceza ile ilişkilendirilen davranışları çocuğun endişe ve korku duymasına, olumlu sosyal davranış göstermesinin engellenmesine neden olmaktadır (12).

Çocuğunun istek ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olan, çocuğu fiziksel, psikolojik, duygusal, sosyal ve ekonomik açıdan örsellemeyen, çocuğu kabul eden ve kollayan annelerin çocuklarında duygusal problemlerin görölme riskinin az olduğu (47); bu çocukların öz anlayışlarının, empati becerilerinin, çocuklarının ihtiyaçlarına yanıt vermeyen, çocuklarına kabul edici tutum sergileyemeyen ve onlarla ilgilenmeyen annelerin çocuklarına göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir (49).

Açıklayıcı ebeveynler duyarlılık ve açıklayıcı akıl yürütme gibi çocuğa olumlu davranış gelişimi için önemli araçlar sunmakta, bu tür ebeveynin desteği ve sıcaklığı çocuğun kendini güvende hissetmesine, kendisine ilişkin endişelerinin azalmasına ve kendisi dışındakilerin ihtiyaçlarına duyarlı olmasına imkan sağlamaktadır (50). Eisenberg de benzer şekilde diğergamlığın çevre tarafından etkilenmesinin yanı sıra bebeklik döneminde ilginin sağlandığı çeşitli çocuk yetiştirme pratikleri, toplulukçu davranış ve anlayışlarının gelişmesiyle ilişkili olduğunu belirtmektedir (51).

Çocuğun mizacı ile ebeveynin tutumunun karşılıklı etkileşim halinde olduğu, tepkisel mizaçlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin genel olarak daha düşük kalitede ebeveynlik gösterdikleri, demokratik tutuma sahip olan annelerin çocuklarında “sebatkarlık” ve “ritmiklik” mizaç özelliklerinin yüksek olmasıyla birlikte bu mizaç özelliklerinin de ebeveynin demokratik tutumunu olumlu yönde yordadığı saptanmıştır (51).

Ebeveyn tutumunun çocuğun akademik başarısı ile ilişkisini ortaya koyan bir çalışmada annesinin tutumunu demokratik algılayan öğrencilerin Türkçe dersi başarı notu ortalamasının annesinin tutumunu otoriter algılayan öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu bulunmuştur (52).

Anne babanın eğitim durumunun da ebeveynlik tutumlarına etkisinin bulunduğu çeşitli çalışmalarla desteklenmiştir. Annenin öğrenim durumu ve aylık geliri arttıkça “aşırı koruyucu” tutumunun azaldığı, çalışan annelerin çalışmayan annelere göre daha az “aşırı koruyucu” tutuma sahip olduğu (43), yüksek eğitilmiş ailelerin çocuklarının kendi ideallerinin peşinden gitmelerini ve doğru olduğunu düşündüğü şeyi yapmalarını destekleyerek onların özgüven sahibi ve özerk olmalarını isterken düşük eğitim düzeyine sahip anneler için çocuklarının güvenli bir geleceğe sahip olmasının önemli olduğu bulunmuştur (12).

Anne-baba eğitim düzeyinin ailenin sosyoekonomik seviyesini etkilemesiyle ebeveynin çocuğunu toplumsallaştırma, çocuk üzerinde denetim kurma ve çocuğu takip etme yöntemini farklılaştırabileceği, ebeveynin eğitim düzeyiyle birlikte ergen çocuklarının risk alma davranışının arttığı belirtilmektedir (53).

Ailesi tarafından yeterli ilgi gören, karar alma sürecine dahil edilen, seçimleri, istekleri, beklentileri, ihtiyaçları dikkate alınan ve bunlar yerine getirilemediğinde ise kendisine açıklama yapılan, kişisel sınırlarına saygı duyularak bu sınırları ihlal edilmeyen,

hedefleri ve mutluluğu için uygun koşullar oluşturulan ergenlerin benlik saygılarının yüksek olduğu (38), anne babasını demokratik bulma düzeyi arttıkça çocukların kendilerini daha olumlu olarak algıladıkları (54) belirtilmektedir.

Ebeveynin örselleyici cezalardan kaçınması koşulunda ebeveynlerinden kabul/ilgi gören, onlar tarafından desteklenen ve kontrol edilen çocukların reddeden, fiziksel ceza ve şiddet uygulayan, baskıcı/otoriter, tutarsız, koruyucu tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarına kıyasla yalnızlık puanlarının daha düşük olduğu (55), kendilerine ilişkin daha olumlu algıya sahip olduğu, yeteneklerinin farkına varabildikleri, olumsuz duygu ve davranışlarıyla daha iyi baş edebildiği, duygudurumlarının daha uyumlu olduğu, başkasına daha az bağımlı olduğu, yaşama ilişkin daha olumlu düşüncelere sahip olduğu (35) ve suça yönelik ve antisosyal davranışlarının azaldığı, psikolojik sağlığının arttığı (30) bilgisine yer verilmiştir.

Ebeveynlerin davranışlarının çocukların cinsiyetlerine ve yaşlarına göre değişmezken çocuk sayısına bağlı olarak farklılaşma gösterdiği, tek çocuklu anne babaların çok çocuklu anne babalara göre daha demokratik oldukları (24), ilk çocukların diğerlerine göre ebeveynlerini daha demokratik, son çocukların ise daha koruyucu algıladıkları (49), annelerin aşırı koruyucu annelik tutumunu ilk çocuklarından çok ikinci çocuklarına karşı sergiledikleri (46), az çocuklu ailelerin ortanca çocuklarının anne babalarının daha tutarlı disiplin uyguladıklarını düşündükleri görülmüştür (31).

Ebeveynleri tarafından yeterli seviyede denetlenen ve akran ilişkilerine ilişkin rehberlik alabilen ergenlerin daha az riskli davranış gösterdikleri, ebeveynleri yasaklayıcı ergenlerin, daha az yasaklayıcı ebeveynlerin çocuklarına kıyasla daha fazla madde kullandıkları ve suç içeren davranış gösterdikleri belirtilmektedir (53). Ebeveyn tutumunu “koruyucu” ve “otoriter” algılayan ergenlerin “demokratik” algılayan ergenlerle karşılaştırıldığında arkadaşlarına bağlılıkları daha yüksektir, ebeveyn tutumunu “ilgisiz” algılayan ergenlerin ise “koruyucu”, “otoriter” ve “demokratik” algılayanlara kıyasla internet bağımlılığı olasılıkları daha yüksektir (28).

Çocuğun bakım, gelişim ve eğitimine yönelik ebeveyne düşen sorumluluklar olduğunu bilen ebeveynin kendi ebeveynlik kapasitesine ilişkin düşüncelerini ve inançlarını içeren öz yeterlik algısına yüksek derecede sahip olan anneler, çocukları için uygun çevresel ortamlar oluşturmakta, çocuklarına daha az ceza vermekte, çocuklarından gelen mesajlara

daha duyarlı olmakta, çocuklarıyla kurdukları ilişkide etkin olmakta ve sorumluluk almaktadırlar (56).

2.6. Evlilik çatışması ve boşanma

Farklı anne babaya sahip, farklı sosyal çevrede dolayısıyla farklı alt kültürlerde yetişmiş, dini inancı, yaşam pratiği, beklentileri, ilgileri, değer yargıları farklı iki insanın kurduğu birlikteliklerde zaman zaman aksamalar, anlaşmazlıklar yaşanabilmektedir.

Kısa süreli veya daimi ayrılıklar sebebiyle aile sistemindeki değişiklikleri parçalanmış ya da tek ebeveynli aile olarak nitelendirilmektedir (57). Evlilik kadar eski bir kurum olan boşanma kadın ve erkeğin hukuki olarak evliliklerini sonlandırmasıdır. Belli bir kültür seviyesine erişerek aileyi bir sosyal birim olarak kabul eden toplumlarda boşanma hakkı zaman zaman bazı kanun, örf ve geleneklerle kısıtlansa da kaldırılamamıştır (58).

Toplumsal düzende zaman içerisinde meydana gelen değişiklikler kaçınılmaz olarak aile yapısını da etkilemektedir. Ailede yaşanan kültürün de etkisiyle giderek bireysel haklar ve sorumluluklar öncelik kazanmış, aile bireylerinin rol ve sorumlulukları değişen zamana bağlı olarak süreç içerisinde yeniden düzenlenmiş ve bu değişim de boşanmaya sebep olan unsurların zamana bağlı değişimini beraberinde getirmiştir (15). Günümüzde kırdan kent yaşamına göç, toplumun temel değerlerinin örselenmesi, karmaşık gündelik hayat, medya ve kitlesel iletişim unsurlarının artması, tüketim alışkanlıklarının farklılaşması, bireysel değerlerin öncelik kazanmasıyla değişen aile düzeninin sonucu olabilen boşanma olgusu toplum yapısını değiştirme potansiyeline sahip olması sebebiyle de incelenmesi gereken önemli bir olgu haline gelmiştir. Günümüzde evlilik birlikteliğinin zedelenmesine zemin hazırlayan unsurlar bireysel stres kaynaklarının artarak kişilerin birbirine tahammül sınırının düşmesi, tüketim tutkusu, ailelerin sorumluluk almayan bireyler yetiştirmesi, medyaya bağlı olarak görülen ahlaki ve kültürel yozlaşma, maddi değerler üzerine temellendiren evlilikler olarak değerlendirilmektedir (59). Aileyi birleştiren değerlerin yitilmesi zaman zaman aile içi sorunların yaşanmasına ve bazen de evliliğin sonlandırılmasına sebep olmaktadır. Boşanmayı etkileyen nedenler genel olarak ailevi sorumsuzluk, sosyoekonomik durum, dindarlık, medya, aile içi şiddet ve aldatma olarak sıralanmaktadır (60).

Aile kurumunda genel olarak dört konuda değişim gözlenmektedir. Bu değişimlerin ilki eş seçiminde ve ailenin kurulmasında evlenecek kadın ve erkeğin zaman içerisinde daha

fazla söz sahibi olmasıdır. İkinci değişim büyük aileden küçük aileye geçişle birlikte aile hacminin daralması, üçüncü değişim toplum düzeninde, yaşam pratiğinde, toplumların kültür ve ahlak anlayışında meydana gelen farklılaşmalara bağlı olarak aile üyelerinin, diğerlerinin eylemlerini değerlendirerek olumsuz davranışların önlenmesine zamanla daha fazla katkı sağlamasıdır. Sonuncu değişim ise olumlu sosyal etki ve desteklerle güç kazanan kadınların aile içinde ataerkil rol ve görev dağılımına, daha güçlü bir şekilde karşı koyabilmesidir (61). Arıkan 1996 yılında yaptığı araştırmaya göre toplumda boşanma olgusuna genel olarak iyi bakılmasa da cana kast, kadını veya çocuğu fuhuşa zorlama vb. ciddi sorunların olduğu aile ortamlarında çocukların ruh sağlığının önemli ölçüde bozulacağını düşünen insanlar, çocuklar daha huzurlu olacaksa boşanmayı daha uygun görmektedir (62).

Evlilik çatışmasında çatışmanın sıklığı, şiddeti, içeriği ve çatışmanın çözümü açısından farklılık görülebilmektedir (63). Evlilik süresi ilerledikçe eşlerin sorunlar hakkındaki konuşarak yapıcı tartışmalarının azaldığı, çatışma ve şiddet unsurlarının arttığı ve kadınların yarısının bu problemler karşısında sessiz kalmayı tercih ettiği bilinmektedir (64). Eğitim düzeyi düştükçe maddi konuların ve sorumsuzluğun daha öncelikli boşanma sebebi olduğu görülmektedir. Çocuklarla birlikte genişleyen, daha karmaşık hal alan ailede maddi ihtiyaçlar ile kişilerin eş ve ebeveynlik sorumluluklarının artmasıyla eşler birbirlerinin desteğine daha fazla ihtiyaç duyabilmekte, birbirlerinden beklentilerinin artması ve ebeveyn olarak da yüklenen rol ve sorumlulukların da ortaya çıkmasıyla bu eşler arasında evlilik çatışmaları daha belirgin hale gelebilmektedir (16).

Evliliğin sonlanmasına sebep olan en belirgin nedenler; eşlerin yaşantıları ve kök aileleri arasındaki sosyokültürel ve ekonomik farklılıklar, ekonomik güçlükler, cinsel problemler, eşlerden birinin aldatması, iletişimle ilişkili sorunlar, şiddet faktörü, ilgi, istek ve beklenti farklılıkları, eşlerden birinin kök ailesinden kopamaması, kök ailelerin müdahaleleri, eşlerin yaşı, erken yaşta veya aile zoruyla evlilik kararının alınması, psikiyatrik problemler ve alkol veya madde bağımlılığı olarak sıralanmaktadır (65).

Boşanmanın 6 aşamalı bir süreç olduğu ve bu aşamaların;

1-Boşanma öncesinde eşlerin birbirine yabancılaşmasıyla gerçekleşen duygusal boşanma

2-Hukuki sorunları ilgilendiren yasal boşanma

3-Ayrılma sonrasında nafaka ve mal sorunlarını ilgilendiren ekonomik boşanma

4-Çocuğun velayetiyle alakalı aile boşanması

5-Sosyal yaşamdaki değişiklikleri içeren sosyal boşanma

6-Yeniden bağımsızlık kazanılmasının ardından tarafların kendini bulmasını içeren psikolojik boşanmadan oluştuğu ifade edilmektedir (66).

Boşanma, kadın ve erkek açısından farklı nedenlere dayandırılmakta ve her ikisi de yaşam düzeninde farklı sonuçlar doğurmaktadır. Boşanma nedenlerine bakıldığında eğitim seviyesi düşük kadınların boşanma nedenlerini eşlerinin kötü alışkanlıkları, alkol veya madde bağımlılığı, kendisini aldatması veya aşırı kıskanç olması olarak sıralarken yüksek eğitim seviyesine sahip olan kadınlar boşanmaya gerekçe olarak eşleriyle ortak yaşam sürememelerini, farklı ilgileri ve keyifleri olduğu için evlilikten memnuniyet duymamalarını öne sürmektedir (67). Kadınlar boşanma sebebi olarak “zina”ya, “sözlü ve/veya fiziksel şiddet”e, “kötü alışkanlıklar”a ve “maddi konular”a işaret ederken erkekler eşlerinin evden ayrılmasını, eşinin ailesinin kendi evlilikleri üzerindeki müdahalelerini ve başka problemleri boşanmaya sebep olarak göstermektedirler (16).

Boşanmanın kadınların hayatında daha fazla güçlük oluşturduğu, kadının boşanma sonrasında ekonomik problem yaşadığı, çevre baskısı gördüğü, çocuklarına özlem duyduğu, erkeklerin tacizine ve aile baskısına maruz kaldığı belirtilmiştir. Boşanmanın erkekler üzerindeki etkileri ise çocuk özlemi duymaları, ev ve kendi işlerini yapmakla ilgili güçlükler yaşamaları ve duygusal sıkıntı yaşamaları olarak aktarılmıştır (62). Kadınlar boşanma kararı almadan önce en çok çocuklarının geleceklerini bunun ardından ise çevreden görecekları baskıyı düşündüklerini, ailelerinin ve çevrelerinin bu duruma vereceği tepkiye ilişkin endişe duyduklarını, eşten ayrılmanın ardından kalacak yer endişesi yaşadıklarını, çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılar ve onların eğitimleri ile gelişimlerini takip ederken tek ebeveyn olmaları sebebiyle yalnız kaldıklarını, aile ve sosyal çevrelerine boşanmalarının sebeplerini anlatma zorluğu yaşadıklarını, boşandıkları için yabancı erkeklerin onları rahatsız edebileceği korkusu duyduklarını ve yeni birine güven duymakta güçlük çektiklerini belirtmişlerdir (68).

Mücbir sebeplerle sürdürülen evliliklerde çatışmalar kişileri işlevsiz çözüm yollarına yönlendirebilmektedir. Boşanamadığı için intihar girişiminde bulunan kadınların maddi

anlamda eşe bağımlı, evliliğini her şeye rağmen sürdürmesi gerektiğine inanan, sosyal destek mekanizmaları zayıf kadınlar olduğu görülmektedir (69). Aynı zamanda bireylerin gelir düzeyleri arttıkça problem çözme becerilerinin arttığı, boşanma aşamasındaki erkeklerin problem çözme becerilerinin kadınlara göre daha yeterli olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca 20-30 yaş grubundaki kadın ve erkeklerin problem çözme becerilerinin daha zayıf olduğu ve bunun da evliliğin ilk beş yılının kritik bir dönem olduğuna ilişkin araştırmaları haklı çıkardığı (70), 41 yaşından büyük kadınların 21-30 yaş arasındaki kadınlara kıyasla daha yüksek evlilik uyumuna sahip olduğu belirlenmiştir (64).

Boşanmış erkekler boşanan bireylerin yeniden mutlu olabileceğini ve daha önce evlenmemiş kişilerle yeniden evlenilebileceğini ifade ederken, bu çalışmaya katılan boşanmış kadınlar toplumun ikinci evliliği hoş karşılamadığı, kadınların evlenmeleri halinde eşlerinden mal talebinde bulunması gerektiğini, çocuğu olan kadınların yeniden evlenmemesi gerektiği ifade etmektedir (71).

Polat'ın 2012 yılında yaptığı bir araştırmada çatışma algısı yüksek kişilerin daha çok boşanma talebinde bulunduğu sonucuna ulaşmıştır (72). Amato ve Keith boşanma olgusunun, insanların kendilik duygusu üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu, genellikle bu olumsuz etkinin kısa süre içinde kaybolursa da kalıcı da olabildiğini ve bu etkinin eşten boşanma ile maddi güvencesini, toplumdaki konumunu kaybeden geleneksel toplumların kadınlarında daha belirgin olduğunu belirtmektedir (73). Eş kaybı erkeklerde duygusal destek yoksunluğu, yalnızlık, daha fazla hastalık, depresif durumlar ve intihar gibi sonuçlara sebep olabilmektedir (72).

Jouriles ve arkadaşlarının 1991 yılında öne sürdüğü bir modele göre evlilik işlevleri eşler arasındaki uyumdan, agresyondan, eşlerin çocuk yetiştirme konusundaki uygulamalarından ve bu konudaki fikirlerinden etkilenmektedir. Ebeveynlik ise disiplin, sıcaklık, kontrol, tutarlılık ve cezadan etkilenmektedir. Buna göre evlilik işlevinin ebeveynlik tutumları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerin olabileceği, evliliklerinde sorun olan çiftlerin çocuklarının daha fazla davranış problemi sergileyebileceği bildirilmektedir (9).

Çocukların gelişimleri üzerinde ciddi etkiye sahip olabilme potansiyeli bulunan boşanma olgusu çocuğa mutlak zarar verecek bir hadise değildir. Boşanma olgusunun çocuk üzerindeki etkileri ebeveynlerin birbirleri ve çocukları ile arasındaki ilişkinin niteliğinden

boşanma aşamasında ve sonrasındaki iletişimin kalitesine kadar uzanan değişkenlerden etkilenebilmektedir. Nitekim araştırmalara bakıldığında aile içerisinde sürekli aktif veya pasif çatışma gören çocukların boşanmış aile çocuklarından daha uyumsuz olduğunun ortaya konduğu görülmektedir. Bazen eşler kendi sorunlarından çocuklarını göz ardı edebilmektedir (74).

2.7. Hukuk açısından boşanma

Türk hukukunda boşanma “eşler hayatta iken, kanunda öngörölmüş olan bir sebebe dayanarak eşlerden birinin açacağı dava sonucunda evlilik birliğine hakim kararı ile son verilmesi” olarak, “evlenme anında mevcut olması gerekmeyen bir sebeple açılan yenilik doğuran dava sonucunda verilen ilam ile geçmişe etkili olmayarak evliliğe son verilmesi” olarak ya da “evliliğin yargıç kararı ile ortadan kaldırıldığı durumlardan birisi” olarak tanımlanmaktadır (75).

Hukuk sistemimize göre boşanma sebepleri, zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı, evlilik birliğinin sarsılması şeklinde sıralanmaktadır (76).

2.8. Çatışma ve boşanmanın çocuğun gelişim sürecine etkileri

Sağlıklı aile ilişkilerinin kurulması çocukların mutlu, yapıcı kişilik özellikleri olan ve ruhsal iyilik hali sağlanmış bireyler olarak yetişmesine imkan sağlamaktadır (Yavuzer h doğumöncesi 2017). Ayrıca anne baba ile çocuk, anne babanın kendi arasında veya kardeşler arasında yaşanan anlaşmazlıklar, çatışmalar ve rekabet çocukların model aldığı iletişim kalıplarına yansımaktadır (77).

Ebeveynlerin kendi arasındaki çatışmanın çocukları doğrudan ve dolaylı olarak önemli ölçüde etkilediği bilinmektedir. Ebeveynlerin problemlerini akılcı ve yapıcı olarak çözememeleri, birbirlerine karşı agresif ve düşmanca tutum ve davranışlar sergilemeleri halinde çocuklarının da benzer çözüm yollarını denediği, bu çocukların problem çözme noktasında ebeveynlerini model alma fırsatı yakalayamadığı belirtilmiştir (9). Benzer şekilde çocukların ebeveynlerinin çatışmalarını nasıl çözdüğünü gözlemleyerek model aldığı, duygularının ve düşüncelerinin buna dayanarak şekillendiği, ebeveynlerinin ilişkisinde gözlemlediği tutumlar ve çatışma çözme becerilerinin kendi evlilik hayatında da belirleyici olduğu ifade edilmektedir (78).

Eşler arasındaki ilişki eşlerin aralarında yaşanan problemleri çocuğa yöneltmesi ve çocuğun bu noktada suçlamasıyla, davranışları ile çocuğa rol model olmasıyla, evliliklerindeki olumsuzlukların çocuklarına yönelik tutum ve davranışlarını etkilemesiyle, çocuk yetiştirme tutumlarında belirleyici olmasıyla, kendi aralarında ve çocuklarıyla aralarında yaşanan sorunların stres oluşturmasıyla çocuğu etkilemektedir (79).

Kayıp ve ayrılığın sebep olduğu üzüntüye tamamen engel olmak imkansızdır. Anne babası çatışma halinde olan çocukların kendi kişisel endişelerinin içinde anne babalarından sabır, anlayış, kendisine dikkat verilme gibi beklentileri bulunmaktadır (80). Çocuklar ebeveynleri arasındaki çatışmaya şahit olduklarında korku duyabilmekte, içinde bulunulan tehlikeyi, bu çatışmanın kendisiyle ilgisi olup olmadığını, çatışmanın nedenini ve sorumlusunu irdelemekte, bu durumla baş etme mekanizmalarını keşfedebilmektedir (81).

Evlilik yaşantılarında problem olan eşlerin çocukları üzerinde daha az disiplin sağladıkları, çocuk yetiştirme eşlerin sıklıkla anlaşmazlığa düştüğü bir konu olduğu için bu noktada çocuğa farklı davranabildikleri, evliliklerindeki sorunlara odaklanırken çocuğun duygudurumuyla ve ne yaptığıyla yeterince ilgilenemedikleri, yaşadıkları duygusal tükenmeye bağlı olarak çocuklarına karşı daha az duyarlı yaklaştıkları; tatminkar ve destekleyici evliliği olan ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarına daha duyarlı yanıt verdiği ileri sürülmektedir. Çocukların anne baba arasındaki çatışmaya sıklıkla maruz kaldıklarında, çatışmalar şiddetli olduğunda, çatışmada şiddet unsuru bulunduğunda, çatışmanın içeriği çocukla ilgili olduğunda, çatışmalar verimsiz çözümlerle şekillendiğinde bunlarla doğru orantılı olarak davranış problemi sergiledikleri bildirilmektedir (80). Amato boşanmanın kendisine has karmaşık bir olgu olması sebebiyle boşanma hakkında genelleme yapılamayacağını, boşanmanın her çocuğu farklı şekilde etkilediğini belirtmektedir (82).

Anne babasının boşanma deneyimine sahip olan çocuklar beş aşamadan geçmektedir. Bu aşamalar sırasıyla;

- 1-Boşanma olayını inkar
- 2-Boşanmaya sebep olan etkenlere öfke
- 3-Anne ve babayı barıştırma gayreti
- 4-Depresyon ve ruhsal çöküntü

5-Boşanma olayını kabul etme şeklindedir (66).

Boşanma olayının çocuklara yansıyan 6 farklı risk alanı bulunmaktadır. Bunlar:

1-Dışsallaştırma problemleri (söz dinlememe, saldırganlık ve suç işleme davranışı vb.)

2-İçselleştirme problemleri (depresyon, kaygı ve düşük özsaygı vb.)

3-Akademik yeterlik

4-Sosyal yeterlik

5-Yakın ilişkiler ve boşanmanın nesiller arası geçişi

6-Yetişkinlik boyunca psikolojik işlevselliktir (83).

Boşanmanın çocuklarda psikolojik sorunlar görülme riskini artırıp artırmadığına ilişkin çeşitli fikir ayrılıkları bulunmakla birlikte bu hususta dört genel sonuç sıralanmaktadır. Bunlar: boşanmanın çocuklar üzerinde ebeveynlerden biriyle iletişimin zayıflamasına ve ekonomik güçlüklerle kadar uzanan bir stres unsuru olması, boşanmanın çocuklarda psikolojik problemler görülme riskini artırarak sıklıkla iki katına çıkarması, stres kaynaklarına rağmen çocukların bu durumda iyi işlevsellik gösterebilmesi yani toparlanabilmesi ve son olarak boşanmış ailelerin çocuklarının yeterli işlevselliklerine rağmen acı veren duygu, mutsuz an ve devam eden stres bildirmeleri olarak tespit edilmiştir (83).

Amato ve Keith tarafından yapılan bir metaanalizde, boşanma olgusunun çocuğun uyumuna etkisi 92 çalışmada incelenerek boşanmanın çocukların okul başarıları, davranışları, öz saygıları, sosyal becerileri, psikolojik uyumları ve ebeveynleri ile ilişkileri üzerindeki etkileri olduğu, anne babası boşanan çocukların iyilik düzeylerinin düşük olduğu sonucuna yer verilmektedir (73).

Tam aileden gelen çocukların, dağılmış aileden gelen çocuklara göre görevleri tamamlama, amaç oluşturma, dinleme, sonuçları kabul etme, kendini kontrol etme, akran baskısı ile başa çıkma, öfke davranışlarını kontrol etme ve değişik koşullara uyum sağlama becerilerinin, kişiler arası becerilerinin, iletişimi başlatma ve sürdürmeye yönelik becerileri kapsayan sözel açıklama becerilerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (5).

Boşanma gibi yaşam düzenlerini sarsan bir olay deneyimleyen çocukların

gelişimlerinin yavaşlatabilmekte hatta durdurabilmektedir. Çocuk boşanma hadisesinin meydana geldiği sırada içinde bulunduğu gelişim basamağında kalabilmekte veya önceden ilerlediği bir gelişim aşamasına geri dönebilmektedir (84).

Boşanmış aileye sahip öğrenciler, tam aileye sahip öğrencilere göre daha içe dönük olmakta ve kişilik özellikleri ile ilgili daha fazla problem yaşamaktadırlar (85). Boşanma çocuklarda genel olarak içeyönelim problemlerine zemin hazırlamaktadır. Aile içindeki çatışmadan uzaklaşan gençler rahatsız edici bu ortamdan uzaklaşarak sosyal çevrelerine daha çok yönelmektedir (30). Evli ve boşanmış ebeveynlerin çocuklarının kaygı düzeylerine ilişkin yapılan bir çalışmada boşanmış ebeveynlerin çocuklarının kaygı ve benlik saygısı düzeyinin evli çiftlerin çocukların kaygı düzeylerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (86).

Boşanmanın çocuk üzerindeki etkisini farklılaştıran faktörler arasında ebeveynlerin çocuk yetiştirirken benimsedikleri tutumlar da yer almaktadır. Hopper tarafından 2001 yılında yapılan bir metaanalizde çok çatışma ve az çatışma yaşayan evli aileler ve boşanmış aileler karşılaştırıldığında destekleme, denetleme ve disiplin gibi ebeveynlik sorumluluklarının, çocukların uyum, gelişim ve iyilik hallerini etkileyen unsurlar olduğu görülmektedir (87).

Evlilik uyumunun ilköğretim dönemi çocuklarının olumlu benlik algısı ve okul başarısı üzerindeki etkisi bulunmakla birlikte anne ve babasını ilgili, yakın ve demokratik algılayan çocukların, akademik yeterlilikleri daha iyi olmakta, bu çocuklar kendi davranışlarını daha çok beğenmekte, farklı ortamlarda gerektiği gibi davranabilmekte ve kendi başlarındayken de doğru davranışlar sergileyebilmektedir (88).

Boşanmış ailelerin çocuklarının evli ebeveynlerin çocuklarına kıyasla okul başarılarının düşük olduğu, anne babası boşanmış çocukların boşanma sonrasında yanında kaldığı ebeveynin evlenmesinin çocuğun okul başarısını olumsuz etkilediği, anne babası boşanan kız çocukların okul başarısının onlarla aynı durumda olan erkek çocukların okul başarısına kıyasla daha fark edilir şekilde düştüğü aktarılmaktadır. Boşanmış ailelerin çocuklarının okul başarısı üzerinde yanında kalmadığı ebeveyni ile görüşme sıklığının da etkili olabilmektedir; yanında yaşamadığı ebeveyni ile haftada bir gün düzenli görüşen erkek çocukların okul başarıları, hiç görüşmeyen erkek çocukların okul başarılarından daha iyi

olmaktadır (85).

Ebeveynlerinin boşanması durumunda çocuklarda uyku bozuklukları, gece korkuları, gece ve gündüz altına kaçırma, aşırı yemek yeme ya da iştahsızlık, psikolojik kökenli kekemelik, tırnak yeme, konuşmada tutukluk, içedönüklük, ayrılığı inkar, tahripkarlık ve saldırganlık, okula direnç, dikkati toplamada güçlük, ağlama ve öfke nöbetleri, okul başarısında düşüş, yalan söyleme, psikosomatik rahatsızlıklar (Baş ve karın ağrıları, mide bulantıları vb.) vb. sonuçlar görülebilmektedir (89).

Yapılan çalışmalarda boşanmanın çocukların akademik başarılarında, öz saygılarında, sosyal becerilerinde, psikolojik uyumlarında ve anne-babalarıyla iletişimlerinde etkili olmasının yanı sıra ebeveyni boşanan çocukların iyilik düzeylerinin düşük olmaktadır (73). Anne babası boşanan ebeveyni sahip yetişkinlerin daha düşük eğitim almaya, daha az para kazanmaya, daha fazla evlilik sorunlarına yaşamaya, ebeveynleri ile daha zayıf bağa eğilimli olmakta ve daha çok psikolojik problem bildirmektedirler. Bu çocuklar zayıf ilişki becerileriyle yetişkinliğe erişebilmekte, kişilerarası davranış dağarcıkları evlilikteki istikrar ve memnuniyetlerini baltalayabilmektedir (90).

2.8.1. Beklenen gelişim özelliklerine karşı ebeveyni boşanma sürecinde olan çocuklarda görülebilecek gelişim özellikleri

Çocukların içerisinde bulunduğu gelişim basamaklarına göre sergilemeleri beklenen birtakım gelişim ödevleri bulunmaktadır. Çocukların gelişim basamaklarına göre onlardan beklenen duygusal, bilişsel, fiziksel ve davranışsal yaşama katılımları ile anne babası boşanma sürecinde olan çocukların sergilediği gelişim özellikleri karşılaştırıldığında önemli farklılıkların bulunabildiği gözlemlenmektedir.

2.8.1.1. Sıfır-üç yaş dönemi

Bu dönemde bebek anne karnından farklı bir ortama uyum sağlamaya çalışmakta, bebeğin zihinsel gelişiminin temelleri atılmakta, dil gelişiminde büyük ilerleme görülmektedir. Bu dönemin sağlıklı geçebilmesi temel bakıcısı olan annenin bebeğin beslenme, bakım, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılanmasına, ona sevgi, şefkat göstermesine, bebeğe güven duygusunun kazandırılmasına bağlı olmaktadır (91).

0-3 yaş grubundaki çocuklar öngörülebilir, tutarlı ve düzenli yaşama gereksinim

duymaktadırlar. Anne veya babanın duygusal işlevselliğinin oldukça önemli olduğu bu dönemde anne veya babasından ayrılan çocuklar hiç anlayamadıkları bir kayıp yaşamakta, sözel ifade becerileri gelişmediyse bu çocuklarda depresif duygudurum veya içe çekilme, gerileyici davranışlar görülebilmektedir (92).

2.8.1.2. Üç-beş yaş dönemi

Dil becerilerinin, sosyal ilişki kurma, duyguları anlama becerilerinin ve ahlak gelişiminin ilerlediği, ilk cinsiyet rolü kavramlarının geliştiği bu dönemde çocuklar çevrelerini keşfetmekte, bilişsel beceriler ve akran ilişkileri konusunda ilerleme kaydetmekte, yaşlılarıyla oyun etkinlikleri içerisinde daha fazla zaman harcamaktadırlar. Ayrıca bu dönemde çocuklar okul öncesi deneyimler kazanmakta (93), anne ve babası arasında çatışma yaşanan çocukların tuvalet eğitimi, uyku düzeni, beslenme gibi alışkanlıklarında gelişimsel gecikmeler görülebilmekte, bu çocuklar aşırı hırçın, aşırı bağımlı, depresif veya içedönük olabilmekte ve ebeveyn rolünü üstlenebilmektedirler (92).

2.8.1.3. Altı-on üç yaş dönemi

Yapılandırılmış bir düzene sahip 6-13 yaş döneminin okul öncesi çocukları bilişsel, akademik, duyguları anlama ve ifade etme becerilerinde gelişme göstermekte, oyun kurma, kural belirleme alanlarında ilerleme kaydetmektedirler. Bu dönemde anne ve babası boşanma süreci yaşayan çocuklarda kayıp hissi, aile özlemi, üzüntü, ağlama sık görülebilmektedir. Bu dönemdeki daha büyük çocuklar yoğun öfke besleyebilmekte, benlik saygılarında düşüş görülebilmekte, bu dönem çocukları anne veya babanın depresyonuna tanık olursa ebeveynleşebilmekte, anne veya baba arasında taraf tutarak ve ebeveynlerden birini reddederek o ebeveyne yönelik duygusal olarak yabancılaşabilmektedirler (92).

Boşanmanın sebep olduğu şok anne veya babadan uzaklaşma, belirsizlik gibi konuların yanı sıra suçluluk hissi, başkasını suçlama, anne babanın mutluluğundan veya ekonomik problemlerden kaygılanma, hala çatışma yaşayan anne baba arasında kalma gibi durumlar yaşayabilmektedirler (94).

2.8.1.4. On üç-on sekiz yaş dönemi

Özerklik ve bağımsızlık gereksinimi duyan, kimlik kazanım sürecinde olan ergenlik dönemindeki çocukların karşıt ve olumsuz davranışlar sergileme eğiliminde oldukları; fikir,

değer yargıları, meslek seçimi, gelecek planlamaları konusunda karmaşa yaşayan ergenlerin boşanma sürecinde büyük risk altında oldukları bilinmektedir. Bu dönemde bulunan çocuklarda kaygı, suçluluk, öfke duyguları şekillenebilmekte, ergenler ebeveynin sorunlarına yönelik duyarsız davranabilmekte veya davranışlarıyla onları cezalandırma niyeti taşıyabilmektedirler. Bu dönemi çatışma ortamında yaşayan çocuklarda suç davranışları, intihar eylemleri, madde kullanımı, saldırgan davranışlar, içeyönelim veya dışayönelim, okul başarısızlığı, zayıf benlik algısı, düşük öz saygı gözlemlenebilmektedir (92).

Boşanmanın hukuki açıdan da çocuğa birtakım yansımaları bulunmaktadır. Boşanmaya karar verilmesi halinde hâkim tarafından çocuğun üstün yararı gözetilerek velayet yükümlülüklerini yerine getirebilecek ebeveyne velayet verildikten sonra kendisine velayet hakkı verilmeyen tarafın da çocuk ile olan kişisel ilişkisi düzenlenmektedir. Kişisel ilişki hakkı soy bağının yanı sıra çocuğun duygusal sürekliliğinin ve düzeninin devamını sağlama amacı da taşımaktadır ve bu hakkın çocuğun yararı dikkate alınarak anne ve babadan başka kişilere de tanınması gerekmektedir. Çocuğun alıştığı fiziksel, sosyal çevreden kopmaması, kurduğu duygusal bağların ve yaşam düzeninin devamını sağlayarak boşanma olayına uyumu ve sağlıklı gelişimi açısından önem arz etmektedir. Boşanma sürecindeki hukuki düzenlemelerin çocuğa yansıyan bir diğer alanı da çocuğun ekonomik düzeninin sağlanması ve gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Velayet hakkına sahip olmayan ebeveynin nafaka ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır ve nafaka velayete bağlı olmayan, ebeveyn olmaya bağlı mali nitelikte bir yükümlülüktür (75).

Boşanmanın ardından çocuğun yaşam düzeninde birtakım değişiklikler olması kaçınılmazdır. Boşanma sürecinde anne veya babadan biri evden ayrılmaktadır. Çocuk yanında kaldığı ebeveyni ile birlikte evden ayrılmak, yeni bir sosyal çevreye dahil olmak zorunda kalabilmekte, mahallesini, okulunu değiştirerek arkadaş ve öğretmenlerinden de ayrılabilenekte, çocuğun yanında yaşamadığı ebeveyniyle ve onun ailesiyle görüşmeleri aksayabilmektedir. Boşanma sürecinde çocukların anne bakımından mahrum kalabildiği, yanında yaşamadığı ebeveyni ile düzenli görüşme imkanı bulamadığı görülmektedir. Evli ebeveynlerin çocukları mutlu ve mutsuz oldukları yaşantıları okul deneyimleri üzerinden aktarırken anne babası boşanma sürecinde olan çocukların mutlu ve mutsuz yaşantılarını yaygın olarak aileleri üzerinden tanımladıkları, ayrılık sürecini genellikle annelerinden öğrendikleri, boşanma olayına çoğunlukla üzüldükleri ve ağladıkları ifade edilmektedir (95).

Boşanma sürecinde çocukların daha iyi psikolojik uyum göstermesinde etkili olan faktörler birlikte yaşadığı ebeveynle daha iyi ilişkiler, kontrol altında tutulan ebeveyn çatışması, ekonomik güvence ve geçen zaman şeklinde belirtilmektedir. Yordayıcı gücü zayıf olmakla birlikte çocukların yaşadığı acı ve sıkıntıyla ilişkili olduğu düşünülen faktörler ise çocukların yaşı ve cinsiyeti, ayrılığın uzun vadeli etkileri, anne-baba velayeti ya da ortak velayet, yanında yaşanmayan ebeveyn ile görüşme sıklığı ve ebeveynin yeniden evlenmesi olarak sıralanmaktadır (83).

Boşanma sonrasında yeni bir düzene başlayan ailenin işlevlerini devam ettirme seviyesi, çocuklar için paylaşabildikleri sorumluluklar, çocuklarının beklenti ve ihtiyaçlarını karşılama düzeyi ve çocuklarıyla aralarındaki ilişkiler çocukların yeni düzene uyumlarını etkileyen faktörlerdir (96).

Baba ilgi ve sevgisinden yoksun kalan çocuklarda düşük öz saygı, güven problemi, terk edilmişlik algısı şekillenebilmektedir. Evin sorumluluklarını yalnız üstlenmek zorunda kalan anne çocukla sağlıklı iletişim kuramayabilmektedir. Boşanma sonrasında anne ve baba ile düzenli görüşmek ileri yaşlarda ruhsal uyumsuzluk gösterme ihtimalini azaltmaktadır (97).

Boşanma güvenlik, sevgi, ait olma, onaylanma gereksinimlerinin karşılanması beklentisine sahip çocuklar için anlaşılabilir bir durum olabilmektedir. Çocuklar boşanma haberini ilk aldıkları zaman üzerinde kendilerini güvende hissettikleri zeminin kaydığını, yalnız ve savunmasız kaldıklarını düşünebilmekte, ebeveynlerinin birbirlerini terk ettikleri gibi kendisini de terk edeceği endişesi duyabilmekte ve duygularını genellikle saklamayarak barıştırma doğrultusunda anne ve babasını ikna etmeye çalışmaktadırlar. Boşanma sürecinde çocukların içerisinde bulunduğu gelişim basamağının özellikleri dikkate alınarak kararlar alınmalı ve bu doğrultuda eylemlerde bulunulmalıdır. Boşanma haberi çocuklara boşanma kararı kesinleşince, çocuğun güven ve sevgi ilişkisi kurduğu ebeveynleri tarafından net bir biçimde kararlılık vurgulanarak verilmelidir. Çocuğa boşanma süreci ve sonrasında kendisini bekleyenler hakkında bilgi verilerek boşanma kararında onun payının olmadığı vurgusu yapılmalıdır (94).

Boşanmanın kuşaklararası sonuçları sosyoekonomik durum, ebeveyn-çocuk ilişkisi, evlilik kalitesi ve istikrarı alanlarında görülmektedir. Aile problemlerinde kuşaklar arasında

geçiş olmakta, büyük ebeveynlerin boşanma kararı iki kuşak sonrasının düşük eğitim düzeyini, daha fazla evlilik problemi yaşamalarını ve ebeveynleri ile bağlarının zayıf olmasını yordamakta ve bu da üçüncü kuşağın benzer problemler yaşamasına sebep olmaktadır (90).

En işlevsiz çevre olan çatışmaların mevcut olduğu aile ortamından ayrılan çocukların boşanmadan sonra daha iyi olma olasılığı daha yüksektir. Büyük olasılıkla anne baba arasındaki şiddetli çatışma yaşamalarına şahit olmadıysa çocukta boşanmanın olumsuz etkileri görülebilmektedir (7). Boşanma her çocuğu aynı ölçüde olumsuz etkilememekte, aile içindeki huzursuzluk yüksek boyutlara ulaştıysa ve çocuk için boşanma sonrasındaki ortam daha huzurlu, düzenli ve sakin olacaksa boşanma çocuklar için rahatlatıcı bile olabilmektedir. (98).

2.9. Çocuğun boşanmaya uyumu

Boşanmanın çocuklar, ebeveynler ve toplum üzerinde uzun süreli olumsuz etkileri olduğu açıktır. Wallerstein'in çalışması göstermektedir ki her özel gün, tatil, kutlama çocuğa kaybını hatırlatırken birçok çocuk boşanmanın olumsuz etkilerinden hiçbir zaman kurtulamamaktadır (7).

Boşanma olgusu çocuk açısından değerlendirildiğinde üç problem ön plana çıkmaktadır;

1-Boşanma olayının çocuğun günlük yaşamında sebep olduğu değişiklikler

2-Boşanma aşamasında çocuğun içerisinde bulunduğu gelişim basamağı ve yaşı

3-Çocuğun anne veya babasının biriyle yaşamak zorunda olmasıdır (89).

Boşanma öncesinde ve boşanma aşamasındaki stres faktörleri boşanmadan sonra da şekil değiştirerek etkisini koruyabilmekte ve çocuğun iyilik halini olumsuz etkileyebilmektedir. Ebeveynler için boşanma sonrasındaki stres faktörleri; çocuğun velayet hakkına sahip ebeveynin çocuğa ilişkin daha fazla sorumluluk sahibi olması, çocuğun velayetinin kendisinden alınmasına ilişkin duyduğu endişe, çocuğun bakım, eğitim, ekonomik sorumluluklarının dağılımında diğer ebeveynle yaşanan anlaşmazlıklar, boşanılan eşin kabul görmeyen ziyaretleri, eski sosyal çevre ile ilişkinin azalması sebebiyle önceki duygusal desteğin azalması, kadınların yaşadığı ekonomik güçlükler ve yaşamındaki başka

güçlükler olarak bildirilmektedir. Çocuklar açısından boşanma sürecinde ve devamında stres oluşturan unsurlar çocuğun iki ebeveyninin de destek ve ilgisinden yoksun kalması, velayetinin verilmediği ebeveyni ile iletişiminin sınırlanması, anne ve babası arasında devam eden çatışmalar, ekonomik yeterliliklerinin azalması, ev, okul ve arkadaş çevresinde meydana gelen değişiklikler olarak sıralanmaktadır (10).

Çocukların boşanma sürecindeki yaşları, cinsiyetleri, sosyoekonomik durumları, aynı evde yaşadığı ve ayrı yaşadığı ebeveyni ile ilişkilerinin kalitesi, ebeveynlerinin kendilerine yönelik tutumu, birlikte yaşadıkları kişilerin kendilerine yönelik tutumları, ailelerinin yeniden birleşeceğine ilişkin düşünce ve inançları çocukların boşanmaya uyumunu etkilemektedir (96). Doğum sırası da çocukların boşanmaya uyumlarında önemli olabilmektedir (99).

Çocuklar için geliştirilen boşanmaya uyum programının onların boşanma uyumu, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisini inceleyen bir çalışmada 9-12 yaş aralığındaki çocuklara uygulanan boşanmaya uyum programının çocukların boşanmaya uyumlarını önemli düzeyde artırarak kaygılarını da önemli şekilde azalttığı görülmektedir (100). Yapılan başka bir araştırmada da sosyal beceri düzeyi yüksek olan bir çocuğun boşanmanın olumsuz etkilerini daha hızlı atlatarak daha az depresyon belirtisi gösterdiği belirtilmektedir (101).

Çocuğuyla farklı cinsiyetten olan ebeveynler, boşanma sonrasında üstlendikleri özellikle ergenlik dönemindeki çocuklarının ruhsal ve bedensel değişimlerini anlama ve destekleme noktasında güçlük yaşamaktadır. Annesiyle yaşayan erkek çocuklar babanın sağladığı rol modelden yoksun kalırken babalar kendileriyle yaşadığı kız çocuklarının fizyolojik değişimlerini anlama, uyum sağlama ve ihtiyaç duydukları alanlarda destek olma konusunda zayıf kalabilmektedirler (96).

İyilik halinin çeşitli göstergelerinin anne babası boşanmış çocuk ve gençlerde anne babası evli çocuk ve ergenlere göre daha düşük olduğu bilinmektedir. Boşanmanın bireysel etkilerini açıklayan değişkenler ebeveyn-çocuk ilişkisinde aksamalar, eski eşle aradaki anlaşmazlıkların devamı, zayıf duygusal destek, ekonomik zorluklar, taşınma gibi olumsuz hayat koşulları olarak bildirilmektedir. Kimi çocuklar boşanmaya daha hızlı uyum sağlarken boşanma kimilerinin işlevlerini ise uzun süreli etkileyebilmektedir. Yetişkinler için boşanmaya uyumun hızına ve niteliğine etki eden koruyucu faktörler işe başlama ve eğitim

gibi olanaklar, yeni eşinden destek almak ve boşanma sürecini başlatan kişi olmakten çocuklar için koruyucu faktörler becerilerini değerlendirmek, aile ve arkadaşları tarafından desteklenmek ve tedavi olanaklarına erişime sahip olmak olarak sıralanmaktadır (102).

Velayetin kime verileceği çocuk için kaygı sebebi olmakta, ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin yeniden evlenmesi çocuğun anne veya babalarının yeni eşlerine ve kurdukları aileye uyum sağlamasını gerektirmektedir. Çocuğun aileye yeni katılacak bireyi kabul etmesi için hazırlanması ve üvey anne veya babanın çocuğun uyumunu kolaylaştırması için çocuğa karşı olumlu tutum sergilemesi gerekmektedir (91).

Benedek ve Brown, boşanma sürecinin çocukları için daha karmaşık ve zor hale gelmesine sebep olabilen ebeveynleri; kendileri ile ilgili sorunlarla ilgilenirken boşanma sürecinde ve sonrasında ilgisiz olan ebeveynler, boşanma sürecini tam anlayamamaları ve sevgi paylaşımında bulunabilecekleri kişilerden yoksun olmaları halinde bütün ilgisini çocuklarına yöneltmek çocuklarının edilgin ve sürekli istekte bulunan doyumsuz bireyler olarak yetişmesine zemin hazırlayan aşırı ilgili ebeveynler, evlilik sürecinde, boşanma sürecinde veya sonrasında ruh sağlığı bozuk olan ve çocuğunu ihmal veya istismar etme riski bulunan ruh sağlığı bozuk ebeveynler ve alkol ve uyuşturucu bağımlısı ebeveynler olarak tanımlamaktadır (84).

Benedek ve Brown'un tanımladığı ebeveyn yaklaşımlarına ek olarak boşanma savaşını kazanmak için çocuklarını kullanan, çocuklarının diğer ebeveynine yönelik duygularını olumsuz etkileyerek ve çocuklarını yönlendirerek çocuk ile diğer ebeveyni arasındaki bağı yıkıp aralarına fiziksel ve duygusal mesafe girmesine ortam hazırlayan, çocuğunun diğer ebeveynine yabancılaşmasıyla erişkinlik döneminde etkili olabilecek olumsuzluklara sebep olan ebeveynler de bulunmaktadır. Ebeveyn yabancılaştırması şekillenen çocukların yetişkinlik döneminde depresyon, güven problemi, davranış problemleri, kişilik problemleri, ayrılmaya ilişkin kaygı, sanrısız problemler ve cinsel kimlik sorunları yaşamaları, madde kullanmaları ve evliliklerinde boşanma deneyimi yaşamaları muhtemel olabilmektedir (103).

Çocukların boşanma uyumu üzerine yapılan bir çalışmada ebeveynlerin önemli kısmının çocuğun diğer ebeveyni ile görüşme sıklığını belirlerken çocuğun görüş ve isteklerini dikkate alacağını söyleyerek ideal bir ebeveynlik yaklaşımı sergilediği, bu

ebeveynler içerisinde çocuğun görüşünü önemseyeceğini söyleyen annelerin oranının babaların oranına kıyasla daha yüksek bulunduğu görülmektedir (11).

Çocuğun boşanmaya uyumu kısa süreli ve uzun süreli olmak üzere iki aşamada ele alınmaktadır. İlk aşamada boşanmanın ardından yaklaşık bir iki yıl içinde ekonomik güçlüklerle karşılaşan, devam eden aile içi çatışmalara maruz kalan, anne veya babadan birinin yoksunluğunu yaşayan çocuğun yaşadıklarından olumsuz etkilenerek bir yas süreci geçirdiği, bu zaman aralığında çocuklarda korku, kızgınlık, suçluluk gibi duygusal sorunlar, baş veya mide ağrıları gibi fiziksel ve uyku-yemek düzenindeki olumsuz değişiklikleri içeren psikosomatik problemler görülebildiği bilinmektedir. Boşanma sonrası ilk iki yıldan başlayarak yetişkinliğe uzanan ikinci aşamada çocuğun boşanmaya uyumu gerçekleşmektedir. Bu aşamanın en öncelikli problemleri ebeveynler arasında devam eden çatışma ve çocuklarda görülen duygusal ve davranışsal bozukluklardır. Boşanmanın olumsuz etkilerinin boşanma sonrasındaki 1-2 yıl içinde azalabileceğinin yanında en az 20 yıl sürebileceği de yapılan uzun süreli çalışmalar sonucunda belirtilmektedir (104).

3.MATERYAL VE METOT

3.1. Araştırmanın modeli

Bu araştırma İstanbul Anadolu Adliyesindeki Aile Mahkemelerine boşanmak üzere başvuran ve çocuklarının velayeti konusunda da anlaşmazlık yaşayan ailelerin 10, 11 ve 12 yaşlarındaki çocuklarının algıladıkları ebeveyn tutumuna göre boşanmaya uyumlarını araştırmak amacıyla yapılan betimleyici bir çalışmadır. Betimsel çalışmalar genellikle tarama tipi çalışmalar olarak da ele alınmaktadır ve bunlar sosyal bilimlerde genellikle büyük kitlelerin araştırmaya konu olan özelliklerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmalardır (105).

Çocukların algıladıkları anne baba tutumuna göre boşanmaya uyumlarının incelenmesinde bağımsız değişken anne baba tutum ölçeği olurken bağımlı değişkeni ise boşanma uyum ölçeğinden alınan toplam puan ile alt boyutlarından alınan puanlar oluşturmaktadır.

Çocukların demografik özelliklerine göre algıladıkları anne baba tutumları ile boşanmaya uyumlarının değerlendirildiği analizlerde demografik özellikler bağımsız değişken olurken çocukların Anne Baba Tutum Ölçeğinden aldıkları puanlar ile Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeğinden aldıkları puanlar bağımlı değişkeni oluşturmaktadır.

3.2. Araştırmanın evren ve örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul ili Anadolu yakasında yaşayan, boşanmak amacıyla Aile mahkemelerine başvuran, çocuklarının velayeti konusunda da anlaşmazlık yaşayan ve davaları devam eden ebeveynlerin on-on iki yaş grubundaki çocukları oluşturmaktadır. Veri toplama süreci başlamadan önce İstanbul Anadolu Adliyesinde bulunan 21 aile mahkemesinde görev yapan Sosyal Çalışma Görevlileri ile görüşülmüş olup çalışma için veri toplamaya gönüllü olan görevlilerin bağlı oldukları mahkeme hakimleri ile çalışmaya izin verilmesi adına görüşmeler yapılmıştır. Veri toplama sürecine destek olabileceğini belirten ve bağlı oldukları hakimlikçe de izin alınabilen 4 aile mahkemesinde veriler toplanmıştır.

Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde tesadüfi örnekleme modeli kullanılmıştır. Tesadüfi örneklemede o anda orada tesadüfen bulunan bireyler üzerinde çalışma

yapılmaktadır. Bu örneklemede olasılık söz konusu değildir (106).

Araştırmaya İstanbul Anadolu Adliyesi'nde bulunan dört aile mahkemesinde anne babalarının boşanma davaları devam eden 33 kız ve 37 erkek olmak üzere toplam 70 çocuk dahil edilmiş olup ebeveyninin rızası olmayan çocuklar araştırmaya alınmamıştır. Ayrıca 6 katılımcının ölçek sorularını anlayamaması, bütün maddeleri doldurmaması veya araştırmacının farkına varmayarak yaş grubu aralığında yer almayan çocuklara da ölçekleri doldurtması sebebiyle bu çocukların verileri araştırmaya dahil edilememiştir.

Tablo 3.1. Araştırmaya dahil edilen çocukların demografik özelliklerinin dağılımı

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kadın	33	47.1
	Erkek	37	52.9
Yaş	10	27	38.6
	11	13	18.6
	12	30	42.9
Doğum Sırası	İlk	36	51.4
	Ortanca	14	20.0
	Son	20	28.6
Kardeş Sayısı	Tek	16	22.9
	1 Kardeş	37	52.9
	2 Kardeş	9	12.9
	2 den fazla kardeş	8	11.4
Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	3	4.3

	İlkokul	15	21.4
	Ortaokul	19	27.1
	Lise	16	22.9
	Üniversite	17	24.3
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	16	22.9
	Ortaokul	23	32.9
	Lise	20	28.6
	Üniversite	11	15.7
Anne Baba Kaç Yıldır Ayrı	0-6 ay	16	22.9
	6 ay - 1 yıl	17	24.3
	1-2 yıl	17	24.3
	2-3 yıl	5	7.1
	3 yıl +	15	21.4
Şuanda Kiminle Yaşıyor	Anne	53	75.7
	Baba	15	21.4
	Akraba	2	2.9
Baba görme sıklığı	Her gün	17	24.3
	Haftada bir gün	22	31.4
	İki haftada bir gün	12	17.1

	Ayda bir gün	4	5.7
	Yılda birkaç gün	8	11.4
	Hiç	7	10.0
Anne görme sıklığı	Her gün	55	78.5
	İki haftada birkaç kez	6	8.6
	Hiç	9	12.9
Toplam		70	100

Araştırmaya katılan çocukların demografik özelliklerine yer veren Tablo 3.1. incelendiğinde katılımcı çocukların cinsiyetlerinin %47.1'inin (n=33) kadın, %52.9'unun (n=37) erkek olduğu, bu çocukların %38.6'sının (n=27) 10 yaşında, %18.6'sının (n=13) 11 yaşında ve %42.9'unun (n=36) ise 12 yaşında olduğu görülmektedir. %51.4'ü (n=36) ilk çocuk olan çocukların %20'si (n=16) ortanca veya ortancalardan biri, %28.6'sı (n=20) ise son çocuktur. Kardeş sayılarına bakıldığında %22.9'unun (n=16) tek çocuk olduğu, %52.9'unun (n=37) bir kardeşi bulunduğu, %12.9'unun (n=9) iki kardeşi bulunduğu, %11.4'ünün (n=8) ise ikiden fazla kardeşi bulunduğu belirlenmiştir.

Katılımcı çocukların annelerinin eğitim düzeylerine bakıldığında %4.3'ünün (n=3) annesinin okuryazarlığının bulunmadığı, %21.4'ünün (n=15) annesinin ilkokul mezunu olduğu, %27.1'inin (n=16) annesinin lise mezunu olduğu, %17.6'sının (n=17) annesinin ise üniversite mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Babaların eğitim düzeyine bakıldığında ise babalardan okuryazarlığı olmayan bireyin bulunmadığı görülmektedir ve bu sebeple bu kategori tablodaki yüzdelik dağılımda yer almamaktadır. Babaların %22.9'unun (n=16) ilkokul mezunu, %32.9'unun (n=23) ortaokul mezunu, %28.6'sının (n=21) lise mezunu olduğu ve %15.7'sinin (n=20) üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Çalışmada yer alan çocukların anne ve babalarının ayrı yaşadıkları süreye bakıldığında %22.9'unun (n=16) anne ve babasının 0-6 ay arasında ayrı yaşadığı, %24.3'ünün

(n=17) 6 ay ile 1 yıl arasında bir süredir ayrı yaşadığı, %24.3'ünün (n=17) 1 yıl ile 2 yıl arasında bir süredir ayrı yaşadığı, %7.1'inin (n=5) 2 yıl ile 3 yıl arasında bir süredir ayrı yaşadığı, %21.4'ünün (n=15) ise 3 yıldan daha uzun bir süredir ayrı yaşadığı anlaşılmaktadır.

Çocukların kiminle yaşadığı sorusunun yanıtlarına bakıldığında bu çocukların annesiyle, babasıyla ya da akrabasıyla yaşadığı tespit edilmiştir. Bu çocukların %75.7'si (n=53) annesiyle yaşadığını, %21.4'ü (n=15) babasıyla yaşadığını, %2.9'u (n=2) ise akrabasıyla yaşadığını bildirmiştir.

Çocuklardan %24.3'ü (n=17) babasını her gün gördüğünü, %31.4'ü (n=22) babasını haftada bir kez gördüğünü, %17.1'i (n=12) babasını iki haftada bir kez gördüğünü, %5.7'si (n=4) babasını ayda bir kez gördüğünü, %11.4'ü (n=8) babasını yılda birkaç kez gördüğünü, %10'u (n=7) ise babasını hiç görmediğini ifade etmiştir.

Çalışmaya katılan çocukların annelerini görme sıklığından alınan gözlemler diğer kategorilerden değer oluşmadığı için üç kategoride toplanmıştır. Annesini haftada bir kez gören ve iki haftada bir kez gören çocukların yanıtları iki haftada birkaç kez kategorisinde, ayda bir kez gören, yılda bir kez gören ve hiç görmeyen çocukların yanıtları ise hiç kategorisinde toplanmıştır. Annesini her gün gördüğünü ifade eden çocuklar, katılımcı grubunun %78.5'ini (n=55), iki haftada birkaç kez gördüğünü söyleyen çocuklar %8.6'sını (n=6), hiç görmediğini söyleyen çocuklar ise %12.9'unu (n=9) oluşturmaktadır.

3.3. Veri toplama araçları

Çalışmada katılımcıların sosyodemografik bilgilerini almak amacıyla Demografik Bilgi Formu(DMF), çocukların algıladıkları anne baba tutumlarının değerlendirilmek üzere Lamborn ve arkadaşları tarafından 1991 yılında geliştirilen ve Yılmaz tarafından 2000 yılında Türkçeye uyarlama çalışması yapılan “Anne Baba Tutum Ölçeği” (ABTÖ) ve anne babası boşanma aşamasında olan çocukların boşanma sürecine uyumlarını ölçmek için Portes ve arkadaşları tarafından 1999 yılında geliştirilen, Arifoğlu ve arkadaşlarının 2010 yılında Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yaptığı Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ) kullanılmıştır.

3.3.1. Demografik bilgi formu

Anne baba tutumlarını veya çocukların boşanmaya uyum sürecini etkileyebileceği

düşünülen katılımcıların sosyodemografik özellikleri hakkında bilgi edinilmesi amacıyla kullanılan DMF'de katılımcılara cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sayısı, annesinin eğitim düzeyi, babasının eğitim düzeyi, anne ve babasının ne kadar süredir ayrı yaşadığı, birlikte yaşadığı ebeveyni, anne veya babasını ne sıklıkla gördüğü soruları yöneltilmiştir.

3.3.2. Anne baba tutum ölçeği

ABTÖ, Lamborn, Mounts, Stenberg ve Dornbush tarafından 1991'de geliştirilmiş ve Yılmaz tarafından 2000 yılında Türkçeye kazandırılmıştır. Orijinalinde 10-17 yaş aralığında kullanılabilen ölçeğin Türk örnekleminde ideal kullanımının 10-12 yaş arasında olduğu görülmektedir. Kontrol/denetleme, Kabul/İlgi ve Psikolojik Özerklik kazanma olmak üzere 3 alt boyuta sahip olan ölçek 26 maddeden oluşmakta ve bu üç alt boyutun kesişiminden Demokratik, Müsamahakar, İhmalkar ve Otoriter ebeveyn tutumları kategorize edilmektedir. İlköğretim öğrencileri için test tekrar test güvenilirlik Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları sırasıyla; Kabul-İlgi alt ölçeği için .74 ve .60, Kontrol-Denetleme alt ölçeği için .93 ve .75, Psikolojik Özerklik alt ölçeği için .79 ve .67 olarak bulunmuştur. Bu boyutların kesişiminden farklı ebeveynlik tutumları şekillenmektedir. Kabul/İlgi ve Kontrol/Denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan sergileyen çocukların ebeveynleri 'Demokratik'; bu boyutların altında puan sergileyen çocukların ebeveynleri ise 'İhmalkâr' olarak belirtilmektedir. Kabul/İlgi boyutunda ortancanın altında ve Kontrol/Denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan sergileyen çocukların ebeveynleri 'Otoriter'; Kabul/İlgi boyutunda ortancanın üzerinde Kontrol/Denetleme boyutunda ise ortancanın altında puan sergileyen çocukların ebeveynleri 'Müsamahakâr' olarak kategorize edilmiştir (36).

"Ölçeğin orijinalinde 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17 numaralı dokuz maddesi Kabul/İlgi boyutunu; 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18 numaralı dokuz maddesi Psikolojik Özerlik boyutunu; 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 numaralı sekiz maddesi Kontrol/Denetleme boyutunu oluşturmaktadır. Değerlendirme aşamasında tek numaralı maddeler aynen alınmış (Kabul/İlgi boyutu), Psikolojik Özerklik boyutu için ise değerlendirme aşamasında çift numaralı maddeler tersten puanlanmış, sadece 12. madde düz olarak puanlanmıştır. Kontrol/Denetleme boyutuna ait ilk iki madde 'hayır' cevabı için 7, 'istediğim saate kadar' cevabı için 1 olacak şekilde, 1 ile 7 arasında puanlanmıştır. 21. sorudan itibaren ise "hiç çaba göstermez" cevabı için 1, "çok az çaba gösterir" cevabı için 2 ve "çok çaba gösterir" cevabı

için 3 olacak şekilde puanlanmıştır (36)."

3.3.3. Çocuklar İçin boşanmaya uyum ölçeği

Arifoğlu'nun 2006 yılında yaptığı çalışmaya dayanarak orijinal adı "The Children's Divorce Adjustment Inventory (CDAI)" olan, Portes ve arkadaşları tarafından çocukların boşanmaya uyumlarını değerlendirmek amacıyla 1997 yılında geliştirilen, 2001 yılında Portes ve Brown tarafından yeniden gözden geçirilen ölçek 7-12 yaş grupları için geliştirilse de 7 ve 8 yaş grubundaki çocukların ölçeğin bütününe anlamadığı tespit edilerek çıkarıldığı ve ölçeğin 25 maddeden oluşan, 9-12 yaş grubu çocuklarının boşanma süreci ile ilgili duygu ve düşüncelerini, çocuğun bu süreçte yaşadığı stresi ve ailenin bu süreçteki işlevselliğini çocuk penceresinden değerlendiren bir ölçek olarak şekillendiği görülmektedir. Arifoğlu tarafından Türk örnekleminde uyarlama çalışması yapılan ölçeğin yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucunda üç maddesinin çıkarılmasıyla bu ölçek 9-12 yaş grubu çocuklarının boşanma sürecine uyumlarını ölçen, 22 maddeden ve üç alt ölçekten oluşan likert tipi bir güvenli ve geçerli bir ölçek olarak şekillenmiştir (100).

a. Çatışma ve kötü uyum (ÇKU): 1, 2, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 20 ve 21. maddelerden oluşan bu alt ölçeğin maddeleri anne babası boşanmış çocukların boşanmanın sonrasında çevresi ile sorun yaşayıp yaşamadığını ve olumsuz uyumun şekillenip şekillenmediğini değerlendirmek amacıyla oluşturulmuştur (10).

b. Depresyon ve kaygı (DK): 3, 6, 7, 8, 15, 17 maddelerin oluşturduğu depresyon ve kaygı alt ölçeği, bu maddeler aracılığıyla anne babası boşanan çocuklarda boşanma sonrasında depresyon ve kaygı düzeylerinin artıp artmadığını değerlendirmektedir (10).

c. Sosyal destek (SD): 4, 5, 9, 13 ve 22. maddeleri içeren sosyal destek alt ölçeği anne babası boşanmış çocukların boşanmanın sonrasında sosyal çevrelerinden destek alıp almadıklarını değerlendirmektedir (11).

Faktör analizi sonucunda üç temel faktör ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki olan ve 8 maddeden oluşan Çatışma ve Kötü uyum faktörünün Cronbach Alfa değeri .77, ikinci olarak 7 maddeden oluşan Depresyon ve Kaygı faktörünün Cronbach Alfa değeri .67 ve son olarak 5 madde içeren Sosyal Destek faktörünün Cronbach Alfa değeri .63 olarak saptanmıştır. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları neticesinde ölçeğin test-tekrar-test güvenirliliği $r:0.66$ $p<0.01$, toplam ölçek Cronbach Alfa katsayısı ise 0.70 olarak bulunmuştur. Kesinlikle

katılıyorum (1 puan), katılıyorum (2 puan), kararsızım (3 puan), katılmıyorum (4 puan), kesinlikle katılmıyorum (5 puan) olmak üzere 5li likert tipi ölçek şeklinde puanlanan ÇBUÖ'nün Türk örnekleminde kullanılan formundaki 4, 5, 9, 13 ve 22. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınan puan arttıkça çocuğun boşanmaya uyumunun arttığı yorumu yapılabilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 22 iken en yüksek puan 110 olarak bildirilmektedir (104).

3.4. Verilerin toplanması

Hakimliklerden çalışmanın yapılabileceğine dair izin alındıktan sonra ölçekler, Aile Mahkemelerinde Sosyal Çalışma Görevlisi olarak görevlendirilen psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılara ulaştırılmış ve yapılacak çalışma hakkında araştırmacılara bilgi verilmiştir. Şubat 2018-Aralık 2018 tarihleri arasında aileleri tarafından zihinsel gerilik öyküsü bildirilmeyen; 10, 11 ve 12 yaşlarında olan, anne babası boşanma aşamasında olan ve ebeveyni tarafından çalışmaya katılmasına izin verilen çocuklara bu ölçekler doldurtulmuş, eksik bırakılan maddeler oldu ise araştırmacı tarafından belirtilerek çocukların bütün maddeleri eksiksiz doldurması sağlanmıştır. Ölçek doldurulmaya başlandığında soruları anlayamadığı, ölçeklerin büyük kısmını doldurmadığı veya araştırmacının dikkatinden kaçarak istenen yaş grubunda yer almadığı anlaşılan çocukların verileri analiz sürecine dahil edilmemiştir. 3 Ocak 2019'da verilerin istatistiksel analizine başlanmıştır.

3.5. Verilerin analizi

Geçerlik ve güvenilirliğin test edilmesi amacı ile Cronbach Alfa katsayıları hesaplanmıştır. Tanımlayıcı istatistik olarak sayısal değişkenler için ortalama±standart sapma, kategorik değişkenler için ise sayı ve % değerleri hesaplanmıştır. İstatistiksel analizler için SPSS Windows version 24.0 paket programı kullanılmış ve $p < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Verilerin normal dağılıma uygunluğu Shaphiro Wilk testi ile test edilmiş, normal dağılıma sahip özelliklerin 2 bağımsız grupta karşılaştırılmasında Student t testi, normal dağılmayan özelliklerin 2 bağımsız grupta karşılaştırılmasında Mann Whitney u testi kullanılmıştır. T testi farklı gruplardan alınan veri değerlerinin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan bir parametrik testtir. İki farklı grupta veri sayısının yetersiz olması, yeterli olsa dahi verilerin

dağılımındaki anormalliklere bağılı olarak testin koşullarının sağlanamaması veya verilerin en az aralık ölççeğinde olmaması sebebiyle ilişkisiz örkeklemeler için t testi yapılmayarak parametrik olan t testinin alternatifi olarak Mann Whitney U testi ile gruplar arası fark ortalamaları sınanabilmektedir (105).

Ayrıca sayısal verilerin ikiden fazla bağımsız grupta karşılaştırılmasında normal dağılım gösteren özellikler için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve LSD çoklu karşılaştırma testleri, normal dağılmayan özellikler için ise Kruskal Wallis testi ve All Pairwise çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Bağımsız gruplar için tek yönlü ANOVA ilişkisiz ikiden fazla düzeyi bulunan bir bağımsız değişkenin, sürekli bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek için, LSD çoklu karşılaştırma testleri ise farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için kullanılmaktadır (106). Kruskal-Wallis Testi ikiden fazla grup arasında; ilişkisiz üç ya da daha fazla örneklem grubunun bir sürekli değişken açısından anlamlı düzeyde farklılaşma gösterip göstermediğinin sınanmasında kullanılmaktadır (107). Hangi ikili grupların farklı olduğunu Kruskal Wallis testi post hoc testi olan All pairwise testi ile araştırılmıştır.

3.6. Araştırmanın etik ilkeleri

Araştırmaya başlamadan önce, çalışmanın yapılacağı, Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığına bağılı Aile Mahkemeleri Hakimliklerinden izin alınmıştır. Araştırmaya katılacak çocuklara ve ebeveynlerine araştırma hakkında bilgi verilmiş, bireysel bilgilerinin korunacağı ve istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri belirtilerek gönüllü olanlar araştırmaya dâhil edilmiştir. Üniversitenin etik kurulundan çalışmanın yapılabilmesi adına gerekli etik kurul onayının alınmasıyla çalışmaya başlanmıştır.

4.BULGULAR

4.1. Genel tanımlayıcı istatistikler

4.1.1. Ölçek puanlarına ait tanımlayıcı istatistikler ve cronbach alfa değerleri

Kullanılan ölçeklerin geçerlik ve güvenilirliklerinin belirlenmesi amacıyla hesaplanan Cronbach Alfa katsayılarına bakıldığında bu ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik değerlerinin iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.1. ÇBUÖ ve alt boyutları ile ABTÖ alt boyutlarına ilişkin ait tanımlayıcı istatistikler ve Cronbach Alfa değerleri

	N	Min	Max	\bar{x}	SS	Cronbach Alfa
ÇBUÖ	70	48.00	100.00	77.19	12.49	0.773
ÇBUÖ ÇKU	70	21.00	55.00	42.17	8.23	0.819
ÇBUÖ DK	70	9.00	30.00	19.93	5.07	0.676
ÇBUÖ SD	70	7.00	25.00	15.09	3.99	0.778
ABTÖ	70	64.00	105.00	90.90	7.99	0.791
ABTÖ Kİ	70	14.00	35.00	28.47	4.30	0.765
ABTÖ PÖ	70	21.00	41.00	32.10	4.80	0.775
ABTÖ KD	70	16.00	32.00	30.33	2.57	0.780

4.1.2. Çalışmaya katılan çocukların ebeveyn tutumları ile ilgili istatistikler

Tablo 4.2. Araştırmaya katılan çocukların algıladıkları ebeveyn tutumlarının dağılımı

		N	%
Ebeveyn Tutumu	Demokrat	19	27.1

İhmalkâr	19	27.1
Otoriter	20	28.6
Müsamahakar	12	17.1

Tablo 4.2.'ye bakıldığında çalışmaya katılan çocukların %27.1'inin (n=19) ebeveyninin kendisine yönelik tutumunu demokratik olarak algıladığı, %27.1'inin (n=19) ebeveyninin tutumlarını ihmalkar olarak algıladığı, %17.1'inin (n=12) ebeveyninin tutumlarını müsamahakar olarak algıladığı, %28.6'sının (n=20) ise ebeveyninin tutumlarını otoriter olarak algıladığı görülmüştür.

4.2. Anne Baba Tutum Ölçeği ile Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği arasındaki ilişki analizleri

Tablo 4.3. Ebeveyn tutumlarının ÇBUÖ ve alt boyutlarında analizleri

Ölçek		N	\bar{x}	SS	Test istatistiği	P
ÇBUÖ	Demokrat	18	82.4444	12.45331	F=2.051	0.115
	İhmalkâr	19	74.4211	12.27154		
	Otoriter	20	77.9000	11.18693		
	Müsamahakar	12	72.5000	13.34507		
	Total	69	77.1884	12.48561		
ÇBUÖ ÇKU	Demokrat	18	45.5556	8.56959	F=1.815	0.153
	İhmalkâr	19	39.5789	6.97866		
	Otoriter	20	42.4000	8.33761		
	Müsamahakar	12	40.8333	8.56879		
	Total	69	42.1739	8.23364		

ÇBUÖ DK	Demokrat	19	20.6842	5.91657	F=0.905	0.443
	İhmalkâr	19	19.2632	4.77077		
	Otoriter	20	20.8500	4.84795		
	Müsamahakar	12	18.2500	4.43386		
	Total	70	19.9286	5.06858		
ÇBUÖ SD	Demokrat	19	16.1053	4.60549	F=1.308	0.279
	İhmalkâr	19	15.5789	3.94850		
	Otoriter	20	14.6500	3.86992		
	Müsamahakar	12	13.4167	2.84312		
	Total	70	15.0857	3.98818		

0.05 düzeyinde anlamlı F değeri ANOVA testinden. X^2 değeri Kruskal Wallis testinden elde edilmiştir.

Tablo 4.3. incelendiğinde algılanan ebeveyn tutumları ile çocukların boşanmaya uyumları ve ÇBUÖ'nün alt boyutları arasındaki farklılık analizine bakıldığında ebeveyn tutumları ile ÇBUÖ ortalaması ve alt boyutlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılıklarının olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Bu sonuca göre ebeveyn tutumunun çocuğun boşanmaya uyumunu farklılaştırmadığı, farklı ebeveyn tutum algısına sahip çocukların boşanma uyumlarının benzer olduğu anlaşılmıştır.

Anne Baba Tutum Ölçeğinin alt boyutları ve Çocuklar İçin Boşanma Uyum Ölçeği'nin alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde ise tablo 4.4'te verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 4.4. ABTÖ alt boyutları ile ÇBUÖ alt boyutları arasındaki ilişkiyi içeren analizler

		ABTÖ-PÖ	ABTÖ-Kİ	ABTÖ-KD
ÇBUÖ	R	0.425**	0.124	0.345**
	P	0.001	0.311	0.004
	N	69	69	69
ÇBUÖ ÇKU	R	0.533**	0.152	0.387**
	P	0.001	0.213	0.001
	N	69	69	69
ÇBUÖ DK	R	0.371**	-0.011	0.154
	P	0.002	0.927	0.203
	N	70	70	70
ÇBUÖ SD	R	-0.243*	0.086	0.083
	P	0.042	0.477	0.493
	N	70	70	70

r: Pearson korelasyon katsayısı, n: kişi sayısı

Tablo 4.4.'e göre ÇBUÖ puanı ile ABTÖ Psikolojik Özerklik alt boyutu ($r=0.425$, $p=0.001$) ve ABTÖ Kontrol-Denetleme alt boyutu ($r=0.345$, $p=0.004$) arasında pozitif yönde orta şiddette anlamlı, ÇBUÖ Çatışma ve Kötü Uyum alt boyutu ile ABTÖ Psikolojik Özerklik alt boyutu ($r=0.533$, $p=0.001$) ve ABTÖ Kontrol-Denetleme alt boyutu ($r=0.387$, $p=0.001$) arasında pozitif yönde orta şiddette anlamlı, ÇBUÖ Depresyon ve Kaygı alt boyutu ile ABTÖ Psikolojik Özerklik alt boyutu arasında ($r=0.371$, $p=0.002$) pozitif yönde orta şiddette anlamlı, ÇBUÖ Sosyal Destek alt boyutu ile ABTÖ Psikolojik Özerklik alt boyutu arasında ($r=-0.243$, $p=0.042$) negatif yönlü zayıf fakat anlamlı korelasyon saptanmıştır.

4.3. Demografik özellikler ile ABTÖ ve ÇBUÖ puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin analizler

Katılımcıların demografik özellikleri ile ÇBUÖ'nün toplam puanı, bu ölçeğin alt boyutları, ABTÖ'nün alt boyutları ve anne baba tutumları arasındaki farklılıklar karşılaştırılmıştır.

Tablo 4.5. Çocuğun bazı demografik özellikleri ile algıladığı ebeveyn tutumları arasındaki farklılığa ilişkin analizler

		Demokrat		İhmalkâr		Otoriter		Müşahakar	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Doğum Sıra	İlk	12	63.2	10	52.6	7	35.0	7	58.3
	Ortanca	2	10.5	5	26.3	4	20.0	3	25.0
	Son	5	26.3	4	21.1	9	45.0	2	16.7
$\chi^2= 5.950$ p=0.429									
Kardeş Sayısı	Tek	6	31.6	4	21.1	3	15.0	3	25.0
	1Kardeş	12	63.2	11	57.9	8	40.0	6	50.0
	2Kardeş	0	0.0	2	10.5	6	30.0	1	8.3
	2denFazla	1	5.3	2	10.5	3	15.0	2	16.7
$\chi^2= 10.783$ p=0.291									
Anne Eğitim	İlkokul	3	15.8	5	26.3	7	35.0	3	25.0
	Ortaokul	5	26.3	5	26.3	6	30.0	3	25.0
	Lise	6	31.6	3	15.8	4	20.0	3	25.0
	Üniversite	5	26.3	6	31.6	3	15.0	3	25.0

$\chi^2= 3.798$ p=0.924									
Baba Eğitim	İlkokul	4	21.1	6	31.6	5	25.0	1	8.3
	Ortaokul	5	26.3	5	26.3	8	40.0	5	41.7
	Lise	6	31.6	6	31.6	4	20.0	4	33.3
	Üniversite	4	21.1	2	10.5	3	15.0	2	16.7
$\chi^2= 4.309$ p=0.890									
Cinsiyet	Kadın	10	52,6	13	68,4	7	35,0	3	25,0
	Erkek	9	47,4	6	31,6	13	65,0	9	75,0
$\chi^2= 7,227$ p=0.065									
Yaş	10	9	47,4	7	36,8	6	30,0	5	41,7
	11	2	10,5	4	21,1	6	30,0	1	8,3
	12	8	42,1	8	42,1	8	40,0	6	50,0
$\chi^2= 3,802$ p=0.703									

Tablo 4.5. incelendiğinde algılanan ebeveyn tutumları ile çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, annesinin eğitim düzeyi, babasının eğitim düzeyi gibi demografik değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılığa rastlanmadığı anlaşılmaktadır ($p>0.05$). Bu sonuca göre çocuğun yaşına, cinsiyetine, doğum sırasına, kardeş sayısına, annesinin veya babasının eğitim düzeyine göre algıladığı anne baba tutumlarının değişmediği görülmektedir.

Tablo 4.6. Cinsiyet değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutları bakımından karşılaştırılması

Değişkenler	Kadın (n=33)	Erkek (n=36)	T	P
	$\bar{x} \pm SS$	$\bar{x} \pm SS$		
ÇBUÖ	78 ± 14.04	76.44 ± 11.03	0.514	0.609
ÇBUÖ ÇKU	42.88 ± 8.43	41.53 ± 8.11	0.678	0.500
ÇBUÖ DK	20.85 ± 5.34	19.11 ± 4.74	1.445	0.153
ÇBUÖ SD	14.27 ± 4.16	15.81 ± 3.74	-1.630	0.108
ABTÖ Kİ	28.48 ± 4.46	28.46 ± 4.21	0.025	0.981
ABTÖ PÖ	33.33 ± 4.73	31.00 ± 4.65	2.077	0.042
ABTÖ KD	29.91 ± 3.08	30.7 ± 2.00	-1.294	0.200

Çalışmaya katılan 12 yaşındaki bir erkek katılımcının boşanma uyum ölçeğinde bir maddeyi boş bırakması sebebiyle bu gözlemin boşanma uyum ölçeği sonuçları alınamamıştır.

Tablo 4.6. incelendiğinde cinsiyet değişkeni ile ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarının farklılığına bakıldığında kadınlar ile erkekler arasında ABTÖ Psikolojik Özerklik alt boyutu bakımından anlamlı farklılıklara rastlanmıştır (p=0.042). Kadınlarda bu ölçek puanının (33.33 ± 4.73) erkeklere (31.00 ± 4.65) kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo 4.7. Annenin eğitim düzeyi değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarındaki farklılık analizleri

	N	\bar{x}	SS	Test istatistiği	P
ÇBUÖ	İlkokul 17	73.3529	9.93693	F=0.805	0.495

	Ortaokul	19	78.7368	12.10988		
	Lise	16	77.0625	14.40587		
	Üniversite	17	79.4118	13.43530		
	Toplam	69	77.1884	12.48561		
ÇBUÖ ÇKU	İlkokul	17	41.4706	8.20912	F=0.414	0.743
	Ortaokul	19	41.7368	7.73766		
	Lise	16	41.3750	8.87600		
	Üniversite	17	44.1176	8.60873		
	Toplam	69	42.1739	8.23364		
ÇBUÖ DK	İlkokul	18	18.1111	4.45750	F=1.278	0.289
	Ortaokul	19	20.6842	4.94472		
	Lise	16	19.7500	5.60357		
	Üniversite	17	21.1765	5.16279		
	Toplam	70	19.9286	5.06858		
ÇBUÖ SD	İlkokul	18	13.9444	3.73335	F=1.724	0.171
	Ortaokul	19	16.3158	3.43273		
	Lise	16	15.9375	5.32252		
	Üniversite	17	14.1176	2.99755		
	Toplam	70	15.0857	3.98818		

ABTÖ Kİ	İlkokul	18	25.8889	4.54894	F=3.477	0.021
	Ortaokul	19	29.2105	3.27582		
	Lise	16	30.0625	3.33604		
	Üniversite	17	28.8824	4.92294		
	Toplam	70	28.4714	4.29601		
ABTÖ PÖ	İlkokul	18	31.6111	3.77513	F=1.573	0.204
	Ortaokul	19	31.0526	4.70784		
	Lise	16	31.6250	4.66011		
	Üniversite	17	34.2353	5.69572		
	Toplam	70	32.1000	4.80383		
ABTÖ KD	İlkokul	18	30.7222	1.80866	X ² =10.068	0.051
	Ortaokul	19	30.2632	2.23214		
	Lise	16	31.3125	1.25000		
	Üniversite	17	29.0588	3.89664		
	Toplam	70	30.3286	2.57480		

0.05 düzeyinde anlamlı F değeri ANOVA testinden, X² değeri Kruskal Wallis testinden elde edilmiştir

Tablo 4.7. de yer alan, çalışmaya katılan çocukların anne eğitim düzeyine ilişkin veriler incelendiğinde anne eğitim durumu farklı olan kişilerde ABTÖ Kabul-İlgi alt boyutu ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklı oldukları gözlenmiştir (p=0.021). Hangi ikili grupların farklılık yarattığı yapılan Post Hoc LSD testleri ile analiz edilmiştir. Sonuçlar tablo 4.8.'de yer almaktadır.

Tablo 4.8. Anne eğitim düzeyi değişkeni ile ABTÖ Kİ alt boyutu LSD ikili karşılaştırma sonuçları

Ölçek	(I)	(J)	Ort Fark (I-J)	P
ABTÖ Kİ	İlkokul	Ortaokul	-3.32164*	.016
		Lise	-4.17361*	.004
		Üniversite	-2.99346*	.034
	Ortaokul	İlkokul	3.32164*	.016
		Lise	-.85197	.541
		Üniversite	.32817	.810
	Lise	İlkokul	4.17361*	.004
		Ortaokul	.85197	.541
		Üniversite	1.18015	.409
Üniversite	İlkokul	2.99346*	.034	
	Ortaokul	-.32817	.810	
	Lise	-1.18015	.409	

Anne Baba Tutum ölçeğinin hangi anne eğitim düzeyi ile farklılaştığını görebilmek adına yapılan Post Hoc LSD testi sonucunda oluşturulan Tablo 4.8.'e bakıldığında annesi ortaokul mezunu olan çocukların annesi ilkokul mezunu olan çocuklara ($p=0.016$), annesi lise mezunu olanların annesi ilkokul mezunu olanlara ($p=0.004$), annesi üniversite mezunu olanların ise annesi ilkokul mezunu olanlara kıyasla ($p=0.034$) ABTÖ Kabul-İlgi alt boyut puanlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.9. Babanın eğitim düzeyi değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarındaki farklılık analizleri

Ölçek		N	\bar{x}	SS	Test istatistiği	P
ÇBUÖ	İlkokul	16	81.9375	10.15525	F=1.404	0.250
	Ortaokul	23	73.9130	12.62362		
	Lise	19	76.3158	14.41856		
	Üniversite	11	78.6364	10.77286		
	Toplam	69	77.1884	12.48561		
ÇBUÖ ÇKU	İlkokul	16	44.9375	7.43388	F=1.753	0.165
	Ortaokul	23	40.8261	8.21668		
	Lise	19	39.8947	9.37428		
	Üniversite	11	44.9091	6.07379		
	Toplam	69	42.1739	8.23364		
ÇBUÖ DK	İlkokul	16	20.1875	4.40028	F=0.297	0.827
	Ortaokul	23	19.3913	5.34057		
	Lise	20	19.7000	5.24254		
	Üniversite	11	21.0909	5.55796		
	Toplam	70	19.9286	5.06858		
ÇBUÖ SD	İlkokul	16	16.8125	3.50654	F=5.117	0.003
	Ortaokul	23	13.6957	3.73478		

	Lise	20	16.6500	3.97724		
	Üniversite	11	12.6364	3.13920		
	Toplam	70	15.0857	3.98818		
ABTÖ Kİ	İlkokul	16	27.4375	5.41564	F=0.800	0.498
	Ortaokul	23	28.0435	3.98267		
	Lise	20	29.4500	4.23612		
	Üniversite	11	29.0909	3.14498		
	Toplam	70	28.4714	4.29601		
	İlkokul	16	31.8125	4.69352	F=2.807	0.046
ABTÖ PÖ	Ortaokul	23	30.9565	4.24776		
	Lise	20	31.6500	5.03958		
	Üniversite	11	35.7273	4.49646		
	Toplam	70	32.1000	4.80383		
	İlkokul	16	30.5000	2.19089	F=0.313	0.816
	ABTÖ KD	Ortaokul	23	30.5217	1.85545	
Lise		20	29.8500	3.67459		
Üniversite		11	30.5455	2.16165		
Toplam		70	30.3286	2.57480		

0.05 düzeyinde anlamlı F değeri ANOVA testinden, X2 değeri Kruskal Wallis testinden elde edilmiştir.

Tablo 4.9.'da yer alan, araştırmaya katılan çocukların baba eğitim düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde baba eğitim düzeyi farklı olan kişilerin ÇBUÖ Sosyal Destek ve ABTÖ Psikolojik Özerklik alt boyutları puanları bakımından istatistiksel olarak farklı oldukları gözlenmiştir ($p<0.05$).

Tablo 4.10. ÇBUÖ SD ve ABTÖ PÖ alt boyutları LSD ikili karşılaştırma sonuçları

Ölçek	(I)	(J)	Ort Fark (I-J)	P
ÇBUÖ SD	İlkokul	Ortaokul	3.11685*	.011
		Lise	.16250	.895
		Üniversite	4.17614*	.005
	Ortaokul	İlkokul	-3.11685*	.011
		Lise	-2.95435*	.011
		Üniversite	1.05929	.434
	Lise	İlkokul	-.16250	.895
		Ortaokul	2.95435*	.011
		Üniversite	4.01364*	.005
	Üniversite	İlkokul	-4.17614*	.005
		Ortaokul	-1.05929	.434
		Lise	-4.01364*	.005
ABTÖ PÖ	İlkokul	Ortaokul	.85598	.572
		Lise	.16250	.917
		Üniversite	-3.91477*	.034

Ortaokul	İlkokul	-.85598	.572
	Lise	-.69348	.626
	Üniversite	-4.77075*	.006
Lise	İlkokul	-.16250	.917
	Ortaokul	.69348	.626
	Üniversite	-4.07727*	.022
Üniversite	İlkokul	3.91477*	.034
	Ortaokul	4.77075*	.006
	Lise	4.07727*	.022

Anne Baba Tutum ölçeğinin Psikolojik özerklik alt boyutu ve Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeğinin Sosyal Destek alt boyutu puanlarının hangi baba eğitim düzeyi ile farklılaştığını görebilmek adına yapılan Post Hoc LSD testi sonucunda oluşturulan tablo 4.10. incelendiğinde babası ilkokul mezunu olanların babası ortaokul mezunu olanlara ($p=0.011$) ve babası üniversite mezunu olanlara kıyasla ($p=0.005$), babası lise mezunu olanların babası ortaokul mezunu olanlara ($p=0.011$) ve üniversite mezunu olanlara kıyasla ($p=0.005$) ÇBUÖ Sosyal Destek alt boyut puanları daha yüksek gözlenmiştir.

Babası üniversite mezunu olanların babası ilkokul mezunu ($p=0.034$) olanlara, babası ortaokul mezunu ($p=0.006$) olanlara ve babası lise mezunu ($p=0.022$) olanlara göre ABTÖ Psikolojik Özerklik alt boyut puanlarının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo 4.11. Çocuğun kiminle yaşadığı değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarında farklılık analizleri

Değişkenler	Anne (n=53)	Baba (n=15)	Test İstatistiği	P
ÇBUÖ	79.17 ± 12.28	71.13 ± 11.33	$z=-2.294$	0.022

ÇBUÖ ÇKU	43.3 ± 7.85	39.07 ± 8.55	z=-1.770	0.077
ÇBUÖ DK	20.6 ± 4.95	17.67 ± 5.33	z=-1.928	0.054
ÇBUÖ SD	15.26 ± 4.08	14.4 ± 4	t=0.728	0.469
ABTÖ Kİ	28.47 ± 4.17	28.2 ± 4.97	z=-1.742	0.082
ABTÖ PÖ	32.6 ± 5.03	30.4 ± 3.92	t=1.565	0.122
ABTÖ KD	30.17 ± 2.72	30.73 ± 2.19	z=-0.956	0.339

t değeri Student t testinden, z değeri Mann Whitney U testinden elde edilmiştir,

Çocuğun kiminle yaşadığı değişkenine ilişkin verilen incelendiğinde tablo 4.11.'e bakıldığında anne ve babası ile yaşayanların ÇBUÖ ortalaması bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklı oldukları gözlenmiştir (p=0.022). Tablo 4.11. incelendiğinde annesiyle yaşayanların babasıyla yaşayanlara kıyasla boşanma uyumu puanlarının daha yüksek seyrettiği görülmektedir.

Tablo 4.12. Çocuğun babasını görme sıklığı değişkeninin ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarının farklılık analizleri

Ölçek		N	\bar{x}	SS	Test istatistiği	P
ÇBUÖ	Her gün	17	71.7647	10.76179	F=1.839	0.118
	Haftada bir	21	74.9524	14.28802		
	İki hafta	12	83.6667	7.47521		
	Ayda bir	4	77.7500	13.14978		
	Yıldabirkaç	8	81.7500	15.06889		
	Hiç	7	80.4286	9.93071		
	Toplam	69	77.1884	12.48561		

ÇBUÖ ÇK	Her gün	17	40.5882	9.08336	F=0.397	0.849
	Haftada bir	21	42.1429	9.41427		
	İki hafta	12	43.7500	5.10125		
	Ayda bir	4	40.5000	8.58293		
	Yıldabirkaç	8	44.7500	9.79431		
	Hiç	7	41.4286	5.74042		
	Toplam	69	42.1739	8.23364		
	ÇBUÖ DK	Her gün	17	17.2353	5.12993	F=2.555
Haftada bir		22	19.0000	5.62308		
İki hafta		12	22.7500	2.70101		
Ayda bir		4	21.0000	4.83046		
Yıldabirkaç		8	21.7500	5.03559		
Hiç		7	21.8571	3.28778		
Toplam		70	19.9286	5.06858		
ÇBUÖ SD		Her gün	17	13.9412	3.96028	F=1.871
	Haftada bir	22	13.9091	4.05802		
	İki hafta	12	17.1667	4.10838		
	Ayda bir	4	16.2500	1.89297		
	Yıldabirkaç	8	15.2500	2.71241		

	Hiç	7	17.1429	4.33699		
	Toplam	70	15.0857	3.98818		
ABTÖ Kİ	Her gün	17	28.4118	4.69120	F=0.608	0.694
	Haftada bir	22	27.9545	4.75572		
	İki hafta	12	29.5000	4.01135		
	Ayda bir	4	27.7500	1.25831		
	Yıldabirkaç	8	30.1250	2.53194		
	Hiç	7	27.0000	5.19615		
	Toplam	70	28.4714	4.29601		
ABTÖ PÖ	Her gün	17	30.9412	3.97603	F=1.498	0.203
	Haftada bir	22	32.8182	4.74729		
	İki hafta	12	31.7500	4.84534		
	Ayda bir	4	36.7500	5.31507		
	Yıldabirkaç	8	32.8750	6.46833		
	Hiç	7	29.7143	3.25137		
	Toplam	70	32.1000	4.80383		
ABTÖ KD	Her gün	17	30.8824	2.08813	X ² =2.117	0.714
	Haftada bir	22	30.3636	1.98915		
	İki hafta	12	30.5000	1.88294		

Ayda bir	4	29.5000	3.10913
Yıldabirkaç	8	29.2500	5.41822
Hiç	7	30.2857	1.49603
Toplam	70	30.3286	2.57480

0.05 düzeyinde anlamlı F değeri ANOVA testinden, X² değeri Kruskal Wallis testinden elde edilmiştir.

Tablo 4.12. incelendiğinde babasını görme sıklığı farklı olan çocukların ÇBUÖ Depresyon ve Kaygı alt boyutu puanları bakımından istatistiksel olarak farklı oldukları gözlenmiştir (p=0.036).

Tablo 4.13. ÇBUÖ DK alt boyutu ikili karşılaştırmaları (LSD testi)

Ölçek	I	J	Ort Fark (I-J)	P
ÇBUÖ DK	Her gün	Haftada bir	-1.76471	.260
		İki haftada bir	-5.51471*	.003
		Ayda bir	-3.76471	.163
		Yılda birkaç	-4.51471*	.032
		Hiç	-4.62185*	.036
Haftada bir	Her gün	Haftada bir	1.76471	.260
		İki haftada bir	-3.75000*	.033
		Ayda bir	-2.00000	.447
		Yılda birkaç	-2.75000	.170
		Hiç	-2.85714	.175
İki haftada bir	Her gün	5.51471*	.003	

	Haftada bir	3.75000*	.033
	Ayda bir	1.75000	.530
	Yılda birkaç	1.00000	.650
	Hiç	.89286	.697
Ayda bir	Her gün	3.76471	.163
	Haftada bir	2.00000	.447
	İki hafta	-1.75000	.530
	Yılda birkaç	-.75000	.800
	Hiç	-.85714	.777
Yılda birkaç	Her gün	4.51471*	.032
	Haftada bir	2.75000	.170
	İki haftada bir	-1.00000	.650
	Ayda bir	.75000	.800
	Hiç	-.10714	.966
Hiç	Her gün	4.62185*	.036
	Haftada bir	2.85714	.175
	İki haftada bir	-.89286	.697
	Ayda bir	.85714	.777
	Yılda birkaç	.10714	.966

Yapılan Post Hoc LSD testi sonucunda oluşturulan tablo 4.13. incelendiğinde babasını iki haftada bir kez gören çocukların babasını her gün ($p=0.003$) ve haftada bir kez görenlere ($p=0.033$) göre, babasını yılda bir kez görenlerin her gün görenlere ($p=0.032$) göre hiç görmeyenlerin ise her gün görenlere ($p=0.036$) göre ÇBUÖ Depresyon ve Kaygı alt boyut puanlarının daha yüksek seyrettiği görülmüştür.

Tablo 4.14. Çocuğun annesini görme sıklığı değişkeni ile ÇBUÖ, ÇBUÖ'nün alt boyutları ve ABTÖ'nün alt boyutlarının farklılık analizleri

Ölçek		N	\bar{x}	SS	Test İstatistiği	P
ÇBUÖ	Her gün	55	79.0545	12.21932	$X^2=8.249$	0.004
	İki haftada birkaç kez	6	63.3333	8.54790		
	Hiç	8	74.7500	10.56612		
	Toplam	69	77.1884	12.48561		
ÇBUÖ ÇKU	Her gün	55	43.2000	7.88905	$X^2=3.717$	0.054
	İki haftada birkaç kez	6	35.5000	9.89444		
	Hiç	8	40.1250	7.56755		
	Toplam	69	42.1739	8.23364		
ÇBUÖ DK	Her gün	55	20.6000	4.87852	$X^2=8.211$	0.004
	İki haftada birkaç kez	6	13.8333	3.25064		
	Hiç	9	19.8889	4.83333		
	Toplam	70	19.9286	5.06858		
ÇBUÖ SD	Her gün	55	15.2545	4.00564	$X^2=0.605$	0.437
	İki haftada birkaç kez	6	14.0000	4.60435		

	Hiç	9	14.7778	3.80058		
	Toplam	70	15.0857	3.98818		
	Her gün	55	28.5455	4.11329	$X^2=0.093$	0.760
ABTÖ	İki haftada birkaç kez	6	29.5000	2.34521		
Kİ	Hiç	9	27.3333	6.26498		
	Toplam	70	28.4714	4.29601		
	Her gün	55	32.5273	4.95855	$X^2=1.248$	0.264
ABTÖ	İki haftada birkaç kez	6	30.5000	3.39116		
PÖ	Hiç	9	30.5556	4.47524		
	Toplam	70	32.1000	4.80383		
	Her gün	55	30.2182	2.67838	$X^2=0.883$	0.348
ABTÖ	İki haftada birkaç kez	6	31.3333	.81650		
KD	Hiç	9	30.3333	2.73861		
	Toplam	70	30.3286	2.57480		

0.05 düzeyinde anlamlı F değeri ANOVA testinden, X^2 değeri Kruskal Wallis testinden elde edilmiştir.

Tablo 4.14.'te yer alan verilen verilere göre annesini görme sıklığı farklı olan çocukların ÇBUÖ ve ÇBUÖ Depresyon-Kaygı alt boyutu puanları bakımından istatistiksel olarak farklı oldukları görülmektedir ($p<0.05$).

Annesini hangi sıklıkta gören çocukların genel boşanma uyumları ve Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin Depresyon-Kaygı alt boyutu ile arasında farklılık olduğunu öğrenebilmek için Kruskal Wallis testi Post Hoc testi olan All Pairwise testleri yapılmıştır.

Tablo 4.15. Anne görme sıklığı değişkeni ile ÇBUÖ ikili karşılaştırmalarına ilişkin All Pairwise Testi sonuçları

Değişkenler	P
İki haftada birkaç kez-Hiç	.103
İki haftada birkaç kez-Her gün	.003
Hiç-Her gün	.318

Tablo 4.16. Anne görme sıklığı değişkeni ile ÇBUÖ DK ikili karşılaştırma sonuçları

Değişkenler	P
İki haftada birkaç kez-Hiç	.046
İki haftada birkaç kez-Her gün	.004
Hiç-Her gün	.609

Tablo 4.15. ve tablo 4.16. incelendiğinde ÇBUÖ bakımından her gün annesini görenlerin iki haftada birkaç kez annesini görenlere göre ÇBUÖ ($p=0.003$) ve ÇBUÖ Depresyon-Kaygı alt boyutu puanlarının ($p=0.004$) daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

5. TARTIŞMA

Dünyaya korunaksız ve hazırlıksız olarak gelen çocuk canlı ve cansız tüm varlıklarla ilgili ilk deneyimini aile ortamında elde eder. Onun maddi ve manevi ihtiyaçları anne ve babası tarafından karşılanmaktadır. Çocuğun fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimi ihtiyaçlarının yeterince karşılandığı, sevgi ve saygı temelinde gelişen ilişkilerin hâkim olduğu bir aileye bağlıdır. İçinde yaşadığı toplumun kurallarına göre hareket eden, düşünce ve davranışlarında çevresinde yaşayanları dikkate alan, düzenli ve uyumlu ilişkiler kurabilen ve başarılı olabilen çocuğun arkasında anne babanın üzerine aldığı görev ve sorumlulukları yerine getirdiği, paylaşımın ve dayanışmanın esas olduğu bir aile bulunmaktadır. Boşanma, ölüm, ayrılma nedenlerine bağlı olarak ailenin parçalanması ve sağlıksız aile içi ilişki çocuğun sosyalleşme ve eğitim sürecini olumsuz etkilemektedir. Ailenin boşanma ve ölüm sonucunda parçalanması anne babanın birlikte inşa edeceği sıcak ve samimi ilişkiden, iyi iletişimden, paylaşımdan, dayanışmadan, yakın ilgiden ve sevgiden çocuğun yoksun kalmasına neden olmaktadır (6).

Sosyal uyuma dair yapılan araştırmalar çocuk üzerindeki aile etkisinin oldukça önemli olduğuna, bu ilişkilerin çevreyle olan diğer ilişkilere, kişilere ve hayata dair tutum ve davranışlarının temelini oluşturduğuna işaret etmektedir (108). Çocuk yetiştirme tutumu genel anlamda çocuğa yöneltilen tutumların davranışların ve beklentilerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (13).

Çocuğun sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırılmasında önem arz eden aile ortamında çocuğun sosyal olarak ilk temas kurduğu ebeveynlerin bebeklik, çocukluk gibi yaşamın önemli dönüm noktalarında çocuklarına karşı sergiledikleri tutum ve davranışların önemi tartışmasıdır. Çocuk anne babasından yaşam bilgisini edinirken aile bireyleri kimi zaman birlikte, kimi zaman ise ayrı şekilde çeşitli problemlerle baş başa kalabilmektedir. Eşler arasındaki çatışma ve bunun boşanma ile sonuçlanması şeklinde tezahür eden, genel olarak toplum yapısını, mikro düzeyde ise anne-baba ve çocukları etkileyen bu boşanma olgusunun çocuklar üzerinde birtakım olumsuz etkilerinin bulunduğu literatürde kapsamlıca yer verilmektedir. Evlilik çatışması çocukların bakım ve yetiştirme görevlerinde sorunlarla, aileye problematik bağlanmayla, aile ile çocuk ya da kardeşler arasındaki

çatışmayı arttırmasıyla (64), çocuğun birtakım davranış sorunları sergilemesiyle, anne babası veya kardeşleri ile anlaşmazlıklar yaşamasıyla, kişilerarası iletişim, akademik başarı, sosyal beceri alanlarında zorluklar yaşamasıyla ilişkilendirilmektedir (88).

Anne babası boşanma aşamasında olan çocuklarda ise korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık, reddetme, gerileme, uyku sorunları, kendi kendini tatmin, okul sorunları, fiziksel sorunlar, yemek yeme ile ilgi sorunlar ve anne babasının barışması arzusu şekillenebilmektedir. Bu çocuklarda içerisinde buldukları gelişim aşamasına göre birtakım duygular görülebilmektedir. Bu süreçte ebeveyne düşen çocuğun duygularla yüzleşmesine ve onları açığa vurmasına yardımcı olmaktır. Aksi halde bu duyguların ileri yaşlarda şekil değiştirerek depresyon, endişe, ayrılık endişesi, kişilik sorunları ve konsantrasyon problemi olarak yansması mümkün olabilmektedir (84).

Çocukların algıladığı ebeveyn tutumlarına göre boşanmaya uyumlarını değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında elde edilen verilere göre algılanan ebeveyn tutumu ile ÇBUÖ ve ÇBUÖ'nün alt boyutlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılıklarının olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Söz konusu verilere dayanarak anne babasının çocuk yetiştirme tutumunu demokratik olarak algılayan çocukların boşanma uyumları kolaylaşırken anne babasının çocuk yetiştirme tutumunu otoriter, müsamahakar veya ihmalkar algılayan çocukların boşanma uyumlarının zorlaşacağı hipotezleri desteklenmemiştir. Bu sonuca göre algılanan anne baba tutumu ile çocukların boşanma uyumu arasında bir ilişki bulunmadığı da söylenebilmektedir. Bu bulgulara bakıldığında aynı zamanda çocukların algıladıkları ebeveyn tutumlarına göre çevrelerinden algıladıkları sosyal desteğe ilişkin değerlendirmelerinin, aktardıkları çevreleriyle çatışma durumlarının, depresyon ve kaygı içeren değerlendirmelerinin de benzer olduğu görülmektedir.

Literatür incelendiğinde çocuğun algıladığı anne baba tutumuna göre boşanmaya uyumunun farklılaşmadığı bulgusunun desteklenmediği çalışmalar yer almaktadır. Örneğin Faber ve Wittenborn duygusal esneklik sergileyen çocuklarda da anne babası boşandıktan sonra uyum problemi görülebildiğini, çocukların ebeveyni ile yaşantısı olan bağın, çocuğun boşanma uyumuyla ilişkili olan ve sıklıkla gözden kaçan bir faktör olduğunu; güvenli ebeveynlerin duygusal olarak uyumlu ve esnek davranışlarının, uygun disiplin metotlarını uygulamalarının, etkili duygu düzenlemelerini desteklemelerinin boşanma sonrası esneklikle

uyumlu olduğunu, ebeveyn ile çocuk arasında kurulan bu bağın da boşanma deneyiminde çocuk için koruyucu bir etken olabileceğini belirtmektedirler. Ayrıca güvenli ebeveyn-çocuk ilişkisinin çocuğun yaşadığı stres faktörlerini azaltabilecek duygusal ebeveynlik sorumluluğunu, fiziksel veya duygusal olarak temel bakımını sağlamayı, duyarlılığı, destekleyici çevre oluşturmayı içerdiğini aktarmışlardır (109).

Çalışmanın anne baba tutumuna göre çocuğun boşanmaya uyumunu farklılaşmadığı bulgusunu destekleyen başka bir çalışmada ise boşanmış ve boşanmamış anne babalar karşılaştırılmış, boşanan ebeveynlerin çocuklarından bekledikleri uygun ve olgun davranışların azaldığı, çocuklarıyla daha az iletişim kurdukları, onlara daha az sevgi ve şefkat yansıttıkları, denetlemede daha zayıf oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bilhassa ilk yılda kontrol etme noktasında çocuklarıyla sorun yaşadıkları ve çocuklarına söz geçirmekte güçlük çektikleri, annelerin babalara göre daha denetleyici oldukları ve babalardan iki kat fazla ceza verdikleri görülmüştür (110).

Ergenlerle yapılan bir çalışmada olumlu anne baba tutumlarının da yansıması olan kaygıyla veya öfkeyle başa çıkabilme becerisinin artırılmasına, öz saygı düzeylerinin artırılmasına, umutlarının artırılmasına yönelik yapılan ve ebeveynlerini affedebilme, selamlaşma, yardımlaşma, problem dinleme, iltifat etme gibi alanlara yönelik gerçekleştirilen etkinliklerin ergenlerin öznel iyi oluşlarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır (111). Bu çalışmadan da anlaşılacağı üzere olumlu anne baba tutumlarının içerdiği davranışlar çocuğun iyilik haline katkıda bulunmaktadır.

Yapılan çalışmalar boşanma gerçekleşikten sonra çocukla ilgili bilgiler vermektedir. Zira bilinmektedir ki pek çok çocuk için güç bir geçiş dönemi olan boşanmaya uyum süreci zaman alabilmektedir. Bu uyum sürecinde çocuğun boşanmayı reddettiği, boşanmaya sebep olan faktörlere kızdığı, ebeveynlerini bir araya getirmek için gayret ettiği, depresyon yaşadığı ve boşanma olayını kabullendiği beş evreden geçtiği kabul edilmektedir (37).

Doğrudan anne baba tutumu ile çocuğun boşanmaya uyumu arasındaki ilişkiyi belirtmese de anne baba tutumlarını içeren farklı davranışlarının çocuğun boşanmaya uyum sürecindeki temel duygusal ve davranışsal ipuçlarına etkisinin yer verildiği aşağıdaki çalışmalar da anne baba tutumunun çocuğun boşanmaya uyum sürecini farklılaşmadığı bulgusuyla örtüşmemektedir.

Çocuk tarafından babadan algılanan reddedilmenin ve anneden algılanan aşırı koruyuculuğun artmasıyla çocuklarda duygu düzenleme güçlükleri, kaygı, endişe ve depresyonu içeren psikolojik problemlerin artması (112); boşanma sürecinde veya sonrasında çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyninden aldığı sevginin azalması, ebeveyninden destek görememesi, ebeveyni ile olan ilişkinin düzensizleşmesi, çocuğun ebeveynleri arasında taraf tutmaya zorlanması, anne babası arasında yaşanan tartışmaların çocuğun boşanmaya uyum sürecini olumsuz yönde etkilemesi (82); demokratik tutumunun hakim olduğu ailelerde fikirlerin korkusuzca ifade edilmesine, bireyselliğin desteklenmesine bağlı olarak aile üyeleri arasındaki ilişkilerin gelişmiş olması ve eşlerin evlilik doyumlarının yüksek olması (113); aile içerisindeki problemlere sağlıklı çözüm yolları üretilmemesi halinde annenin aşırı koruyucu tutumlarının ve çocuğa yöneltilen baskı ve disiplinin artması (114); demokratik ve hoşgörülü anne baba tutumuna sahip öğrencilerin öznel iyi oluş düzeylerinin otoriter ve ihmalkâr anne baba tutumuna sahip öğrencilerin öznel iyi oluş düzeylerinden daha yüksek olması (115); yüksek yıkıcı iletişim sergileyen anne babaların daha çok otoriter tutumu benimsemesi ve yapıcı iletişim şekline sahip ebeveynlerin daha fazla hoşgörülü ebeveyn tutumu sergilemesi (116); otoriter ebeveyn tutumunun çocuklarda aşırı hareketlilik, duygu kontrolünde güçlük, aşırı enerjik olma, dürtüsellik, otoriteyi reddetme, ruh halinde hızlı değişimler, düşük empati becerisi, arkadaşça yaklaşımlara olumsuz tepki vermeyle ilişkilendirilmesi (117); sosyal tepkiler verilen ve sevgi gören çocuğun hayatı daha olumlu algılaması (118) şeklindeki sonuçlar çalışmanın anne baba tutumları ile boşanma uyumu arasında bir ilişki bulunmadığı bulgusunu desteklemektedir.

Genel olarak anne baba tutumunu belirleyen ve çocuğun boşanma uyumunu etkileyen faktörler olan çocuğun demografik özelliklerine bakıldığında annelerini daha demokratik algılayan kızlar ve babalarını daha otoriter algılayan erkeklerin kendi içerisinde ve cinsiyetler arasında boşanma uyumu açısından farklılığa rastlanmadığı görülmektedir (119). Lise düzeyindeki çocuklarla yapılan bir çalışmaya göre çocuğun yaşı arttıkça anne baba tutumu değişmekte ve yaşı ilerleyen çocuklar anne babalarını daha fazla otoriter algılamaktadır. Bu bulgu erkek çocukların kızlara kıyasla vaktini daha çok dışarıda geçirmesi ve riskli ortamlarda bulunma olasılığının yüksek olması sebebiyle ebeveynin onun üzerindeki koruyuculuğunu artmasını otoriter tutum olarak algılayabildiği düşüncesine dayandırılmaktadır (120).

Boşanmanın çocuk üzerindeki etkisini yaşa göre değerlendiren çalışmalara bakıldığında çocukların ebeveynlerinin boşanmasından en çok etkilendikleri yaşların kız çocukları için 5-6 yaş, erkek çocukları için ise ergenlik dönemi olduğunu görülmektedir. Belirtilen dönemde babaya aşırı ilgi gösteren kız çocuğunun babanın evden ayrılmasıyla çocuğun yaşamındaki yerinin daralması çocuğun psikolojik iyilik halinin zedelenmesine sebep olurken erkek çocuğunun ergenlik döneminde özdeşleşme ve paylaşım açısından babasına gereksinim duyarken babasının yaşamından uzaklaşmasının çocuğa birçok olumsuz etkisinin olabileceği ifade edilmektedir (89). Benzer şekilde boşanmadan en fazla etkilenenlerin okul çağına gelmemiş çocuklarla ergenlik çağındaki çocuklar olduğu ifade edilmektedir (97).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde çocuğun yaşının algıladığı anne baba tutumunda ve boşanmanın onun üzerindeki etkilerinde belirleyici olabildiği görülmektedir. Çalışmada ele alınan 10, 11 ve 12 yaşlarındaki çocuklara ebeveynlerinin benzer sınırlar belirlediği, müsamaha gösterdikleri alanların veya çocukların yaşamlarına katılımlarının benzer nitelikte olduğu, henüz dış dünya ile geçirdiği vaktin büyük ölçüde anne babanın bilgisi dahilinde ve denetiminde olduğu, bu durumun anne baba tutum algısının farklılaşmamasına sebep olabileceği, dolayısıyla bu yaş grubundaki tutum algısının farklılaşmamasına bağlı olarak da boşanmaya uyum durumlarının da benzerlik taşıdığı yorumu yapılabilmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen verilerin istatistiksel analizi neticesinde çocukların cinsiyetinin, yaşının, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne veya babasının eğitim düzeyinin anne baba tutumlarını farklılaştırmadığı ve buna bağlı olarak anne baba tutumları ile çocukların boşanma uyumları arasında anlamlı bir farklılaşmanın gözlenmediği düşünülmektedir.

Mevcut çalışmanın, dava sürecindeki anne-babanın giriştikleri haklılık mücadelesinde yoğun şekilde çatışmaların yaşanmasının, boşanma aşamasında eşleri ve çocuğu ilgilendiren belirsizliklerin devam etmesinin, ebeveynlerin çocuğun velayet sorumluluğunu alabilmek adına çocuğun diğer ebeveyni ile iletişimini kısıtlamasının, çocuğun yaşadığı ev, öğrenim gördüğü okul ve alıştığı sosyal çevrenin yakın zamanda değişmesinin veya her an değişme ihtimalinin bulunmasının ve çocuğun kimi durumlarda

anne ve babası arasında birkaç kez uzun süreli gidip gelmesinin ebeveynin çocuk üzerindeki tutumunu geçici süreliğine de olsa farklılaştırabileceği, bunun da etkisiyle çocuk üzerinden yürütülen ve velayet anlaşmazlığının de dahil olduğu boşanma aşamasında çocukların algıladıkları ebeveyn tutumları ile boşanma uyumları arasında bir ilişkinin çıkmamış olabileceği düşünülmektedir.

Anne baba tutumları ile çocuğun boşanmaya uyumu arasında bir farklılığın olmadığı tespit edilmekle birlikte ABTÖ ile ÇBUÖ'nün alt boyutları arasındaki ilişki de incelenmiş ve çocuğun boşanmaya uyumu arttıkça ebeveynlerinden algıladığı psikolojik özerkliğin ($r=0.425$, $p=0.001$) yani ebeveynlerinin bireyselliğini desteklediği algısının arttığı ve anne babasını daha denetleyici-kontrol edici olarak algıladığı ($r=0.345$, $p=0.004$); arkadaş, aile vb. sosyal çevresiyle yaşadığı uyumun artmasıyla ebeveynlerinden algıladığı psikolojik özerkliğin ($r=0.533$, $p=0.001$) arttığı ve anne babasını daha denetleyici-kontrol edici olarak algıladığı ($r=0.387$, $p=0.001$); çevresinden algıladığı sosyal destek arttıkça ebeveynlerinden algıladığı psikolojik özerkliğin düştüğü ($r=-0.243$, $p=0.042$); boşanma süreciyle ilgili olarak yaşadığı kaygı içeren değerlendirmeler azaldıkça ebeveynlerinden algıladığı psikolojik özerkliğin arttığı ($r=0.371$, $p=0.002$) görülmektedir.

Literatüre bakıldığında anne babanın çocuğu üzerindeki kontrolünün ve denetlemesinin artmasıyla çocuğun kuraldışı davranış sergileme olasılığının düştüğü (121), anne babadan algılanan Kabul/İlgi, Psikolojik Özerklik ve Kontrol/Denetlemenin yüksek olmasının ergene kendini ifade etme, iletişim becerilerini geliştirme ve özdenetimini sağlama konusunda yardımcı olduğu, aile içinde bu özelliklerin gelişmesinin ergenin duygusal zekasına katkı sağladığı (122) tespitlerinin çalışma bulgularını desteklediği anlaşılmaktadır.

Çocuğa psikolojik özerklik sağlanmasını içeren demokratik anne baba tutumu arttıkça çocuğun ailesinden ve arkadaşlarından aldığı sosyal desteğin artması (123), çocuğun sosyal becerisi ile boşanma sonrasında görülen depresyon arasında negatif bir ilişki olması, sosyal becerisi gelişmiş bir çocuğun boşanmanın olumsuz etkisinden daha hızlı kurtulabilmesi (101) tespitlerine dayanarak demokratik anne baba tutumuna sahip çocuğun boşanmanın olumsuz etkilerini daha kısa sürede atlatabileceği bilgisinin edinilmesi çalışmanın anne baba tutumunun boşanmaya uyumunu farklılaştırmadığı bulgusunu desteklenmemektedir.

Çalışma sonucunda anne babası boşanma aşamasında olan çocukların cinsiyeti,

annelerinin eğitim düzeyi veya babalarının eğitim düzeyi ile algıladıkları ebeveynlik tutumları arasında bir ilişki bulunmadığı ($p>0.05$) bu özelliklere göre ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumlarının değişmediği gözlenmiştir.

Çocukların sahip olduğu demografik özelliklere göre anne baba tutumlarının farklılaşmadığının tespit edilmesinin ardından bu özelliklerin Anne Baba Tutum Ölçeğinin alt boyutları bakımından farklılık analizleri de incelenmiştir. Bu analizlere göre çalışmada yer alan kız çocuklarının ebeveynlerinden algıladığı psikolojik özerkliğin erkeklere göre daha yüksek olduğu; bir kardeşe sahip olan çocukların iki ve ikiden fazla kardeşe sahip olanlara kıyasla anne babaları tarafından daha fazla kabul, sevecen tavır ve ilgi gördüklerini bildirdikleri; annesi ortaokul mezunu olanların ilkökul mezunu olanlara, lise mezunu olanların ilkökul mezunu olanlara, üniversite mezunu olanların ise ilkökul mezunu olanlara kıyasla anneleri tarafından daha fazla kabul ve ilgi gördüklerini belirttikleri; babası üniversite mezunu olanların ilkökul, ortaokul veya lise düzeyinde eğitim görenlere göre bireyselliklerinin daha fazla desteklendiğini ve cesaretlendirildiğini aktardıkları, bu çocukların ebeveynleri tarafından daha fazla psikolojik özerklik algıladıkları tespit edilmiştir.

Çalışmanın demografik özellikler bakımından anne baba tutumlarının farklılaşmadığı bulgusunun aksine literatürde ebeveynlerin yaşının, eğitim düzeyinin, ebeveyn algısının, annenin çalışma durumunun ve çocuğun doğum sırasının (27), cinsiyetinin, mizacının, belirleyici erken deneyimlerine bağlı olarak ebeveyn davranışında etkili olduğu, ebeveynin ergen çocuğuna olumsuz yaklaşımının ebeveyn ve çocuğunda depresyon ve içselleştirme davranışı ile ilişkili bulunduğu yer almaktadır (124). Bu sonuçlar çalışmanın çocuğun demografik özelliklerinin algıladığı anne baba tutumunu farklılaştırmadığı bulgusuyla örtüşmemektedir.

Usta, anne baba tutum ölçeğinin alt boyutları ile cinsiyet değişkeninin ilişkisinin de yer aldığı çalışmada mevcut çalışmayı destekler nitelikte cinsiyet ile anne baba tutum ölçeğinin Kabul-İlgi alt boyutu ile ilişkisine rastlamazken mevcut çalışmadan farklı olarak denetleme boyutu ile kadın veya erkek olmak arasında anlamlı farklılıklar olduğu, erkeklerin anne babalarını daha denetleyici olarak algıladığı sonucuna ulaşmıştır (119). Ünal 2018 yılında yaptığı araştırmada ise cinsiyete bağlı olarak ergenlerin babalarından algıladıkları kabul ve psikolojik özerklik ile anneden algıladıkları kontrolün farklı olduğu, kızların

erkeklere göre daha fazla içselleştirme sorunu, erkeklerin ise kızlara göre daha fazla dışsallaştırma sorunu sergilediği, kız öğrencilerin yaşam doyumunun daha fazla olduğu bulgularına erişmiştir (125). Bir başka çalışmada kız öğrencilerin ebeveynlerini daha demokratik, erkek öğrencilerin ise daha otoriter ve koruyucu olarak algıladığı, kız öğrencilerin ABTÖ-Demokratik Tutum puanlarının erkeklerinkine göre, erkek öğrencilerin ise ABTÖ-Koruyucu ve Otoriter tutum puanlarının kızlarinkine göre anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (123). Bu sonuçlar çalışmanın cinsiyete göre psikolojik özerklik algısının değiştiği, kızların erkeklere göre bireyselliklerinin daha fazla desteklendiğini algıladıkları bulgularıyla örtüşmektedir.

Ünüvar'ın çalışmasında cinsiyet değişkeni açısından algılanan anne-baba tutumlarının değişmediğinin tespit edilmesi (126) ve Sancar'ın çalışmasında da benzer şekilde cinsiyet değişkeni ile algılanan baba tutumları düzeyleri arasında farkın anlamlı olmadığı saptanması cinsiyet ile anne baba tutumu arasında ilişki bulunmadığı bulgusunu desteklemektedir. Sancar bu sonucun toplumumuzda ebeveynlerin artık çocuklara önceki yıllara göre daha az kız-erkek ayrımı yaptığı izlenimi verdiği yorumunu yapmaktadır (118).

Usta'nın çalışmasında yer alan kız ergenlerin anne babaları tarafından sergilenen psikolojik özerkliği erkeklere kıyasla daha yüksek algılamaları (119), Ertuğrul ve Toros'un 2010 yılında Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu tanısı almış çocuklarda yaptığı çalışmada ise kızların psikolojik özerklik boyutundan daha yüksek puanlar almaları çalışmamızın bulgularıyla örtüşmektedir (127). Usta, bunun sebebini aile ve toplum tarafından belirlenen kuralların kızlar tarafından daha fazla benimsenmesiyle daha az çatışma yaşanması, erkeklere tanınan serbestliğin kadınlara tanınandan daha fazla olmasıyla erkeklerin risk unsuru içeren süreçlere daha fazla dahil olabildiği için ailelerin erkekler üzerindeki denetleyici rolünün erkekler tarafından daha fazla algılanması olarak değerlendirmektedir (119).

Eğitim düzeyi ile anne baba tutumu arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında eğitim düzeyleri arttıkça babaların daha fazla demokratik davrandıkları, daha fazla aşırı koruyucu, daha az izin verici oldukları; eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte annelerin çocuklarına daha fazla demokratik tutum sergilediği, otoriter tutumlarının ve aşırı koruyucu yaklaşımlarının azaldığı (24), aşırı anneliğinin azaldığı (130) görülmektedir.

Anaokulu öğrencileriyle yapılan bir çalışmada yaşı küçük, eğitim düzeyi düşük ve ev hanımı olan kişilerin aşırı koruyucu ve sıkı disiplin tutumlarının arttığı bulgusu yer almaktadır (131). Bu bilgiler anne babanın eğitim düzeyine göre çocuğuna yönelik tutum ve davranışlarının farklılaşmadığı sonucuyla örtüşmemektedirken literatürde anne baba eğitim düzeyine göre algılanan anne baba tutumlarının farklılaşmadığı bulgusunu destekleyen çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Kıray anne babanın eğitim düzeyi ile çocuğun genellikle yaşamını geçirdiği yerin ebeveyn tutumu üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır (123). Benzer şekilde lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada da çocukların algıladıkları anne baba tutumlarının anne veya babasının eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı bulgusuna yer verilmektedir (120).

Literatürde çocuklardan alınan demografik bilgiler ile anne baba tutumları ve ABTÖ'nün alt boyutları arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalara bakıldığında araştırmamızda yer alan 10,11 ve 12 yaşlarıyla yapılan çalışmaya pek rastlanmamıştır. Algılanan anne baba tutumu ile çocuğun sahip olduğu özellikleri araştıran çalışmaların genellikle lise veya üniversite düzeyinde yapıldığı görülmüştür.

48-72 aylık çocuklara sahip ebeveynlerle yapılan bir çalışmada ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları iletişimde sosyoekonomik düzeylerinin, çocuklarının yaşının, doğum sırasının veya kendi yaşlarının önemli olduğu fakat çocuğun cinsiyetinin anlam ifade etmediği (132) bulgusu ile Aktaş'ın lise düzeyinde yaptığı çalışmada çocuğun yaşıyla birlikte anne babanın tutumunun değiştiği bulgusu (120) ele alınan yaş grubunun özellikleri sebebiyle diğer demografik değişkenler ile anne baba tutumu arasında anlamlı bir farklılık çıkmadığı düşüncesini şekillendirmektedir.

Çocuğun cinsiyeti, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, babasını görme sıklığının boşanmaya uyumunu farklılaştırmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Fakat çocuğun annesiyle veya babasıyla yaşamasının boşanma uyumunu kolaylaştırdığı tespit edilmiştir. Annesiyle yaşayanların boşanma uyumunun babasıyla yaşayanlara kıyasla daha yüksek olması, mevcut çalışmada annesiyle yaşayanların oranının babasıyla yaşayanların oranından çok daha yüksek olması sebebiyle böyle bir sonucun çıkma olasılığını artırdığını düşündürmektedir.

Evli ve boşanmış annelerin çocuklarının annelerini aynı düzeyde kabul edici olarak algılamakta iken boşanmış babaların çocuklarının babalarını daha fazla mesafeli, ihmalkar

ve daha az kabul edici olarak algıladığı, babanın evden veya çocuğun günlük rutininden uzaklaşmasıyla çocuğun babası tarafından daha az önemsendiğini, istendiğini ve sevildiğini algıladığı tespitlerinin (133) çalışmamızda annesiyle yaşayan çocukların babasıyla yaşayanlara göre boşanma uyumunun daha yüksek olduğu bulgusunu destekler niteliktedir.

Çalışma sonucunda annenin eğitim düzeyi ile ÇBUÖ'nün alt boyutları arasında farklılığa rastlanmazken babası ilkökul mezunu olan çocukların ortaokul ve üniversite mezunu olanlara, lise mezunu olanların ortaokul ve üniversite mezunu olanlara kıyasla kardeşi, arkadaşları ve akrabaları gibi sosyal çevresiyle daha iyi ilişkiler aktardığı görülmektedir.

Çalışmaya katılan çocukların babalarını görme sıklığının ÇBUÖ'nün alt boyutlarına göre farklılaşması analizlerine bakıldığında babasını iki haftada bir kez görenlerin her gün görenlere ve haftada bir kez görenlere göre, yılda bir kez görenlerin her gün görenlere göre, hiç görmeyenlerin ise her gün görenlere göre ailelerine ilişkin kaygı içeren değerlendirmelerinin daha az olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anne görme sıklığının Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin alt boyutlarına göre farklılaşmasına bakıldığında ise annesini her gün görenlerin iki haftada birkaç kez görenlere göre kaygı ve depresyonu içeren değerlendirmelerinin daha az olduğu yorumu yapılabilmektedir.

Genellikle boşanma sonrasında çocukların anne ve babalarıyla ilişkilerinde aksamalar görülmekte, annesiyle yaşayan çocukların pek azı babasıyla düzenli bir ilişki sağlayabilmektedir (97). Bu bilgiye dayanarak bu çocuklarda anne babaları arasındaki anlaşmazlıkların sürdüğü boşanma sürecinde çocukların babasıyla görüşme sıklığının artmasına bağlı olarak kaygı içeren değerlendirmelerinin arttığı düşünülmektedir.

Mevcut çalışmada çocuğun boşanma uyumu ile cinsiyeti arasında bir ilişki bulunmamasının aksine Amato'ya göre boşanmış anne babanın çocuklarının evlilik birlikteliği devam eden çocuklara kıyasla akademik başarı, psikososyal uyum, kendine güven ve sosyal ilişki başarısı alanlarında yapılan karşılaştırmalarda kızlar erkeklere göre daha fazla uyum sorunu sergilemektedir (102). Aral ve Gürsoy da 2009 yılında yaptıkları çalışmalarında boşanmış ebeveynlerin erkek çocuklarının kızlara kıyasla depresyon seviyelerinin yüksek olduğu, erkeklerin boşanma hadisesinden kızlara göre daha fazla kötü etkilendiği bulgularına

yer vermektedir (11).

Aydın ve Baran tarafından 2012 yılında yapılan çalışmada çocuğun cinsiyet, anne babasının eğitim düzeyinin boşanma uyumlarıyla bağının olmadığı sonucu (99) çalışmanın cinsiyet ve anne babanın eğitim düzeyinin çocuğun boşanmaya uyumunu farklılaştırmadığı bulgusunu destekler niteliktedir.

Boşanma davası sürecinde veya sonrasında mahkeme tarafından çocuğun kiminle yaşayacağı ve birlikte yaşamadığı ebeveynini ne sıklıkta ve nasıl bir düzende göreceği belirlense de ebeveynlerinden birinden uzak kalarak belirli aralıkta görmesi çocuğun o ebeveyni ile olan duygusal bağını etkileyerek ondan uzak kalmasına sebep olabilmektedir (134).

Literatürde geniş aileye sahip olan çocukların çekirdek aileye sahip olan çocuklara kıyasla boşanma sonrasında depresyona girme ihtimallerinin daha düşük olduğu (135), boşanmanın ardından çocuğun her iki ebeveyninin de eşit ilgisine ihtiyaç duyduğu, anne babalardan birinin ilgi eksikliği durumunda çocuğun duygusal problemler yaşayabildiği bilgileri (133) yer almaktadır. Bu bilgiler çocuğun kiminle yaşadığının boşanma uyumu üzerinde rolü olduğuna işaret etmekte ve mevcut çalışmanın çocuğun birlikte yaşadığı kişinin boşanma uyumunda etkili olduğu bulgusunu desteklemektedir.

Aral ve Gürsoy'a göre anne babası boşanmış çocukların ebeveynlerini görme sıklıkları depresyon seviyeleri üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olmazken anne babasını hiç göremeyen çocukların en yüksek depresyon puanına sahip olduğu tespiti mevcut çalışmanın bulgularıyla ters düşmektedir (11). Çalışmada annesiyle yaşayanların boşanma uyumlarının babasıyla yaşayanlara kıyasla daha yüksek olduğu, annelerini görme sıklığı arttıkça çocuklarda depresyon ve kaygı içeren değerlendirmelerin azaldığı ve babalarını görme sıklığı arttıkça çocuklarda depresyon ve kaygı içeren değerlendirmelerin arttığı bulgularının çalışmaya katılan çocuklar içerisinde annesiyle yaşayanların oranının babasıyla yaşayanlara kıyasla daha yüksek olmasıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Nitekim boşanma sürecinde ve sonrasında diğer ebeveyne olan kızgınlığı geçene dek çocuğun birlikte yaşadığı ebeveynin çocuğun diğer ebeveyni ile arasındaki ilişkini engellemeye çalışabildiği, çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyni ile şahsi ilişki hakkını engellenmeye çalışabildiği, çocuğun bu durumdan olumsuz etkilendiğinin fark edilmesiyle

birlikte çocuğun diğer ebeveyni ile görüşmesine olanak sağlamaya yatkın olabildiği fakat bu süreçte çocuğuyla görüşmesi kısıtlanan ebeveynin bu doğrultuda mücadele etmeyi bırakarak çocuğundan uzaklaşabildiği belirtilmektedir (136).

Literatürde yer alan bir çalışmada anne babaların çocuklarıyla ilişkisinde boşanmanın gerçekleştiği ilk yıl birtakım değişiklikler gözlenirken ikinci yılın sonunda bu ilişkinin dengeyi bulduğu, babaların ikinci yılın sonunda çocukların hayatından çekilmeye başladığı ve görüşme sıklığının giderek haftada bir, iki haftada bir ve ayda bir kez olarak sağlandığı bilgisi yer almaktadır (110). Başka bir çalışmada ise anne babası boşanan ergenlerin boşanma sonrası geçen süreye bağlı olarak yalnızlık, yaşam doyumu ve sosyal destek düzeylerinin farklılaştığı; anne babası boşanan ergenlerin anne babası boşanmamış ergenlere kıyasla kendilerini daha yalnız hissettikleri, yaşam doyumlarının ve algıladıkları sosyal desteğin daha az olduğu bilgileri yer almaktadır (137).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir;

- Çalışmaya katılan çocukların algılanan anne baba tutumlarına göre boşanma uyumları farklılaşmamaktadır ($p>0.05$).
- Çalışmaya katılan çocukların yaşı, cinsiyeti, doğum sırası, kardeş sayısı, annesinin eğitim düzeyi ve babasının eğitim düzeyi algıladıkları anne baba tutumu farklılaştırmamaktadır ($p>0.05$).
- Kız çocukları erkek çocuklarına göre bireyselliklerinin daha fazla cesaretlendiğini (psikolojik özerklik) algılamaktadır.
- Annelerinin eğitim düzeyi arttıkça çocuklar ebeveynleri tarafından daha fazla kabul ve ilgi algılamaktadır.
- Babalarının eğitim düzeyi arttıkça çocuklar ebeveynleri tarafından daha fazla bireyselliklerinin desteklendiğini (psikolojik özerklik), daha az sosyal destek gördüklerini algılamaktadır.
- Çocukların annesiyle veya babasıyla yaşaması, annelerini görme sıklıklarının artması boşanmaya uyumlarını artırmaktadır ($p>0.05$).
- Annelerinin görme sıklığı arttıkça çocukları depresyon ve kaygı içeren değerlendirmeleri azalırken babalarını görme sıklıklarının artmasıyla depresyon ve kaygı içeren değerlendirmeleri artmaktadır.

Çalışma sonucunda edinilen kanaatlere dayanarak;

- İlerde yapılacak çalışmalarda farklı yaş ve gelişim grubundaki çocuklar üzerinde araştırma yapılmasının farklı sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir.
- Anne ve babasının boşanma süreci sonlandıktan sonra çocukların algıladığı anne baba tutumlarının boşanmaya uyumları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar yapılabileceği ve bu durumda farklı sonuçların elde edilebileceği düşünülmektedir.
- Mevcut çalışmada kullanılan çocuklar için boşanmaya uyum ve anne baba tutum ölçeğinde çocukların anne babası arasındaki çekişmelerin ve velayet mücadelesinin devam etmesine bağlı olarak anne babasından biriyle daha sık paylaşımda bulunabildiği,

ölçekte yer alan soruları yanıtlarken anne ya da babasını birlikte düşünerek yanıt vermekte güçlük çekebildiği, ebeveynlerinden birini değerlendirerek yanıtlamalarda bulunabildiği göz önünde bulundurularak sonraki akademik çalışmalarda anne ve babanın tutumunun ayrı değerlendirildiği ölçme araçlarıyla çalışmanın yürütülmesinin daha farklı sonuçlar verebileceği kanaati oluşmuştur.

- Anne babası boşanma aşamasında olan çocuklarla yürütülen mevcut çalışmada dönemsel yaşantıların ön plana çıkabileceği ve bunun da araştırma sonucunu etkileyebileceği, aynı çocuklarla yürütülecek boylamsal çalışmalarda boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerinin daha net biçimde gözlenebileceği ve uzun süren boşanma davası sürecinde çocuğun farklı gelişim aşamasına geçmesiyle daha fazla veri elde edilebileceği düşünülmektedir.
- Psikolojik destek imkanı sunan kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan ruh sağlığı çalışanlarının boşanma sürecini yaşayan yetişkinlerin ve çocukların genel özellikleri hakkında bilgilendirilerek bu personellerin etkin destek sağlama kapasitelerinin artırılmasının, boşanma aşamasında olan her birey için destek hizmetlerinin erişilebilir ve nitelikli hale getirilmesinin önemli olabileceği kanaati edinilmiştir.
- Çocuğun her iki ebeveyni ile de dengeli ve yeterli düzeyde iletişim kurmasının, ebeveynlerin bu süreçte yaşadıkları güçlüklerle rağmen çocuklarının istek ve beklentilerini gözetmesinin çocuğun bütüncül olarak sağlıklı gelişimi açısından önemli olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- 1-Ekşi H, Kahraman Z. Bir evlilik ve aile hayatı eğitim programının evli kadınlarda evlilik uyumuna ve aile sistemine etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2012, 36: 129-45.
- 2-Könezoğlu B. Aile ve Ailenin Korunması. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006.
- 3-Bulut I. Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 1993: 3.
- 4-Uğur SB. Günümüzde kadının boşanma deneyimleri: Akademisyen kadınlar üzerine bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities* 2014, 2: 293-326.
- 5-Pırtık Ş. Boşanmış ve Tam Aileden Gelen Okul Öncesi Çocukların Sosyal Beceri ve Akran Tepkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2013.
- 6-Şentürk Ü. Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi* 2008, 4: 7-32.
- 7-Anderson J. The impact of family structure on the health of children: Effects of divorce. *The Linacre Quarterly* 2014, 81: 378-87.
- 8-Altınok A, Özer Ö, Set Z, Bayoğlu F. Anne-baba çatışması: Türkiye'deki çalışmalar üzerine bir değerlendirme, *Akademik Bakış Dergisi* 2017, 59: 329-45.
- 9-Gregory NÖ. Boşanma mı yoksa çocuk için evliliği sürdürmek mi? Çocuğun psikolojik uyumu açısından önemli bir soru. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2016, 8: 275-89.
- 10-Aydın R. Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programının Boşanmış Aile Çocuklarının Uyum Düzeylerine Etkisi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2013.
- 11-Aydın O. Boşanma Sürecinde Velayet ile İlgili Anlaşmazlık Yaşayan Ebeveynlerin

Çocuklarına İlişkin Düşünceleri ve Çocukların Boşanmaya Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi (Çocuk Eğitimi ve Gelişimi) Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2009.

12-Yağmurlu B, Sanson A, Köymen SB. Ebeveynlerin ve çocuk mizacının olumlu sosyal davranış gelişimine etkileri: Zihin kuramının belirleyici rolü. *Türk Psikoloji Dergisi* 2005, 20: 1-20.

13-Darling N, Steinberg L. Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin* 1993, 113:487-96.

14-Çakmak U. Avrupa insan hakları sözleşmesi'nde evlenme hakkı. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2017, 25: 163-84.

15-Başkaya Z, Ünal A. Türkiye'de evlenme ve boşanma oranlarının iller düzeyinde zamansal değişimi (2001-2015). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2017, 53: 338-58.

16-Aktaş Ö. Boşanma nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.

17-Hamarta E, Baltacı Ö, Üre Ö, Demirbaş E. Lise öğrencilerinin utangaçlıklarının algılanan anne baba tutumları ve problem çözme yaklaşımları açısından incelenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi* 2010, 6: 73-82.

18-Şahinkaya R. Türk Aileleri Hangi Yönlerden Birbirlerine Farklılık Gösterirler. İçinde: Dikeçligil B, Çiğdem A (derleyenler). Aile Yazıları 1, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç. Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991: 175-6.

19-Cantürk G. Evlilik ve boşanma ile ilgili adli psikiyatri uygulamaları. Denizli: IV. Anadolu Adli Bilimler Kongresi, Kongre Kitapçığı, 2006.

20-Gökçe B. Evlilik Kurumu ve Aile Yapısı ile İlişkileri. İçinde: Türk Aile Ansiklopedisi. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 1991.

21-Yavuzer H. Doğum Öncesinden Ergenliğin Sonuna Çocuk Psikolojisi, 39.Baskı. İstanbul, Remzi Kitapevi, 41. baskı. İstanbul, Remzi Kitapevi, 2017.

22-Özer M. Suçluluk-Utanç, Bağlanma, Algılanan Ebeveynlik (Anne) Tarzı ve Psikolojik

Belirtiler Arasındaki İlişkiler. Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Kara Harp Okulu, 2011.

23-Özyürek A, Şahin FT. 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2005, 25: 19-34.

24-Demir EK. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2007.

25-Demir T, Karabay ŞO, Ası DŞ. 5 yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumları ile ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişki. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 2017, 1: 1-14.

26-Soygüt G, Çakır Z, Karaosmanoğlu A. Ebeveynlik biçimlerinin değerlendirilmesi: Young ebeveynlik ölçeği'nin psikometrik özelliklerine ilişkin bir inceleme. *Türk Psikoloji Yazıları* 2008, 11: 17-30.

27-Kırman A, Özcan D. Anne-baba çocuk ilişkileri: Bir meta-sentez çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2017, 4: 28-49.

28-Çevik GB, Çelikkaleli Ö. Ergenlerin arkadaş bağılılığı ve internet bağımlılığının cinsiyet, ebeveyn tutumu ve anne baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2010, 19: 225-40.

29-Üredi I, Erden M. Öz-düzenleme stratejileri ve motivasyonel inançlarının yordayıcısı olarak algılanan anne baba tutumları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 2009, 7: 781-811.

30-Saydam R, Gençöz T. Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi* 2005, 20: 51-74.

31-Yalçın F. Genç Yetişkinlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları ile Algıladıkları Ana-Baba Davranışları Arasındaki İlişki. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı. Okulöncesi Öğretmenliği Programı. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.

32-Güenalp A. Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi (Aksaray İli Örneği). Sosyal Bilimler Enstitüsü,

İlköğretim Anabilim Dalı. Okulöncesi Öğretmenliği Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2007.

33-Kahraman S. Çocukların Algıladıkları Ebeveyn Tutumlarının Sigara Algıları Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.

34-Spera C. A Review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review* 2005, 17: 125-46.

35-Özen DŞ. Türk ergenlerde anneden algılanan kabul/ilgi ile benlik algısı arasındaki ilişki: Babadan algılanan kabul/ilginin aracı rolü. *Psikoloji Yazıları* 2009, 12: 28-38.

36-Yılmaz A. Eşler Arasındaki Uyum ve Çocuğun Algıladığı Anne Baba Tutumları ile Çocukların, Ergenlerin ve Gençlerin Akademik Başarıları ve Benlik Algıları Arasındaki İlişkiler. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2000.

37-Yörükoğlu A. Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları, 37.Baskı. İstanbul, Özgür Yayınları, 2016.

38-Erbil N, Rivan Z, Önder P. Ergenlerin benlik saygısına ailelerinin tutum ve davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi* 2006, 3: 7-16.

39-Derman MT, Başal HA. Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2013, 2: 115-44.

40- Alıcıgüzel, İ. Çağdaş okulda eğitim ve öğretim. İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2001.

41-Sümer N, Aktürk EG, Helvacı E. Anne-Baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları* 2010, 13: 42-59.

42-Eldeleklioğlu J. Karar stratejileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 1999, 2: 7-13.

43-Atabey D. Anasınıfına devam eden çocukların annelerinin anne tutumlarının incelenmesi (Çorum ili örneği). *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2017, 145-67.

44-Altay FB, Güre A. Okul öncesi kuruma (devlet-özel) devam eden çocukların sosyal

yeterlik ve olumlu sosyal davranışları ile annelerinin ebeveynlik stilleri arasındaki ilişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 2012, 12: 2699-718.

45-Yavuzer H. Ana-Baba ve Çocuk, 13.Baskı. İstanbul, Remzi Kitapevi, 2000.

46-Aslışen EHT. 5-6 yaş çocuklarının ve ebeveynlerinin bazı alışkanlıkları ile ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki farklılıklara ilişkin bir çalışma. *Başkent University Journal of Education* 2017, 4: 11-28.

47-Önder A, Hülya G. Annelerin kabul red düzeyi ile çocuklarının empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2007, 2: 23-30.

48-Çakır B. Dehb Tanısı Almış Çocukların Aile Resmi Çizimlerinin Algılanan Ebeveyn Tutumları ve Anksiyete Düzeyleri ile İlişkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Işık üniversitesi, 2017.

49-Yılmaz MT. Üniversite Öğrencilerinin Öz-anlayışları (Self-Compassion) ile Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk üniversitesi, 2009.

50-Zahn-Waxler C, Radke-Yarrow M, King RA. Child Rearing and Children's Prosocial Initiations toward Victims of Distress. *Society for Research in Child Development* 1979, 50: 319-30.

51-Eisenberg N, Guthrie IK, Cumberland A, Murphy BC, Shepard SA. Prosocial development in early adulthood: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology* 2002, 82: 993–1006.

52-Erdoğan NI, Yoleri S, Tetik G. Ebeveyn tutumlarının okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2017, 42: 226-39.

53-Uludağlı NP, Sayıl M. Orta ve ileri ergenlik döneminde risk alma davranışı: Ebeveyn ve akranların rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 2009, 12: 14-24.

54-Sezer Ö. Ergenlerin kendilik algılarının anne baba tutumları ve bazı faktörlerle ilişkisi. *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2010. 2: 1-19.

- 55- Çeçen R. Öğrencilerinin cinsiyetlerine ve anababa tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 2008, 6: 415-31.
- 56-Coleman PK, Karraker KH. Parenting self-efficacy among mother of school-age children: conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations* 2000, 49: 13-24.
- 57-Uşaklı H. Eşinden ayrılmış annelerin görüşü açısından çocuklarının sorunları. *Karabük üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2013, 3: 195-208.
- 58-Yıldırım N. Türkiye’de boşanma ve sebepleri. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 2004, 28: 59-81.
- 59-Demirkan SY, Ersöz AG, Şen RB, Ertekin E, Sezgin Ö, Turğut AM, Şehitoğlu N. Boşanma Nedenleri Araştırması. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2009: 8.
- 60-Doğan, Ş. Boşanma nedenlerine yönelik tutumlar: Boşanmayı artırıcı veya engelleyici faktörlere yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2016, 5: 991-1011.
- 61-Battal A. Boşanma Sebepleri. İstanbul: Akademik Dayanışma Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, 2008.
- 62-Arıkan Ç. Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 1996.
- 63- Öner DŞ. Evli Bireylerin Evlilik Çatışması, Çatışma Çözüm stilleri ve Evlilik Uyumlarının İncelenmesi. Eğitim Bilimler Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2013.
- 64-Yalçın H. Evlilik uyumu ile sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 2014, 3: 250-61.
- 65-Sucu İ. Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabulleri: Sakarya ili örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2007.
- 66-Özgüven İE. Ailede İletişim ve Yaşam, Ankara, Pdrem Yayınları, 2001: 310-4.
- 67-Can Y, Aksu NB. Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler*

Dergisi 2016, 15: 888-902.

68-Birol SŞ, Temel V, Aydın E. Kadınların boşanma sonrası yaşamlarının psiko-sosyal açıdan incelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 2017, 19: 47-54.

69-Uçan Ö. Boşanma sürecinde kriz merkezine başvuran kadınların retrospektif olarak değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri* 2007, 10: 38-45.

70-Erbay E, Gök F, Kardeş T, Aile mahkemelerine başvuran ve boşanma sürecinde olan ailelerin problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2015, 19: 139-54.

71-Arpacı F, Tokyürek Ş. Boşanmış bireylerin yeniden evlilik konusundaki görüşlerinin incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi* 2012, 31: 1-15.

72-Polat D. Boşanma Aşamasındaki Bireylerin Evlilik Çatışmaları, Çatışma İletişim Tarzları ve Sosyal Destek Sistemlerinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlık Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2012.

73-Amato PR, Keith P. Parental divorce and the well-being of children: A Meta-Analysis *Psychological Bulletin* 1991, 1: 26-46.

74-Türkaskan N. Boşanmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri ve bunlarla başetme yolları. *Aile ve Kültür Eğitim ve Araştırma Dergisi* 2007, 3: 99-107.

75-Güneşlioğlu F. Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı. Özel Hukuk Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2009.

76-Türk Medeni Kanunu, T.C. Resmî Gazete, sayı: 24607, 8 Aralık 2001.

77-Temel AB, Özsoy S, Ergül Ş, Ardahan M, Yılmaz MÇ, İz FB, Zincir H, Ay S, Kartal A. Adölesan-ebeveyn etkileşim özellikleri ve algılanan aile desteği arasındaki ilişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 2008, 24: 27-39.

78-Çelik E, Öziş G. Algılanan Ebeveyn İlişkisi Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education* 2016, 5: 50-66.

79-Şendil G. Anne-Baba İlişkisi ve Çocuk. İçinde: Şendil G (Yayına Hazırlayan). *Çocuk*,

Ergen ve Anne-Baba. İstanbul, Şantay, 2003: 224-30.

80-Walczak Y, Burns S. Divorce: The Child's Point of View. Çeviri: Ersevîm İ. *Boşanma ve çocuk üzerine etkileri*. 2.baskı. İstanbul, Özgür Yayınları, 2004: 104.

81-Grych JH, Fincham FD. Marital Conflict and Children's Adjustment: A Cognitive-Contextual Framework. *Psychological Bulletin* 1990, 108, 267-90.

82-Amato PR. The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family* 2000, 4: 1269-87.

83-Emery RE. Marriage, Divorce and Children's Adjustment. Çeviri: Gezmiş EO. *Evlilik, boşanma ve çocukların uyumu*, 1.baskı. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003: 44-117.

84-Benedek EP, Brown CF. How To Help Your Child Overcome Your Divorce. Çeviri: Kaplan S. *Boşanma ve Çocuğunuz: Çocuğunuzun Boşanmanızla Başetmesine Nasıl Yardımcı Olursunuz?*, Ankara, Hekimler Yayın Birliğı, 1997: 51-125.

85-Altunbulak C, Aydoğan İ. İlköğretim ikinci kademedeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarıları ve okulda karşılaştıkları problemlerin incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2015, 5: 75-102.

86-Öztürk S. Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2006.

87-Hopper J. The Symbolic Origins of Conflict in Divorce. *Journal of Marriage and Family* 2001, 63: 430-45.

88-Yılmaz A. Eşler arasındaki uyum, anne-baba tutumu ve benlik algısı arasındaki ilişkilerin gelişimsel olarak incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi* 2001, 16: 1-24.

89-Tüzün D. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Kıbrıs: Yakın Doğu Üniversitesi, 2004.

90-Amato PR, Cheadle J. The long reach of divorce: Divorce and child well-being across

three generations. *Journal of Marriage and Family* 2005, 67: 191–206.

91-Kulaksızoğlu A. *Ergenlik Psikolojisi*, 4.Baskı. İstanbul, Remzi Kitapevi, 2001: 15-93.

92-Topçu AL. *Çocukların Gelişimsel Gereksinimleri*. İçinde: Velayet Değerlendirmeleri: Basitten Karmaşık Konulara, Erden G, Dikmeer İA, Kudiaki Ç, (Çeviri Editörleri). *Conducting Child Custody Evaluations: From Basic to Complex Issues*, Stahl PM. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2014: 67-78.

93- Gander MJ, Gardiner HW. *Child and Adolescent Development*. Yayına Hazırlayan: Onur B. *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 4.Baskı, Ankara, İmge Kitapevi, 2001.

94-Wolf AE. *Why Did You Have To Get A Divorce? And When Can I Get A Hamster? : A Guide To Parenting Thorough Divorce*. Çeviri: Aksay E. *Boşanmanız Şart Mıydı?*, Ankara, Sistem Yayıncılık, 2000: 1-34.

95-Aral N, Sağlam M. Ebeveynleri boşanma sürecinde olan çocuklar ile ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocukların duygularının cinsiyete göre incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* 2012 1: 71-88.

96- Kahraman S. Boşanma Sonrasında Genç-Ebeveyn İlişkilerinin Sürdürülmesi ve Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi (Afyon İli Örneği). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı. Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bilim dalı. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2016.

97-Yörükoğlu A. *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, 7.Baskı. İstanbul, Özgür Yayınları, 2007: 102-8.

98-Akyüz E. Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 1978, 11: 1-6.

99-Aydın O, Baran G. Ebeveynleri boşanma sürecinde olan 9-12 yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* 2012, 1: 35-52.

100-Arifoğlu BÇ. Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programının Çocukların Boşanmaya Uyum, Kaygı ve Depresyon Düzeylerine Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Programı. Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2006.

101-Uzun Ç. Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarda Depresyon ve Sosyal

Becerilerin Değerlendirilmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, 2013.

102-Amato PR. Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology* 2001, 3: 355-70.

103-Torun F. Ebeveyn yabancılaştırma sendromu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2011, 3: 466-82.

104-Arifoglu B, Richard NŞ, Razi G, Öz F. Çocuklar için boşanmaya uyum envanteri geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 2010, 17: 121-7.

105-Can A. *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*, 5.Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2017.

106-Erkuş A. *Davranış Bilimleri için Bilimsel Araştırma Süreci*. 3.Baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2011.

107-Seçer İ. *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analiz ve Raporlaştırma*. 3.Baskı. Anı Yayınları, Ankara, 2017.

108-Kalyencioğlu D, Kutlu Y. Ergenlerin aile işlevi algılarına göre uyum düzeyleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi* 2010, 18: 56-62

109- Faber AJ, Wittenborn AK. The role of attachment in children's adjustment to divorce and remarriage. *Journal of Family Psychotherapy* 2010, 21: 89-104.

110-Bulut S. Boşanmış babaların çocuklarıyla ilişkileri ve buna etki eden faktörler. *Turkish Studies* 2018, 13: 181-94.

111-Dursun A. Anne Babası Boşanmış Ergenlerin Öznel İyi Oluşunu Arttırma Programının Etkililiğinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışman Ve Rehberlik Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2015.

112-Safrancı B. Psikolojik Semptomların Duygusal Boyutu: Algılanan Ebeveyn Tutumları Ve Duygu Düzenleme Problemlerinin Rolü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 2015.

113-Kendir, ME, Demirli C. Evlilik doyumu üzerinde anne baba tutumunun etkisinin

incelenmesi. *Education Sciences (NWSAES)* 2016, 11: 96-113.

114-Sertelin Ç. Ebeveyn Tutumlarının Sosyo-Kültürel Yapı ve Aile Fonksiyonlarıyla İlişkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2003.

115-Sarı T, Özkan İ. Ergenlerin öznel iyi oluşları ile algıladıkları anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences* 2016, 29: 155-62.

116-Delibalta SA. Evlilik İletişim Şekilleri, Ebeveyn Tutumları ve Çocuklarda Görülen Dışsallaştırma ve İçselleştirme Problemleri Arasındaki İlişki. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 2013.

117-Yaman B. Ebeveyn Tutumlarının Çocukların Mizaç Özellikleri Ve Duygu Düzenleme Becerileri Üzerindeki Rolü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bölümü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Işık Üniversitesi, 2018.

118-Sancar N. Algılanan Baba Tutumu Ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Programı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi, 2016.

119-Usta HK. Ergenlerde Benlik Saygısının Algılanan Anne-Baba Tutumları Ve Olumsuz Otomatik Düşüncelerle Yordanması: Samsun İli Örneği. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aile Danışmanlığı Tezli Yüksek Lisans Programı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2017.

120-Aktaş S. Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bilim Dalı 9. Sınıfta Anne Baba Tutumları Ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2011.

121-Önder FC, Yılmaz Y. Ortaöğretim öğrencilerinde görülen kuraldışı davranışları yordamada yaşam doyumu ve anne-baba stillerinin rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi* 2012, 12: 1737-48.

122-Yıldırım SY. Lise Öğrencilerinin Yaşam Doyumlarının Yordayıcıları Olarak Anne-Baba Tutumları Ve Duygusal Zeka. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim

Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, 2015.

123-Kıray P. Çocukluk Çağı Travmaları, Algılanan Sosyal Destek ve Algılanan Anne Baba Tutumunun Psikolojik Sağlık İle Arasındaki İlişki. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2018.

124-Maccoby EE. Parenting and its effects on children: On reading and misreading behavior genetics. *Annual Reviews Psychol*, 2000, 51: 1-27.

125-Ünal D. Ergenlerde Davranış Problemleri Ve Yaşam Doyumunun Anne Baba Tutumlarına Göre İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, 2018.

126-Ünüvar A. Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Anne Baba Tutumları ile Kendine Saygı Düzeylerinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimler Anabilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2007.

127-Ertuğrul G, Toros F. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Ergenlerin Algıladıkları Ebeveyn Tutumu Ve Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları Arasındaki ilişki. *New Symposium Journal* 2010, 48: 172-83.

128-Rodop Ş. Çocuklarda Kardeş İlişki Kalitesi, Uyum Problemi, Çatışma Algısı ve Ebeveyn Kabul-Reddi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2015.

129-Güren AS. Evli Ve Çocuk Sahibi Çiftlerin Evlilik Uyumunu, Evlilik Çatışması, Yakın İlişki Düzeyi ve Yalnızlık Düzeylerinin Çocuk Yetiştirme Tutumları İle İlişkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı, Aile Danışmanlığı Ve Eğitimi Yüksek Lisans Programı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2017.

130-Erdoğan FH. Ortaokula Devam Eden 11-12 Yaş Grubu Çocukların Çatışma Çözme Davranışları ile Annelerinin Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2014.

131-Şanlı D, Öztürk C. Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin

İncelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 2012, 32: 31-48.

132-Arabacı N, Ömeroğlu E. Okul öncesi dönemdeki çocuklar ile annelerinin iletişim durumlarının “çocuk iletişim gözlem formu” ve “abçıda” sonuçları bakımından karşılaştırılması. *International Journal of Family, Child and Education* 2016, 9: 2148-3973.

133-Öngider N. Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2013, 5: 140-61.

134-Akkaya T. Boşanma davasında alınabilecek geçici hukuki korumalar veya hakimin müdahalesi yoluyla çocuğun korunması kapsamında zorunlu arabuluculuk ve boşanma süreci (aile) danışmanlığı. *Ankara Barosu Dergisi* 2014, 4: 25-61.

135-Canlı Y. Anne- Babası Boşanmış 12-15 Yaşındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı Ve Depresyon düzeylerinin Karşılaştırılması. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, 2017.

136-Şen B. Boşanma Süreci ve Arabuluculuğu. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2013.

137-Akyol SU. Boşanmış ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık, Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2013.

EKLER

EK 1. Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Emine ŞENTÜRK

EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü 2010-2014

Yüksek Lisans: İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi

Anabilim Dalı (2016- Devam)

MESLEKİ BİLGİLER

- T.C. Adalet Bakanlığı Aile Mahkemesi Psikolog

EK 2. Etik Kurul Onayı

T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU (Sağlık Bilimleri Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu)			
Oturum Tarihi	Oturum Sayısı	Karar Sayısı	
13.02.018	4	2018/4-9	
<p>Karar No: 2018/4-9: Sağlık Bilimleri Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu 13.02.2018 tarihinde Tıp Fakültesi Etik Kurul Salonunda toplandı. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimler Fakültesi Yrd. Doç. Dr. Zekeriya ÇALIŞKAN'ın sorumlu araştırmacı olduğu; İstanbul Anadolu Adalet Sarayı Psikolog Emine ŞENTÜRK'in "Anne Babası Boşanma Aşamasında Olan Çocukların Algıladıkları Anne Baba Tutumu İle Boşanma Sürecine Uyumluluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı çalışması Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi açısından uygun olup-olmadığı hususundaki başvurusuna ilişkin raportör raporu görüşüldü. Çalışma Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi açısından değerlendirildiğinde; çalışmanın <u>etik açıdan uygun olduğuna; oy birliği ile karar verilmiştir.</u></p>			
Prof. Dr. Osman CELBİŞ Etik Kurul Başkanı			
Prof. Dr. Kadir ERTEM Etik Kurul Başkan Yrd.	KATILDI	Prof. Dr. Gülsen GÜNEŞ Etik Kurul Üyesi	KATILMADI
Prof. Dr. Cemşit KARAKURT Etik Kurul Üyesi	KATILDI	Prof. Dr. Yüksel SEÇKİN Etik Kurul Üyesi	KATILDI
Prof. Dr. Erkan KARATAŞ Etik Kurul Üyesi	KATILDI	Prof. Dr. Yılmaz TABEL Etik Kurul Üyesi	KATILDI

EK 3. Anne Baba Tutum Ölçeği İzni

Anne baba tutum ölçeği kullanım izni Gelen Kutusu x

 emine şentürk <eminesenturk237@gmail.com>
Alıcı: gure

11 Ara ☆

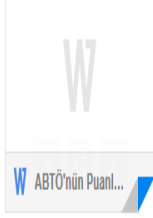
Merhaba hocam, ben Emine ŞENTÜRK, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji bölümü mezunuyum ve Aile Mahkemesinde görev yapmaktayım. İnönü Üniversitesi Çocuk Gelişimi Anabilim dalında yapmakta olduğum yüksek lisans tez çalışması için geçerlik ve güvenilirlik çalışması sizin tarafınızdan yapılan "Anne Baba Tutum Ölçeği"ni kullanmak üzere müsaade buyurmanızı istemekteyim. Tez çalışmam kapsamında Çocukların Algılanan ebeveyn tutumları ile bosa nmaya uyumları arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla.
Saygılarımla

 Aysen.Gure@ankara.edu.tr
Alıcı: bana

18 Ara (9 gün önce) ☆

Merhaba Emine,
Ölçeği gönderiyorum. ABTÖ'nün 10-16 yaşları için uygun bir ölçek olduğunu hatırlatmak isterim. kolay gelsin,
Aysen Güre

 emine şentürk

18 Ara (9 gün önce) ☆

Çok teşekkür ederim hocam, saygılarımla. 18 Aralık 2017 15:01 tarihinde <Ayse...

EK 4. Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği İzni

Bosanmaya uyum ölcegi kullanim izni Gelen Kutusu x

11 Ara ☆ ↶ ↷

emine şentürk <eminesenturk237@gmail.com>
Alıcı: camkusu

Merhaba hocam, ben Emine ŞENTÜRK, İnönü Üniversitesi Çocuk Gelişimi Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisim. Zekeriya Çalışkan danışmanlığında çalışacağım "Çocukların algıladıkları ebeveyn tutumları ile boşanmaya uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi" isimli tez için "Bosanmaya uyum ölçeği"nin kullanim iznini tarafınızdan istemekteyim. Konu ile ilgili danisman hocam size ulasmis, ölçeği ve izin belgesini paylasabilir misiniz?

11 Ara ☆ ↶ ↷

berna arifoğlu
Alıcı: bana

Sayın, Emine Şentürk
'Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeğini' yüksek lisans tezinizde kullanmanız için ekte yer alan dosyada gönderiyorum. Çalışmanızda başarılar dilerim.

Yrd. Doç.Dr.Berna Arifoğlu

11 Aralık 2017 13:00 Pazartesi tarihinde emine şentürk <eminesenturk237@gmail.com> şöyle yazdı:

...

2 Ek

W ÇOCUKLAR İÇİN...
PDF makale-ölçek.pdf

EK 5. Aile Mahkemeleri İzinleri

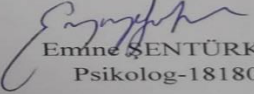
İSTANBUL ANADOLU 12.AİLE MAHKEMESİ HÂKİMLİĞİ'NE

İlgi: B.03.0.PER.0.00.00.03/66190 sayı ve 31.12.2008 tarihli yazı

İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisiyim. İlgili Anabilim Dalı'nda yürüttüğüm "Anne babası boşanma aşamasında olan çocukların algıladıkları anne baba tutumu ile boşanma sürecine uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi." konulu yüksek lisans tez çalışmamda mahkemeye başvurduğum ve mahkeme tarafından sosyal çalışma görevlerine yönlendirilen dosyalarda 10,11,12 yaşlarındaki çocukların Anne Baba Tutum Ölçeğini, Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanterini ve Demografik Bilgi Formunu (tamamen gizli kalmak ve hiçbir şekilde kimse ile paylaşılmamak koşulu ile) doldurmaları planlanmaktadır. Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'nün B.03.0.PER.0.00.00.03/66190 sayı ve 31.12.2008 tarihli yazısında bu konunun Mahkeme Hâkimlerinin takdirinde olduğu belirtilmiştir. Çalışmam kapsamında gereken bilgilere ulaşabilmem konusunda gerekli iznin tarafıma verilmesini saygılarımla arz ederim.

Uygundur

8. K.K.
8.12.2018
Hakim 38775
Cemal Kandırac

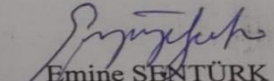

Emine ŞENTÜRK
Psikolog-181805

İSTANBUL ANADOLU 5. AİLE MAHKEMESİ HÂKİMLİĞİ'NE

İlgi: B.03.0.PER.0.00.00.03/66190 sayı ve 31.12.2008 tarihli yazı

İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisiyim. İlgili Anabilim Dalı'nda yürüttüğüm "Anne babası boşanma aşamasında olan çocukların algıladıkları anne baba tutumu ile boşanma sürecine uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi." konulu yüksek lisans tez çalışmamda mahkemeye başvurduğum ve mahkeme tarafından sosyal çalışma görevlerine yönlendirilen dosyalarda 10,11,12 yaşlarındaki çocukların Anne Baba Tutum Ölçeğini, Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanterini ve Demografik Bilgi Formunu (tamamen gizli kalmak ve hiçbir şekilde kimse ile paylaşılmamak koşulu ile) doldurmaları planlanmaktadır. Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'nün B.03.0.PER.0.00.00.03/66190 sayı ve 31.12.2008 tarihli yazısında bu konunun Mahkeme Hâkimlerinin takdirinde olduğu belirtilmiştir. Çalışmam kapsamında gereken bilgilere ulaşabilmem konusunda gerekli iznin tarafıma verilmesini saygılarımla arz ederim.

Sevgilerden
Ali Safile Sofoglu
İstanbul Anadolu
5. Aile Mahkemesi
25/12/08

Emine ŞENTÜRK
Psikog-181805

İSTANBUL ANADOLU 6. AİLE MAHKEMESİ HÂKİMLİĞİ'NE

İlgi: B.03.0.PER.0.00.00.03/66190 sayı ve 31.12.2008 tarihli yazı

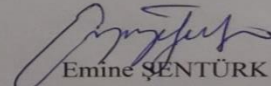
İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisiyim. İlgili Anabilim Dalı'nda Yrd.Doç.Dr. Zekeriya ÇALIŞKAN danışmanlığında yürüttüğüm "Anne babası boşanma aşamasında olan çocukların algıladıkları anne baba tutumu ile boşanma sürecine uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi." konulu yüksek lisans tez çalışmamda mahkemenize başvuran ve mahkeme tarafından sosyal çalışma görevlerine yönlendirilen dosyalarda 10,11,12 yaşlarındaki çocukların Anne Baba Tutum Ölçeğini, Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanterini ve Demografik Bilgi Formunu(tamamen gizli kalmak ve hiçbir şekilde kimse ile paylaşılmamak koşulu ile) doldurmaları planlanmaktadır. Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'nün B.03.0.PER.0.00.00.03/66190 sayı ve 31.12.2008 tarihli yazısında bu konunun Mahkeme Hâkimlerinin takdirinde olduğu belirtilmiştir. Çalışmam kapsamında gereken bilgilere ulaşabilmem konusunda gerekli iznin tarafıma verilmesini saygılarımla arz ederim.
04.01.2018

Uygundur

Hakim 31976

Emine ŞENTÜRK

05/01/2018

Emine ŞENTÜRK
Psikog-181805

İSTANBUL ANADOLU 19.AİLE MAHKEMESİ HÂKİMLİĞİ'NE

İlgi: B.03.0.PER.0.00.00.03/66190 sayı ve 31.12.2008 tarihli yazı

İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisiyim. İlgili Anabilim Dalı'nda yürüttüğüm "Anne babası boşanma aşamasında olan çocukların algıladıkları anne baba tutumu ile boşanma sürecine uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi." konulu yüksek lisans tez çalışmamda mahkemeye başvurduğum ve mahkeme tarafından sosyal çalışma görevlerine yönlendirilen dosyalarda 10,11,12 yaşlarındaki çocukların Anne Baba Tutum Ölçeğini, Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanterini ve Demografik Bilgi Formunu(tamamen gizli kalmak ve hiçbir şekilde kimse ile paylaşılmamak koşulu ile) doldurmaları planlanmaktadır. Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'nün B.03.0.PER.0.00.00.03/66190 sayı ve 31.12.2008 tarihli yazısında bu konunun Mahkeme Hâkimlerinin takdirinde olduğu belirtilmiştir. Çalışmam kapsamında gereken bilgilere ulaşabilmem konusunda gerekli iznin tarafıma verilmesini saygılarımla arz ederim.

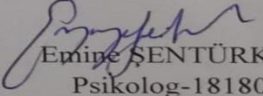
Uygundur.

05/01/2018

HAKİM MERİH MÜGE PEHÜVAN

40202

19. Aile Mahkemesi Hâkimi

Emine ŞENTÜRK
Psikolog-181805

EK 6. Anne Baba Tutum Ölçeği

Lütfen aşağıdaki sorulara kendi **anne** ve **babanızı** düşünerek dikkatle okuyunuz.
Aşağıdaki durumun anne ve babanızın davranışına ne kadar benzediğini düşünün.

Eğer **TAMAMEN BENZİYORSA** aşağıdaki cümlelerin başındaki kutunun içine **4**;

BİRAZ BENZİYORSA 3;

BENZEMİYORSA 2;

HİÇ BENZEMİYORSA 1 yazınız.

1.	Herhangi bir sorunum olduğunda, eminim annem ve babam bana yardım ederler.
3.	Annem ve babam yaptığım her şeyin en iyisini yapmam için beni zorlarlar.
5.	Annem ve babam bazı konularda “ sen kendin karar ver ” derler.
7.	Ders çalışırken anlayamadığım bir şey olduğunda, annem ve babam bana yardım ederler.
9.	Annem ve babam benden bir şey yapmamı istediklerinde, niçin bunu yapmam gerektiğini de açıklarlar.
11.	Derslerimden düşük not aldığımda, annem ve babam beni daha çok çalışmam için desteklerler.
13.	Annem ve babam arkadaşlarımı tanırlar.
15.	Annem ve babam sadece benimle konuşmak için zaman ayırırlar.
17.	Ailemle birlikte hoşça vakit geçiririz.

Aşağıdaki her ifadenin yanında bulunan kutulardan sadece size uygun olanın içine çarpı(X) işareti koyunuz.

19. Genel olarak annen ve baban okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarıyla bir

yere gitmene izin verirler mi?

Evet		Hayır	
------	--	-------	--

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Hafta içinde en geç saat kaçta kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir (Pazartesi-Cuma arası)?

8:00'den önce			10:00 – 10:59 arası	
8:00 – 8:59 arası			11:00 ya da daha geç	
9:00 – 9:59 arası			İstediğim saate kadar	

20. Genel olarak annen ve baban hafta sonları gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verirler mi?

Evet		Hayır	
------	--	-------	--

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Haftanın Cuma ya da Cumartesi akşamları en geç saat kaçta kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir.

8:00'den önce			10:00 – 10:59 arası	
8:00 – 8:59 arası			11:00 ya da daha geç	
9:00 – 9:59 arası			İstediğim saate kadar	

Annen ve baban aşağıdakileri öğrenmek için ne kadar çaba gösterirler?

		Hiç çaba göstermez	Çok az çaba gösterir	Çok çaba Gösterir
21.	Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğini,			

22.	Boş zamanlarınızda ne yaptığını,			
23.	Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını,			

Annen ve babanın aşağıdakiler hakkında ne kadar bilgileri vardır?

		Bilgileri yoktur	Çok az bilgileri vardır	Çok bilgileri vardır
24.	Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğin,			
25.	Boş zamanlarınızda ne yaptığın,			
26.	Okuldan çıktıktan sonra nereye gittiğin,			

EK 7. Demografik Bilgi Formu

1) Cinsiyetin: K () E ()

2) Yaşın: 10 () 11 () 12 ()

3) Doğum sıran:

a. İlk çocuğum ()

b. Ortanca veya ortancalardan biriyim ()

c. Son çocuğum ()

4) Kaç kardeşin var?

a. Tek çocuğum ()

b. 1 kardeşim var ()

c. 2 kardeşim var ()

d. 3 ve daha fazla kardeşim var ()

5) Annenin eğitim düzeyi:

a. Okur yazar değil ()

b. İlkokul ()

c. Ortaokul ()

d. Lise ()

e. Üniversite ()

6) Babanın eğitim düzeyi:

a. Okur yazar değil ()

b. İlkokul ()

c. Ortaokul ()

d. Lise ()

e. Üniversite ()

7) Anne ve baba ne kadar süredir ayrı yaşıyor?

a. 0 – 6 ay ()

b. 6 ay – 1 yıl ()

c. 1 – 2 yıl ()

d. 2 – 3 yıl ()

e. Daha fazla (.....) ()

8) Şu anda kiminle yaşıyorsun?

- a. Anne ve babamla ()
- b. Annemle ()
- c. Babamla ()
- d. Akrabalarımlla ()
- e. Yuvada ()

9) Babanı ne kadar sıklıkla görüyorsun?

- a. Her gün görüyorum ()
- b. Haftada bir kez görüyorum ()
- c. İki haftada bir görüyorum ()
- d. Ayda bir görüyorum ()
- e. Yılda birkaç kez görüyorum ()
- f. Hiç görmüyorum ()

10) Anneni ne kadar sıklıkla görüyorsun?

- a. Her gün görüyorum ()
- b. Haftada bir kez görüyorum ()
- c. İki haftada bir görüyorum ()
- d. Ayda bir görüyorum ()
- e. Yılda birkaç kez görüyorum ()
- f. Hiç görmüyorum ()

EK 8. Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği

Sevgili Çocuklar;

Aşağıdaki ifadelerin her birini dikkatlice okuyunuz ve duygularınızı en iyi yansıtan seçeneği işaretleyiniz. Her bir ifade için sadece bir kutuyu işaretleyiniz.

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1.Bazen annemle babamın yaşadığı sorunların benden kaynaklandığını düşünüyorum.					
2.Annemle babam ayrıldığından beri, ben okulda sorunlar yaşıyorum.					
4.Annemle babam ayrıldığından beri arkadaşlarımla daha fazla zaman geçirebiliyorum.					
6.Ailemize ne					

olacağı konusunda endişeliyim.					
8. Annemle babam ayrıldığından beri kendimi zaman zaman üzgün hissediyorum.					
10. Annemle babam ayrıldığından beri arkadaşlarıma sık sık kızıyorum.					
12. Annemle babam benim hakkımda sık sık kavga ediyorlar.					
14. Annem ve babam hala iyi geçinmiyorlar.					
16. Annem babamdan ayrıldığından beri çekilmez biri oldu.					
18. Annemle babam ayrıldığından beri ikisinden birinin					

tarafını tutmak zorundaymışım gibi hissediyorum.					
20. Ayrıldıklarından beri annem ve babam beni daha çok eleştiriyorlar.					
22. Ayrıldıklarından beri anne ve babamla daha iyi geçiniyorum.					